
นิราศอิเหนา : จากวรรณคดีการละครสู่วรรณคดีนิราศ

นพดล จันทรเพ็ญ*

* รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
Email : noppadon_8765@hotmail.co.th

บทคัดย่อ

นิราศอิเหนา เป็นวรรณคดีนิราศที่มีที่มาจากบทละครเรื่อง อิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รูปแบบคำประพันธ์เป็นกลอนนิราศที่ถูกต้องตามขนบนิยม กลวิธีการตั้งชื่อเรื่องเป็นการตั้งชื่อตามชื่อวรรณคดีต้นเรื่องหรือตามชื่อตัวละครเอกฝ่ายชาย กลวิธีการเลือกใช้ฉากเหตุการณ์เป็นเหตุการณ์ที่ตัวละครเอกฝ่ายชาย (อิเหนา) ต้องพลัดพรากและออกติดตามหาตัวละครหญิงซึ่งเป็นนางอันเป็นที่รัก (บุษบา) และกลวิธีการนำเสนอเรื่อง ใช้การเปิดเรื่องด้วยการเกริ่นนำให้รู้ว่าเป็นเรื่องราวของใคร และดำเนินเรื่องตามลำดับเวลา ตั้งแต่อิเหนาทราบว่างานบุษบาหายไป อิเหนาตามหานางบุษบาแต่ไม่พบ จนถึงอิเหนาออกบวช โดยใช้อิเหนาเป็นตัวละครดำเนินเรื่อง เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นการคร่ำครวญของอิเหนาขณะที่ออกเดินทาง ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างนิราศอิเหนากับบทละครพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในฐานะวรรณคดีต้นเรื่อง มี 4 ลักษณะ ได้แก่ การตัดเหตุการณ์และรายละเอียดของเหตุการณ์ การเพิ่มและขยายความ บทครวญและบทชมธรรมชาติ การอ้างอิงเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้นในอดีต และการนำภาษาขวามาใช้ในนิราศ

คำสำคัญ : วรรณคดีนิราศ นิราศอิเหนา

Abstract

NiratInao is a literature derived from “Inao”, a play written by the King Rama II. The form of the poetry follows the traditional Nirat prosody. The genesis of the title comes from either the title of the original play or the name of the male protagonist. The plot is centered around the male protagonist (Inao) who encounters isolation from his lover (Busaba) and is on his quest to find her. The story opens with an introductory profiling of the main characters, and unfolds chronologically from Inao’s knowledge of Busaba’s Disappearance, to his failed attempt to find her. And to his ordainment into the priesthood. Throughout the story, Inao is predominantly portrayed as lamenting his loss as he went on his journey. Being a derivation of the original play, Inao, by the King Rama II. NiratInao encompasses the following adaptations: diminution of events and details, Inclusion and expansion of laments and admiration of nature, referrals to past event, and the introduction of the use of Javanese in the Nirat.

Keywords: Nirat literature, NiratInao

คำสำคัญ: วรรณคดีนิราศ, นิราศอิเหนา

บทนำ

นิราศเป็นวรรณคดีที่มีกำเนิดจากการเดินทางไปยังสถานที่ไกล ๆ ซึ่งในอดีตใช้ระยะเวลาานาน ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระอักษร (2515: 16) ทรงกล่าวไว้ว่า “หนังสือจำพวกที่เรียกว่านิราศ เป็นบทกลอนที่แต่งเวลาไปทางไกล มูลเหตุที่จะเกิดหนังสือชนิดนี้ขึ้น สันนิษฐานว่าคงเป็นเพราะเวลาเดินทางที่มักต้องไปเรื่อยหลาย ๆ วัน มีเวลาว่างมาก ได้แต่นั่ง ๆ นอน ๆ ไป... ผู้สันทัดในทางวรรณคดีจึงแก้รำคาญโดยกระบวนคิดแต่งบทกลอน” เนื้อหาของวรรณคดีประเภทนิราศมีพัฒนาการมาโดยลำดับ ซึ่งนิราศในสมัยแรกจะเน้นการแสดงอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวของผู้แต่ง มักเป็นการพรรณนาความรักและการคร่ำครวญถึงคนรักที่จากมา ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้แต่งเริ่มแสดงความสนใจต่อสิ่งที่ได้พบเห็นสภาพชีวิต และสังคมที่ได้ประสบจากการเดินทางมากขึ้น นอกจากนั้นยังมีการสอดแทรกความเห็นต่อสังคม และโลก ตลอดจนความปรารถนาของกวีลงไปด้วย

อย่างไรก็ตามมีนิราศอีกกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะที่แตกต่างออกไป เพราะเป็นงานประพันธ์ที่กวีนำเค้าเรื่องมาจากวรรณคดีไทย ในตอนที่เกี่ยวกับการพลัดพรากจากกันของตัวละครเอกมาแต่งใหม่ในรูปแบบของนิราศ เรียกกันว่านิราศวรรณคดี (สายทิพย์ นุกุลกิจ, 2523: 29) ซึ่งจากการสืบค้นข้อมูลพบว่า มีทั้งหมด 5 เรื่อง ได้แก่ ราชานิลาปคำฉันท์ หรือนิราศชีดา นิราศอิเหนา พระรถนิราศ นิราศพระอภัยมณี และนิราศขุนช้างขุนแผน

กล่าวเฉพาะเรื่องนิราศอิเหนา ซึ่งเป็นวรรณคดีนิราศที่มีชื่อเสียง และเป็นที่รู้จักแพร่หลายกันเป็นวงกว้าง ดังจะเห็นได้จากบทกลอนบางบทในวรรณคดีเรื่องนี้ เป็นวรรคทองที่ติดหูติดปากของคนทั่วไป ยกตัวอย่างเช่น

ไอ้ตะวันครันจะลบภาพไตร ก็อาลัยโลกยังหยุดรั้งรอ
 ประหลาดนักรักเอยมาเลยลับ เหมือนเพลิงดับเด็ดเดี่ยวไปเจียวหนอ
 (นิราศอิเหนา 2551: 122)

จะหักอื่นขึ้นหักก็จักได้ หักอาลัยนี้ไม่หลุดสุดจะหัก
 สารพัดตัดขาดประหลาดนัก แต่ตัดรักนี้ไม่ขาดประหลาดใจ
 (นิราศอิเหนา 2551: 126)

แม้ว่าในนิราศอิเหนาจะไม่ได้มีการระบุชื่อผู้ประพันธ์และยุคสมัยที่ประพันธ์ขึ้น แต่นักวิชาการทางภาษาและวรรณคดีส่วนใหญ่ อาทิ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พ. ณ ประมวญมารค ลงความเห็นว่าเป็นผลงานของพระสุนทรโวหารหรือสุนทรภู่ ที่แต่งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บ้างว่าน่าจะแต่งในระยะเดียวกับที่แต่งรำพันพิลาป และนิราศพระปฐม และคงเป็นตอนที่สุนทรภู่อยู่ที่วัดเทพธิดา (น้อมนิจ วงศ์สุทธีธรรม, 2544 : 61) บ้างว่าน่าจะแต่งเมื่อสุนทรภู่สึกเป็นฆราวาสแล้ว ตอนที่ฟังพระบารมีของพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ พระเจ้าลูกยาเธอในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรมศิลปากร, 2555 : ไม่มีเลขหน้า)

ในวิทยานิพนธ์เรื่อง วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ของสุนทรภู่ เพื่อสืบค้นผู้แต่งนิราศอิเหนาและสุภาภิตสอนหญิง ของ ล่ายอง สำเร็จดี (2529) ได้ศึกษาลีลากระบวนกลอน วรรณคดีของกวี กวีโวหาร ของนิราศอิเหนาอย่างละเอียดและเป็นระบบ และได้พบคำตอบว่า ลีลาการประพันธ์คล้ายกับผลงานวรรณกรรมของสุนทรภู่ ดังนั้นสุนทรภู่ น่าจะเป็นผู้ประพันธ์นิราศอิเหนา ดังที่สรุปไว้ในบทความย่อว่า

“ในนิราศอิเหนา มีท่วงทำนองการประพันธ์ด้านลักษณะการแต่งกลอนสุภาพ ด้านการใช้คำและความ ด้านพรรณนาของกวี ด้านกวีโวหาร และด้านกลวิธีของการประพันธ์เหมือนสุนทรภู่ และเมื่อวินิจฉัยลักษณะสำคัญด้านอื่น ๆ ประกอบ พบว่าผู้แต่งนิราศอิเหนามีกระบวนการพรรณนาที่เหยียบกลอนและเหยียบความกับวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ของสุนทรภู่เป็นอันมาก จึงสรุปว่า สุนทรภู่เป็นผู้แต่งนิราศอิเหนา”

มีเพียงแต่นิราศอิเหนาจะเป็นผลงานของกวีผู้มีชื่อเสียงที่สุดท่านหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ยังเป็นงานวรรณคดีที่สร้างอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้อ่านมายาวนาน บทความวิจัยเรื่องนี้ จึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องกลการประพันธ์ของนิราศอิเหนา และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนิราศอิเหนากับบทละครพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในฐานะวรรณคดีต้นเรื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลการประพันธ์ของนิราศอิเหนา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนิราศอิเหนากับบทละครพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในฐานะวรรณคดีต้นเรื่อง

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเริ่มจากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับนิราศอิเหนา บทละครพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและองค์ความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีนิราศ จากนั้นก็นำองค์ความรู้ที่ได้

มาวิเคราะห์นิราศอิเหนา ซึ่งเป็นตัวบทของการวิจัยในครั้งนี้ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คือ เพื่อศึกษาเรื่องกลการประพันธ์ของนิราศอิเหนา และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนิราศอิเหนากับบทละครพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในฐานะวรรณคดีต้นเรื่อง เมื่อได้คำตอบของงานวิจัย จึงนำมาเรียบเรียงในรูปแบบบทความวิจัย

สรุปงานวิจัย

1. กลการประพันธ์ของนิราศอิเหนา

กลการประพันธ์ นี้ ราชบัณฑิตยสถาน (2552: 15) ได้ให้ความหมายว่า “ชั้นเชิงในการใช้โวหารการเขียนทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง มีลักษณะใกล้เคียงกับภาพพจน์ ต่างกันที่กลการประพันธ์เป็นวิธีการสร้างความรู้สึกนึกคิดที่ไม่จำเป็นต้องให้เกิดจินตภาพหรือหรือนึกเห็นเป็นภาพอย่างภาพพจน์” จากความหมายดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้แบ่งประเด็นการวิเคราะห์กลการประพันธ์ในนิราศอิเหนา เป็น 4 หัวข้อ คือ รูปแบบคำประพันธ์ กลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง กลวิธีการเลือกใช้ฉากเหตุการณ์ และกลวิธีการนำเสนอเรื่อง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 รูปแบบคำประพันธ์

นิราศอิเหนา ของ สุนทรภู่ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนนิราศ จำนวน 202 บท ซึ่ง ราชบัณฑิตยสถาน (2550: 82) ได้กล่าวถึงรูปแบบคำประพันธ์ประเภทนี้ว่า เป็น “กลอนแบบหนึ่งที่เขียนขึ้นเพื่อแสดงอารมณ์รักและอาลัยของกวีในยามต้องจากบ้านเมือง หรือจากนางผู้เป็นที่รักไปไกล และมีการพรรณนาถึงสิ่งที่ได้พบเห็นระหว่างการเดินทาง มีความยาวไม่จำกัดจำนวนคำกลอน มีลักษณะบังคับคัมภีระและสัมผัสอย่างกลอนทั่วไป และจบลงด้วยคำว่า “เอ๋ย” ” นอกจากนั้นลักษณะของกลอนนิราศอีกประการหนึ่ง ก็คือ ขึ้นต้นบทแรกของเรื่องด้วยวรรครับ

นิราศอิเหนามีลักษณะการขึ้นต้นด้วยวรรครับ ตามข้อกำหนดของกลอนนิราศว่า “นิราศร้างห่างเหินหา” และจบเรื่องลงท้ายด้วยคำว่า “เอ๋ย” ว่า “จะขาดครองคราวสวาทนิราศเอ๋ย” ตามขนบของการแต่งกลอนนิราศ

1.2 กลวิธีการตั้งชื่อเรื่อง

นิราศอิเหนา ใช้กลวิธีการตั้งชื่อตามชื่อวรรณคดีต้นเรื่องคือ บทละครพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งนอกจากนั้น “อิเหนา” ยังเป็นชื่อตัวละครเอกฝ่ายชาย ซึ่งเป็นผู้ออกเดินทางตามหานางบุษบา สตรีอันเป็นที่รักที่ถูกลมหอบหายไปอีกด้วย

1.3 กลวิธีการเลือกใช้เหตุการณ์

เนื้อหาของนิราศอิเหนามีที่มาจากบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งผู้ประพันธ์ได้กำหนดใช้เหตุการณ์ที่ตัวละครเอกฝ่ายชาย คือ อิเหนา ต้องพลัดพรากจากหญิงอันที่รัก คือ นางบุษบา เพราะปะตาระกาหลาริ้วที่อิเหนาทำอะไรตามอำเภอใจ “เดิมว่าไม่เลี้ยงบุษบา แล้วกลับมาภิรมย์สมสนิท ภูมิให้สู่สมชมชิตจะปลดปลิดบุษบาพาไป” และทรงตั้งใจ “จะทรมานให้แทบเลือดตาไหล” จึงบันดาลให้เกิดลมพายุใหญ่หอบรถทรงของนางบุษบาและพระพี่เลี้ยง บาดหยันและประเศหรั่งลอยหายไปบนฟ้า ขณะที่ประสันตากำลังนำชมสวนขวัญบริเวณใกล้ลำทอง เมื่ออิเหนากลับมาถึงลำทองก็พบว่านางบุษบาและพระพี่เลี้ยงถูกลมหอบไปเสียแล้ว และไม่ทราบว่าจะไปติดตามที่ไหน แต่ก็พยายามออกติดตามหา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเดินทางที่ปราศจากจุดหมายปลายทาง

หากพิจารณาเหตุการณ์ตอนนี้ที่ผู้ประพันธ์เลือกนำมาแต่งเป็นวรรณคดีนิราศ จะพบว่าเป็นเหตุการณ์การพลัดพรากจากกันของตัวละครเอกที่มีความสะท้อนอารมณ์เป็นอย่างดี เพราะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน ตัวละครไม่ได้เตรียมตัวที่จะจากกัน

1.4 กลวิธีการเสนอเรื่อง

ผู้ประพันธ์ใช้การนำเสนอเรื่องตามลำดับเวลา และใช้ตัวละครอิเหนาเป็นตัวละครดำเนินเรื่อง และเป็นผู้ที่เดินทางมุ่งมุ่งมาหาดิตตามหานางบุษบา สตรีอันเป็นที่รักที่พลัดพรากกัน เพราะถูกลมหายไประหว่างส่วนใหญ่มุ่งเน้นเกี่ยวกับการคร่ำครวญของอิเหนาตามชนบทลักษณะนิราศสมมติ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับบทพรรณนาชมธรรมชาติอยู่ตลอดทั้งเรื่อง และจบเรื่องด้วยการที่อิเหนาออกบวชและกวัดน้ำเพื่ออุทิศบุญกุศลแก่นางบุษบา เนื้อหาของเรื่องราวทั้งหมดรองรับแก่นเรื่องสำคัญที่เสนอเกี่ยวกับความเศร้าโศกจากการพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

1.4.1 กลวิธีการเปิดเรื่อง

นิราศอิเหนาเปิดเรื่องด้วยการกล่าวถึงอิเหนาที่ต้องพลัดพรากจากนางบุษบา เพราะนางบุษบาถูกลมหายไประหว่างการบอกให้รู้ว่าเรื่องราวของตัวละครใดและมาจากเหตุการณ์ตอนใดของเรื่อง โดยไม่มีบทประณามพจน์หรือบทไหว้ครู ดังข้อความต่อไปนี้

ปางอิเหนาเศร้าสุดถึงบุษบา

นิราศร้างห่างเหินเสนาหา

พระพายพาพัดน้องให้ล่องลอย

(นิราศอิเหนา 2551: 113)

1.4.2 กลวิธีการดำเนินเรื่อง

การดำเนินเรื่องของนิราศอิเหนาใช้การดำเนินเรื่องตามลำดับเวลา และใช้ตัวละครอิเหนาเป็นตัวละครดำเนินเรื่องซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการคร่ำครวญของอิเหนาและการออกเดินทางมะงุมมะงาหรา เพื่อตามหานางบุษบา

อิเหนาครวญถึงนางบุษบาว่าไม่รู้ว่าจะถูกลมหอบไป ที่ใด อาจจะถูกหอบไปอยู่กับพระอินทร์ พระอาทิตย์ นางเมขลา หรือพัดนางไปอยู่ที่เขาไกรลาส เชิงเขาพระสุเมรุ เขาเนมินทร เขาอิสินทร หลังจากนั้นอิเหนาก็กลับเข้ามาในถ้ำทองที่ตกแต่งไว้อยู่กับนางบุษบา หลังจากที่ได้ลักพาตัวบุษบาออกมาจากเมืองดาหา เมื่อได้เห็นข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่อยู่ในถ้ำก็ยิ่งทำให้อิเหนาคิดถึงนางบุษบามากขึ้นกว่าเดิม เพราะทั้งคู่ได้เคยใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุข จึงครวญถึงนางบุษบาจนหลับไป ดังข้อความต่อไปนี้

ฝันวิโยคโคกเศร้าเข้าในห้อง	เห็นแท่นทองที่ประทมภิรมย์สงวน
ไม่เห็นนุชสุดจะทรงพระองค์ชวน	ละห้อยหวนหิวโหยด้วยโรยแรง
ยลยี่ภู่เปล่าเศร้าสลด	ระทวยทอดทอดทบซบกันแสง
ไอ้สุดแสนแค้นอารมณ์ด้วยลมแดง	ดูเหมือนแกลังพัดไปให้ไกลทรง
เสียดายเอ๋ยเคยแอบแนบสนิท	ถึงชีวิตอดวายไม่หายห่วง
ไอ้น้องนุชบุษบาสุดดวง	พี่เปล่าทรงทรวงดังจะพังทรม
ไอ้โพล่พล่เวลาปานฉะนี้	เคยเข้าที่พี่เคยได้เคยโฉม
เห็นแต่ห้องน้องน้อยลอยโผยม	ยามประโลมมีรูสึมเจ้าปลื้มใจ
ไอ้เขนยเคยหนุนยังอุ่นอ่อน	แต่น้องน้อยลอยร้อนไปนอนไหน
ยี่ภู่เอ๋ยเคยชิดสนิทใน	วันนี้ไกลกลอยสวาทอนาถนอน

(นิราศอิเหนา 2551: 114-115)

แม้เป็นเวลากลางดึก อิเหนาทนเห็นข่าวของในถ้ำไม่ได้ เพราะยังเห็นก็ยิ่งคิดถึงนางบุษบา จึงออกมาเดินเล่นเที่ยวชมธรรมชาติและสถานที่ต่าง ๆ รอบถ้ำ ได้แก่ เก่ง สระบัว แทนหิน น้ำพุ ที่สร้างน้ำ เป็นต้น โดยมีพระพี่เลี้ยงทั้งสี่คอยติดตามไปด้วย แต่ธรรมชาติและสถานที่ต่าง ๆ ก็ทำให้อิเหนาคิดถึงนางบุษบามากยิ่งขึ้น

ดูเก่งก่อต่อเตาเห็นเงาคัลล่าย	เขม้นหมายมุ่งไปก็ไม่เหมือน
เห็นเงาไม้ไหวหวั่นให้พินเพื่อน	จนเดือนเคลื่อนคล้อยฟ้าให้อาวรณ์
เห็นสระศรีที่เคยมาประพาส	ระดะดาชดอกรดวงบัวสลอน
ลมรำเพยเซยชายชยายจร	หอมเกสรเสาวคนธ์ที่หล่นโรย
โอ้รินรินกลิ่นบุหงาสะหามณี	เหมือนกลิ่นจันทร์เจือนวลให้ทวนโหย
หอมยี่หุบสุกรมดอกยมโดย	พระพายโชยเฉื่อยขึ้นย่นตะลึง
โอ้ที่นี้ศิลาเคยมานั่ง	เห็นบัลลังก์แล้วยิ่งนึกระลึกถึง
ดูเงื่อมเงาเงาไม้พระไทรซึ่ง	เสียงหึ่งหึ่งผึ่งรวงเฝ้าหวงรัง

(นิราศอิเหนา 2551: 115-116)

อิเหนาคิดถึงนางบุษบาจนถึงรุ่งเช้า และเกิดดำริที่จะติดตามหานางบุษบาว่าจะถูกลมพัดไปตกลงยังสถานที่แห่งใด จากนั้นจึงสั่งให้เตรียมไพร่พลเพื่อจะออกเดินทาง พร้อมทั้งสั่งให้ “แปลงนามตามกันเป็นปันจุเหรีจ” หรือโจรป่า แต่ไม่มีการบรรยายละเอียดว่าเปลี่ยนชื่อใครเป็นอะไร เหมือนที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ต้นเรื่อง ดังข้อความต่อไปนี้

จนแจ่มแจ้งแสงสว่างนภาคัพัน	ถอนสออันอาลัยพระทัยหาย
ดูเวหาว่าแสนแค้นพระพาย	ไม่พาสายสวาทคืนมาขึ้นใจ
จำจะตามทรมมคมทางลมพัด	เผื่อจะพลัดตกลงที่ตรงไหน
ดาร์ปลางทางสะท้อนถอนฤทัย	ให้เตรียมพลสกลไกรจะไคลคลา
จึงแปลงนามตามกันเป็นปันจุเหรีจ	จะเที่ยวเตร่จรเตรในไพรพฤษภา
พลาจอุ้มองค์ยาหยิวียะดา	ขึ้นรถแก้วแววฟ้าแล้วพาไป

(นิราศอิเหนา 2551: 117)

ก่อนที่จะพาน้องสาวและไพร่พลออกเดินทาง อิเหนาก็ได้หันกลับมามองถ้ำทองที่เคยได้เคยอยู่ร่วมสุขกับนางบุษบาอีกครั้ง พร้อมกับครวญอาลาสถานที่ ตลอดจนสัตว์ต่าง ๆ ที่เคยได้พบเห็นอยู่ในบริเวณนั้น ระหว่างการเดินทาง อิเหนาได้พยายามชี้ชมธรรมชาติต่าง ๆ ให้เคนหลง หรือ วียะดา น้องสาวที่ได้พามาด้วย ได้เพลิดเพลินไปกับทิวทัศน์ ที่ได้เห็นขณะที่เดินทาง ซึ่งผู้ประพันธ์ได้แสดงฝีมือด้วยการแต่งบทพรรณนา ชมพันธุ์ไม้จำนวนมาก หลังจากชี้ชวนให้เคนหลงชมพันธุ์ไม้แล้ว อิเหนาก็กลับมาหวนคิดถึงนางบุษบาอีกครั้ง โดยเมื่อได้เห็นต้นไม้ ดอกไม้ ปลา นก ตลอดจนสัตว์ในป่าต่าง ๆ อิเหนาก็จะครวญโยงไปถึงความรักและความหลังระหว่างตนเองกับนางบุษบา

เมื่อถึงเวลาพลบค่ำ อิเหนาก็ให้หยุดไพร่พลเพื่อพักแรม ส่วนตัวอิเหนาก็พักอยู่กับเคนหลงอยู่ในรถทรง อิเหนารู้สึกสงสาร เคนหลงที่ถูกตนพามาลำบากในป่าด้วย จึงกล่อมเคนหลงให้นอนหลับ และระหว่างที่กล่อมให้เคนหลงนอน อิเหนาก็ครวญถึงนางบุษบาที่ต้องพลัดพรากจากกัน และขอให้ปะตาระกาหลา พระอินทร์ นางสุชาดา และหงส์พาหนะทรงของพระพรหม ช่วยกันพานางบุษบามาคืนให้แก่ตน ดังข้อความต่อไปนี้

จนทรงเจ็บเหน็บแน่นแขนงคู้ฟ้า	องค์ปะตาระกาหลาเจ้าข้าเอ๋ย
พระน้องนุชบุษบาเจ้าข้าเคย	เป็นคู่เชยชมขึ้นให้คั่นมา
ทั้งโกสีย์ตรีนตรเห็นเหตุสิ้น	วายุพินอยู่ที่ไหนนำไปหา
หาไม่ฉันทว่าแต่พระสุชาดา	ช่วยอุ้มพามาให้พบประสบกัน
ทั้งพรหมานวนแต่พาหนะหงส์	จะได้ทรงเหาะแสวงทุกแห่งสวรรค์
มั่นได้นุชบุษบาวิลาวัลย์	จะทำขวัญหงส์พรหมให้สมยศ

(นิราศอิเหนา 2551: 123-125)

เมื่อถึงยามรุ่งเช้า อิเหนาให้ไพร่พลเดินทัพตามหานางบุษบาต่อไปจนทั่วแคว้นแดนขวา แต่ก็ไม่พบ จนเดินทางไปถึงเกาะมะละกา เหล่าระตูต่าง ๆ ได้ยินกิตติศัพท์ของกองทัพโจรป่า ก็พากันยกพระจิตามาถวาย แต่อิเหนาก็ไม่สนใจยุ่งเกี่ยวกับ ได้แต่เจรจาปราศรัยตามธรรมเนียมเท่านั้น อิเหนาออกเดินทางตามหานางบุษบาถึงเจ็ดเดือน แต่ยังไม่พบ จนกระทั่งถึงทางที่จะไปเมืองกาหลง อิเหนาเห็นเขาสูงหนึ่งมีธรรมชาติที่สวยงามร่มรื่น จึงมีความคิดที่จะออกบวช เพื่อจะหักห้ามความโศกเศร้าที่มีต่อนางบุษบา และหากนางบุษบาลีนชีวิตแล้ว บุญจากการบวชก็จะได้อุทิศให้นางบุษบาได้ขึ้นสวรรค์ อิเหนาจึงให้หยุดพักไพร่พลเพื่อสร้างอาศรม จากนั้นไพร่พลก็ออกบวชด้วยกันทั้งหมด ดังข้อความต่อไปนี้

จะใคร่บวชสวดมนต์อยู่บนเขา	เพราะแสนเศร้าสุดจะตามทรมสรวง
แม้มีตามความรักเฝ้าซึกชวน	ให้ปันปนไปตามเพราะความรัก
จะหักอื่นขึ้นหักก็จักได้	หักอาลัยนี้ไม่หลุดสุดจะหัก
สารพัดตัดขาดประหลาดนัก	แต่ตัดรักนี้ไม่ขาดประหลาดใจ
จะสร้างพรตอดรักหักสวาท	เพื่อจะขาดข้อคิดพิสมัย

แม้นน้องนุชบุษบานิคาลัย จะได้ไปสู่สวรรค์ชั้นโสฬส
 จึงหยุดทัพยั้งตั้งอาศรม รักษาพรหมจรรย์ด้วยกันหมด
 ปะตาปาอายันอยู่บรรพต อุตส่าห์อดอาลัยก็ไม่คลาย
 (นิราศอิเหนา 2551: 126)

1.4.3 กลวิธีการปิดเรื่อง

การปิดเรื่องของนิราศอิเหนานั้น เป็นการกล่าวว่า แม้จะออกบวชแล้ว แต่อิเหนาก็ยังคิดถึงนางบุษบา อิเหนาจึงกรวดน้ำ อุทิศส่วนบุญจากการบวช และอธิษฐานขอให้ชาติหน้า ไม่ว่าจะเกิดเป็น ชนชาติใดก็ขอให้ได้ครองคู่กับบุษบา หลังจากกรวดน้ำเสร็จแล้ว อิเหนาก็กลับเข้าไปในห้อง และคิดถึงนางบุษบาทุกเช้าค่ำต่อไป ดังข้อความต่อไปนี้

คิดถึงนุชบุษบาออกมานั่ง บนบัลลังก์เหลี่ยมผาหน้าสิงขร
 พระกรวดน้ำรำว่าด้วยอาวรณ์ หวังสมรเหมือนจะคลาดในชาตินี้
 จะอุตส่าห์ปะตาปารักษากิจ อวยอุทิศผลผลาถึงยาหยี
 จะเกิดไหนในจังหวัดปฐพี ให้เหมือนปีกับขลุ่ยต้องทำนองกัน
 เป็นจันทราพรหมณ์ฝรั่งแลอังกฤษ ให้สนิทเสน่หาตุนาหั้น
 แม้นเป็นไทยให้เป็นวงศ์ร่วมพงศ์พันธุ์ พอโสกันต์ให้ได้อยู่เป็นคู่ครอง
 ครั้นกรวดน้ำสำเร็จเสด็จกลับ เข้าห้องหับโหยให้พระทัยหมอง
 ทุกเช้าค่ำรำลึกเฝ้าตริกรตรอง จนขาดครองครวสวาทนนิราศเอย
 (นิราศอิเหนา 2551: 126-127)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างนิราศอิเหนากับบทละครพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในฐานะวรรณคดีต้นเรื่อง

จากการศึกษาวิจัยพบว่านิราศอิเหนามีความสัมพันธ์กับบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย 4 ลักษณะ ดังนี้

2.1 การตัดเหตุการณ์และรายละเอียดของเหตุการณ์

เมื่อนำนิราศอิเหนามาเปรียบเทียบกับบทละครพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พบว่านิราศอิเหนามีการลำดับเนื้อหาตามบทละครพระราชนิพนธ์ แต่ได้ตัดเหตุการณ์และตัดทอนรายละเอียดของเหตุการณ์ ดังจะแสดงให้เห็นเป็นตารางเปรียบเทียบ ดังต่อไปนี้

บทละครเรื่องอิเหนา	นิราศอิเหนา
อิเหนาทราบว่านางบุษบาหาย	อิเหนาทราบว่านางบุษบาหาย
อิเหนาแปลงเป็นปันหยี	อิเหนาแปลงเป็นปันหยี
ปันหยียักพลเที่ยวออกตามหานางบุษบา	ปันหยียักพลเที่ยวออกตามหานางบุษบา
พวกปันหยีเที่ยวทำร้ายชาวเมืองในระยะทาง	-
ระตูตามเมืองในระยะทางยอมอ่อนน้อมต่อปันหยี	-
ปันหยีได้นางกัณจะหนา	-
ปันหยีข้ามไปเกาะมะละกา	ปันหยีข้ามไปเกาะมะละกา
รายาเมืองมะละกาต้อนรับปันหยี	-
นางหวันยิหวาตามปันหยีพบสังคามระตา	-
ปันหยีกลับจากเกาะมะละกา	ปันหยีกลับจากเกาะมะละกา
ปันหยีบวชเป็นฤาษี	ปันหยีบวชเป็นฤาษี

จากตารางเปรียบเทียบข้างต้น จะพบว่าผู้ประพันธ์นิราศอิเหนา ได้มีการตัดเหตุการณ์ที่ปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์ไปหลายตอน เช่น เหตุการณ์ที่ไพร่พลของอิเหนาปลอมตัวเข้าไปในเมืองเพื่อไปสืบข่าวนางบุษบา แต่ด้วยความอดอยากทำให้ไพร่พลของอิเหนาแอบลอบขโมยทรัพย์สิน ฉกชิงวิ่งราว ตัดช่องย่องเบาขึ้นบ้านของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านดักจับ จนเกิดการต่อสู้กัน ไพร่พลของอิเหนาจึงยกเข้าตีเมือง รัชช้าวของเงินทอง ประชาชน หนีตายกันอลหม่านทั่วทั้งเมือง ดังข้อความต่อไปนี้

มาถึงสถานบ้านชนบท	เที่ยวจดสืบแสงทุกแห่งหน
ไม่ได้ยินข่าวนางนฤมล	ต่างคนอดอยากลำบากนัก
จึงแยกย้ายรายไปในบ้าน	เที่ยวประสมประสานทำรู้จัก
เรียกป้ายายยายทายทัก	ผูกรักฝากตัวเป็นลูกเลี้ยง
ทอดสนิทชิดชมให้ชอบใจ	แคะได้วักกล่าวก้าวเฉียง
เห็นทรัพย์สินสิ่งใดอยู่ใกล้เคียง	ก็ค่อยย่องมองเมียงเข้าหิบบก
เก็บเอาข้าวของรูปพรรณ	แบ่งปันกันจํานำทำโกหก
ปะใครเดินหนเข้าค้นพก	รุมชกช่วงชิงแล้ววิ่งราว
	(บทละครเรื่องอิเหนา 2546: 487)

เหตุการณ์เรื่องความรักระหว่างอิเหนากับนางกันจะหนา ถูกผู้ประพันธ์นิราศอิเหนาตัดออกไปเช่นกัน โดยตามวรรณคดีต้นเรื่องนั้น เมื่อระตูเมืองต่าง ๆ ได้ยินเรื่องความโหดร้ายของกองทัพปันหยีก็พากันหวาดกลัว จึงส่งเครื่องราชบรรณาการและถวายโอรสและธิดา ซึ่งนางกันจะหนา เป็นธิดาของระตูวังกัน ที่ถูกนำมาถวายปันหยี ปันหยีรู้สึกพอพระทัยในตัวนางกันจะหนา เพราะมีหน้าตาคล้ายกับนางบุษบา จึงวางแผนที่จะได้นางเป็นชายา โดย

แกล้งให้บาหยัน (ของวียะดา) ไปเชิญนางกันจะหนามาพบ โดยอ้างว่านางเคนหลงอยากจะพูดเล่นด้วย เมื่อนางกันจะหนามาถึง ปันหยีก็เข้าโลมจนได้นางในที่สุด ดังข้อความต่อไปนี้

พระคะนึ่งถึงระเด่นกันจะหนา	ละม้ายเหมือนบุษบาศรีใส
ให้คิดประติพัทธ์กำหนดใน	จึงตรัสใช้บาหยันกลยา
จงไปบอกบุตรวังกัน	ว่าหลงหนึ่งหรีดนั้นคะนึ่งหา
ให้เชิญทราวม้วยไปพลับพลา	พูดเล่นตามประสาสตรี
เราจะหนีไปซ่อนอยู่รกรทรวง	แม่นโถมยงขึ้นมาถึงนี่
ชวนพูดจาเล่นพอเป็นที่	แล้วสาวศรีจึงรีบไปบอกเรา

(บทละครเรื่องอิเหนา 2546 : 492-496)

นอกจากสองเหตุการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังพบว่าผู้ประพันธ์นิราศอิเหนาได้ตัดเหตุการณ์อื่น ๆ ออกไปอีกหลายเหตุการณ์ เช่น เรื่องรายาแห่งเกาะมะละกาต้อนรับปันหยีและถวายบ้านเมืองให้ปันหยี แต่ปันหยีปฏิเสธที่จะรับ ตลอดจนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างนางหวันยิหวกกับสังคามระตาก็ถูกตัดออกไปด้วย

นอกจากการตัดเหตุการณ์แล้ว ยังปรากฏว่าการตัดรายละเอียดของเหตุการณ์ปรากฏอยู่ด้วย กล่าวคือ ผู้ประพันธ์นิราศอิเหนาได้เลือกเก็บเหตุการณ์เอาไว้ แต่ได้ตัดทอนรายละเอียดของเหตุการณ์ออกไป หรืออาจใช้การกล่าวแบบสรุปแทน ยกตัวอย่างเช่น ในบทละครพระราชนิพนธ์ เมื่ออิเหนาตัดสินใจที่จะออกเดินทางหานางบุษบา ก็มีความคิดว่า “ตัวน้องจะแปลงเป็นชาวป่า มิให้ใครรู้จักดีเทวาท” ซึ่งมีการบรรยายละเอียดของชื่อตัวละครแต่ละตัวที่เปลี่ยนใหม่เป็นชื่ออย่างชาวป่าโดยละเอียด ดังนี้

อันนามกรพระทรงธรรม์	พร้อมกันตริตริกปรีक्षा
ถวายนามตามชาวพนาวา	ชื่อปันหยียาหาชาญชัย
อันระเด่นสังคามระตา	ชื่อจะหรั่งวิลังกาศรีใส
อันระเด่นดาหยนนั้นไซ้	แปลงใหม่ชื่ออะหมันระปันจา
ระเด่นวิหรากะระตานัน	ชื่อจะหรั่งสุหรันวิยาหา
ยะรุตะชื่อวิหรากะระตา	ปุนตาชื่อปังกะมาหงัน
กะระตาหลาชื่อสุลาหยัน	ประสันตาชื่อสุหรันปาตี
อันระเด่นวิยะดาโฉมยง	ชื่อเกนหลงหนึ่งหัตถ์มารศรี
บาหยันชื่ออันตะรากี้	ข้าเห็ดชื่อสัตตีกันจา
ประเสหรันชื่อมาตุวาหยัน	ปะลาหงันชื่ออันควาหารา
บรรดาชื่อมนตรีแลเสนา	จัดหาพร้อมแล้วพระภูมิ
	(บทละครเรื่องอิเหนา 2546 : 484-485)

ในนิราศอิเหนา ผู้ประพันธ์ได้เก็บรักษาเหตุการณ์เรื่องอิเหนา ให้เปลี่ยนชื่อตนเอง น้องสาว และพระพี่เลี้ยงให้เป็นชื่อชาวป่า เอาไว้ แต่ไม่มีการกล่าวว่าตัวละครใดเปลี่ยนชื่อเป็นอะไรบ้าง และกล่าวอย่างสรุปสั้น ๆ แทน ดังนี้

จำจะตามทราชมขมทางลมพัด	เผื่อจะพลัดตกลงที่ตรงไหน
ตำริพลางทางสะท้อนถอนฤทัย	ให้เตรียมพลสกลไกรจะโคลคลา
จึงแปลงนามตามกันเป็นปันจุเหรีจ	จะเที่ยวเตร่จรในไพรพฤษกา
พลางอุ้มองค์ยาหยิวยะดา	ขึ้นรถแก้วแววฟ้าแล้วพาไป
	(นิราศอิเหนา 2551: 117)

เหตุการณ์อิเหนาเดินทางไปเกาะมะละกาในบทละครพระราชนิพนธ์นั้น มีรายละเอียดค่อนข้างมาก เริ่มตั้งแต่อิเหนาได้เดินทางค้นหานางบุษบาทั่วแดนขวาแล้ว แต่ไม่พบ ก็เลยมีความต้องการที่จะข้ามไปเกาะมะละกาเพื่อติดตามสืบหานางบุษบาต่อ จึงรับสั่งให้ประสันตาไปแจ้งแก่ระตูว่าจะขอยืมเรือกำปั่นเพื่อใช้เดินทาง ประสันตารับคำสั่งแล้วรีบไปแจ้งกับระตูซึ่งยอมให้ความร่วมมือแต่โดยดี ระตูสั่งให้ตะหมิงเสนาจัดเตรียมเรือและคนงาน อุปกรณ์ต่าง ๆ ตลอดจนซ่อมแซมส่วนที่ชำรุด เมื่อเรือกำปั่นพร้อมเรียบร้อยแล้ว ก็ให้มาจอดเทียบท่ารออยู่ที่ปากน้ำ แต่ในนิราศอิเหนาผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงการเดินทางไปเกาะมะละกาเช่นกัน แต่ไม่มีการให้รายละเอียดใด ๆ โดยกล่าวเพียงสรุปว่า อิเหนาติดตามหานางบุษบาไปเกินเกาะมะละกา แต่ก็ยังไม่พบ ดังข้อความต่อไปนี้

ทุกแคว้นแคว้นแดนขวาสุธาทวีป เทียวเร็วรีบรอบเกาะดังเหาะเหิน
ไม่พบเห็นเป็นเคราะห์จำเพาะผอญ ไปจนเกินมะละกาพาราราย
(นิราศอิเหนา 2551: 125)

นอกจากนั้นเหตุการณ์การออกบวชหรือปะตาปาของปันหยีในบทละครพระราชนิพนธ์นั้นมีรายละเอียดว่าปันหยีได้พาไพร่พลเข้าไปไหว้ “พระมหาดาบสฤาษี” และกล่าวว่า “ข้านี้ไม่สบายวิญญูณ์ จะใคร่ปะตาปาเป็นดาบส สร้างพรตพรหมจรรย์ให้บรรดา” จากนั้นปันหยีก็พาส่งคามาระตาไปเปลี่ยนเครื่องทรงเป็น “นุ่งคากรองครองเปลือกไม้ ตามวิสัยฤาษีชีป่า” พระมหาดาบสฤาษีให้สมญาปันหยีว่า กัศมาหราชอาณาจักร และให้สมญาส่งคามาระตาว่า “ดาบสยาหยัง” ส่วนพระพี่เลี้ยงและไพร่พลต่าง ๆ พาหนีออกบวชตามไปด้วย ส่วนในนิราศอิเหนา ผู้ประพันธ์ได้ตัดรายละเอียดของ

เหตุการณ์ไปเกือบทั้งหมด เหลือเพียงแต่บอกว่าอิเหนาหรือปันหยีมีความรู้สึก “จะใคร่บวชสวดมนต์อยู่บนเขา เพราะแสนเศร้าสุดจะตามทรมองสวน” ดังนั้น “จึงหยุดทัพยับยั้งตั้งอาศรม รักษาพรหมจรรย์ด้วยกันหมด ปะตาปา อายันอยู่บรรพต อดส่ำหืออดาลัยก็ไม่คลาย” โดยไม่มีรายละเอียดเรื่อง การพบกับ “พระมหาดาบสฤาษี” และ การขอบวชกับ “พระมหาดาบสฤาษี” จนได้รับสมญาในการบวชว่ากัศมาหรา แต่อย่างใด

2.2 การเพิ่มและขยายความบทครวญและบทชมธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ระหว่างนิราศอิเหนากับวรรณคดีต้นเรื่อง อีกลักษณะหนึ่ง ก็คือ การแต่งเพิ่มและขยายความด้วยบทครวญและ บทชมธรรมชาติให้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างลักษณะ ความเป็นนิราศให้มากยิ่งขึ้น ดังจะปรากฏในสองลักษณะ คือ เป็นการแต่ง เพิ่มขึ้นมาใหม่ โดยไม่มีการกล่าวไว้ในบทละครพระราชนิพนธ์ และ เป็นการ แต่งขยายความจากในบทละครพระราชนิพนธ์

ในนิราศอิเหนามีปรากฏบทครวญและบทชมธรรมชาติ หลายตอนที่เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ของผู้ประพันธ์ โดยไม่ได้มีเค้าเดิมอยู่ใน บทละครพระราชนิพนธ์ เช่น ในบทละครพระราชนิพนธ์นั้น หลังจาก อิเหนาพบกับประสันตาที่กลางป่า และได้ทราบข่าวนางบุษบาถูกลมหอบไป แล้วนั้น อิเหนาก็ตรงไปที่พลับพลาที่ประทับ โดยไม่ได้กลับไปถ้ำทองอีกเลย ข้างยังให้เหล่าไพร่พลทหาร “... ให้พากันรีบไปยังคูหา ล้มไม้ใหญ่ทำมรดก เอาศิลาปิดปากถ้ำไว้ บรรดาต้นไม้ในสวนศรี ถอนเสียอย่าให้มีที่สงสัย” โดยไม่มีความรู้สึกเสียดายว่าเป็นสถานที่แห่งความหลังที่เคยได้ร่วมภริมย์รัก กับนางบุษบาแต่อย่างใด แต่ในนิราศอิเหนานั้น ผู้ประพันธ์ได้แต่งบทครวญ ของอิเหนาให้อิเหนากลับเข้ามาในถ้ำทองและเมื่อเห็นสิ่งของต่าง ๆ ก็นึกถึง

ตนเองกับนางบุษบาที่ได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ณ ที่นั้น ดังข้อความต่อไปนี้

ฝันวิโยคโศกเศร้าเข้าในห้อง	เห็นแท่นทองที่ประทมภิรมย์สงวน
ไม่เห็นนุชสุดจะทรงพระองค์ชวน	ละห้อยหวนทิวโหยด้วยโรยแรง
ยลยี่ภู่ปูเปลา่เศร้าสลด	ระทวยทอดทอหอบชบกันแสง
ไอ้สุดแสนแค้นอารมณ์ด้วยลมแดง	ดูเหมือนแกล้งพัดไปให้ไกลทรง
เสียดายเอ๋ยเคยแอบแนบสนิท	ถึงชีวิตวอดวายไม่หายห่วง
ไอ้้องนุชบุษบาสุดดวง	พี่เปลา่ทรงทรวงดังจะพังไทรอม
ไอ้โพล่พล่เวลาปานฉะนี้	เคยเข้าที่พี่เคยได้เชยโฉม
เห็นแต่ห้องน้องน้อยลอยโพลม	ยามประโลมมิรู้ลืมเจ้าปลื้มใจ
ไอ้เขนยเคยหนุนยังอุ่นอ่อน	แต่น้องน้อยลอยร่อนไปนอนไหน
ยี่ภู่เอ๋ยเคยชิดสนิทใน	วันนี้ไกลกลอยสวาทอนาถนอน

(นิราศอิเหนา 2551: 114)

อีกตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ ในบทละครพระราชนิพนธ์ เหตุการณ์ที่อิเหนาพาวิยะดา และไพร่พลออกเดินทางตามหานางบุษบา ได้มีการแต่งบทชมธรรมชาติสั้นๆ เป็นการชมพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ที่พบเห็นระหว่างการเดินทาง พร้อมครวญถึงนางบุษบา ดังข้อความต่อไปนี้

เดินเอยเดินทาง	ตามหว่างรุกขชาติเชิงผา
พิศพันธุ์มิ่งไม้เนานา	รื่นรมย์รียาเรียงราย
บ้างเผือกดอกออกช่ออรชร	บ้างแบ่งบานเกสรแย้มขยาย
หอมหวานอวลกลิ่นอบาย	คล้ายคล้ายเหมือนเมื่ออยู่ถ้ำทอง
แม่นได้ดวงยิหามาด้วยพี่	จะชวนขี่ปรีดีเปรมเกษมสอง

เห็นการเกดสีเหลืองเรืองรอง	เหมือนผิวน้องที่ตองใจ
พระเหลือบแลดูดอกสร้อยฟ้า	ยืนย้อยระย้างามไส
เหมือนสร้อยห้อยมวนางทรมวย	หรือน้องน้อยห้อยไว้กระมังนา
จะได้รู้ว่าอยู่ที่ป่านี	ให้พี่มาติดตามหา
เห็นเล็บนางบานตระการตา	เหมือนนขาียวหาของเรียมเอย
ภุมรินบินร่อนเร่หา	ชมรสมาลาอันผายเผย
เหมือนพี่เตร่ตามเจ้าทรมาย	ไม่รู้เลยว่าจะไปแห่งใด

(บทละครเรื่องอิเหนา 2546: 486)

แต่ในนิราศอิเหนา ผู้ประพันธ์ได้แต่งขยายเรื่องการพรรณนา ชมพันธุ์ไม้แล้ว ยังเพิ่มเติมเนื้อหาด้วยการให้อิเหนาชมดอกไม้ ลำธาร ปลา นก ตลอดจนสัตว์ต่าง ๆ ที่ได้พบเห็นในป่าอีกด้วย ดังข้อความต่อไปนี้

คิดถึงนุชบุษบานิจจาเอ๋ย	มิได้เซยชมสบายมาหายศุณย์
ยิ่งโศกเสียวเสียวหาให้อาตุร	ยิ่งเพิ่มพูนพิศวงในดงแดน
ดูเล็บนางนึกถึงนางเหมือนอย่างเล็บ	เคยชวนเจ้าบรอมมีอยู่ที่แขน
เห็นนมนางกลางพนมนี้กชมแทน	ละม้ายแน้มเหมือนเหมือนจะเยื้อนยืม
มะปรางต้นผลอย่างมะปรางน้อง	น้ำเนตรคลอกลอคล้ายย้อยหยิม
ผืนอารมณ์ชมพลับดันทับทิม	ขึ้นรอบบริมหว่างเขาลำเนาเนิน

คิดถึงนุชบุษบาแน้มมาเห็น	จะลงเล่นลำธารละหานหิน
ฝูงปลาทองล่องไล่เล็มโคลกิน	กระดิกดันดูงามตามกระบวน
ปลาเนื้ออ่อนอ่อนกายขึ้นว่ายเกลื่อน	ไม่อ่อนเหมือนเนื้อน้องประคองสงวน
ปลานวลจันทร์นั้นกงามแต่นามวล	ไม่งามชวนขึ้นเช่นระเด่นดวง

.....

นกระตัวคลัวเคลียตัวเมียป้อน	เหมือนขวัญอ่อนแอบประทับพิงขวัญ
ป้อนสลาพาขึ้นทุกคืนวัน	มาจากกันกรรมเอ๋ยไม่เคยเป็น
เห็นนกเปล่าเคล้าคู่เข้าชูขึ้น	ถอนสะอื้นเหมือนไม่พอใจเห็น
พอเวลาสายณห์ตะวันเย็น	นกยูงเล่นลมเพลินบนเนินเตียน

.....

เหล่าละเมาะเงาะป่าคลาอยู่	เที่ยวกินปูเปี้ยวป่าผลาผล
สิงโตตื่นยืนหยัดสะบัดตน	เห็นผู้คนโผนเข้าลำนาริน
ฝูงมฤคึกเถื่อนเที่ยวเกลื่อนกลุ่ม	เป็นคู่คุมเคียงนางไม่ห่างเหิน
เห็นกวางทองย่องเยื้องขำเลื่องเดิน	เหมือนน้องเชิญพานผ้าประหม่าเมียง
พี่เข้าด้วยช่วยประคองพระน้องนุช	สงสารสุดสุดสวาทไม่อาจเถียง
ไอยามนี้มีได้น้องประคองเคียง	พิทักษ์ภัยบุญตามเจ้าทรมชย

(นิราศอิเหนา 2551: 119-121)

สำหรับการแต่งขยายความเพิ่มเติม ก็เช่นตอนที่บทละคร พระราชนิพนธ์ ได้กล่าวว่า อิเหนาเสียใจที่นางบุษบาหายไปและคิดถึงนางมากจนเป็นลมหมดสติไป เมื่อฟื้นขึ้นมา อิเหนาก็ครวญว่าตอนนี้ไม่รู้ว่านางบุษบาหายไปอยู่ที่ใด หรือมีเทวดาพาน้องไปชมเชย ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	พระสุริยวงศ์สยัแดหาวา
พี่น้องแล้วทรงโศกา	โธ่แก้วแววตาของเรียมเอ๋ย
ปานนี้จะอยู่แห่งใด	ทำไฉนจึงจะรู้ชะอภัย
หรือว่าเทวดาพาน้องไปชมเชย	ใครเลยจะบอกเหตุร้ายดี

(บทละครเรื่องอิเหนา 2546: 486)

ในนิราศอิเหนา ผู้ประพันธ์ได้ขยายความบทครวญข้างต้นของอิเหนาให้มีรายละเอียดเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะข้อความที่ว่า “หรือว่าเทวพาน้องไปชมเขย” โดยผู้ประพันธ์ได้แต่งให้อิเหนาครวญถึงนางบุษบาว่าไม่รู้ว่าจะถูกลมหอบไปที่ใด อาจจะถูกหอบไปอยู่กับพระอินทร์ พระอาทิตย์ นางเมขลา หรือพัดนางไปอยู่ที่เขาไกรลาส เขิงเขาพระสุเมรุ เขาเนมินธร เขาอิสินธร ดังข้อความต่อไปนี้

หรือเทวัญขึ้นฟ้ามาพาน้อง	ไปไว้ห้องช่องสวรรค์ที่ชั้นไหน
เมื่อน้องน้อยลอยถึงขั้นตรึงศไตร	หสนัยน์จะช่วยรับประคับประคอง
หรือไปปะพระอาทิตย์พิศวาส	ไปร่วมอาสน์เวไชยันต์ผืนผยอง
หรือเมขลาพาชวนนวลละออง	เที่ยวลอล่องเลียบฟ้าชมสาคร
หรือไปริมหิมพานต์خانไกรลาส	บริเวณเมรุมาศราชสิงขร
หรือจะออกนอกเนมินธรอิสินธร	เที่ยวลอลอยร่อนรอบฟ้านภาลัย
ไอ้ลมแดงแสงแดดจะแผดส่อง	จะมัวหมองมิงขวัญจะหวนไหว
จะดันหมอกออกเมฆวิเวกใจ	เวรใดเด็ดสวาทให้คลาดคลา

(นิราศอิเหนา 2551: 113)

หรือในบทละครพระราชนิพนธ์ มีเหตุการณ์ตอนที่อิเหนาออกบวชแล้ว ได้อธิษฐานขอให้ผลบุญกุศลจากการบวชและรักษาพรต ทำให้ปะทะระกาหลาเกิดร้อนอาสน์ไปคลไจนางบุษบาให้กลับคืนมาพบกับตน ดังข้อความต่อไปนี้

อายันปันหยาสรวมจิต	พยายามตามกิจอธิฐาน
เข้าได้ปะตาปาสมาทาน	เตชะฉานแผ่ผลาวนา
ขอให้ได้ดังจิตพิศวาส	ร้อนอาสน์องค์ปะตาระกาหลา
ไปดลใจนงนุชบุษบา	ให้มาประสบพบพาน
สถิตแห่งหนตำบลใด	ทุกนิเวศน์เวียงชัยราชฐาน
ถึงจะอยู่กระยาหงันชั้นวิมาน	จงบันดาลให้ได้คืนมา
	(บทละครเรื่องอิเหนา 2546: 513)

ผู้ประพันธ์นิราศอิเหนาได้ขยายรายละเอียดของบทอธิฐานของอิเหนาจากที่ขอเฉพาะแค่ให้ปะตาระกาหลาเกิดร้อนอาสน์และช่วยนำให้นางบุษบากลับคืนมาหาตน เป็นขอให้เทพองค์อื่น ๆ ช่วยเหลือตนด้วยได้แก่ ขอให้พระอินทร์ช่วยพาตนไปหานางบุษบา หากพระอินทร์ไม่ยอมช่วยก็จะขอให้นางสุชาดา ชายาของพระอินทร์ช่วยส่งเคราะห์แทน และหากพระพรหมไม่ยอมช่วย ก็จะขอวานหงส์ทองพาหนะทรงของพระพรหมให้ช่วยพาตนหาไปตามหานางยังสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ดังข้อความต่อไปนี้

จนทรวงเจ็บเหน็บแน่นแหวงนดูฟ้า	องค์ปะตาระกาหลาเจ้าข้าเอ๋ย
พระน้องนุชบุษบาเจ้าข้าเคย	เป็นคู่เขยชมชื่นให้คืนมา
ทั้งโกสีย์ไตรเนตรเห็นเหตุสิ้น	ว่ายุพินอยู่ที่ไหนนำไปหา
หาไม่ฉันทว่าแต่พระสุชาดา	ช่วยอุ้มพามาให้พบประสบกัน
ทั้งพรหมานวณแต่พาหนะหงส์	จะได้ทรงเหาะแสงทุกแห่งสวรรค์
แม่นได้นุชบุษบาวิลาวัลย์	จะทำขวัญหงส์พรหมให้สมยศ
	(นิราศอิเหนา 2551: 124-125)

2.3 การอ้างอิงเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้นในอดีต

ความสัมพันธ์กับวรรณคดีต้นเรื่องประการที่สาม คือ การที่ตัวละครกล่าวถึงหรืออ้างอิงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ความหลังที่เคยเกิดขึ้นหรือพบเจอในอดีต ซึ่งเรื่องราวหรือเหตุการณ์นั้นไม่ได้ปรากฏอยู่ในนิราศ แต่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีต้นเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น ในนิราศอิเหนามีบทครวญของอิเหนาตอนชมกวางทองที่เดินเป็นคู่ในป่าว่าเหมือนกับตอนที่นางบุษบาเดินถือพานผ้าด้วยความประหม่าเอียงอาย และตนเองได้เข้าไปช่วยประคองไว้ ดังข้อความว่า

ฝูงมฤตกลีเกื้อนเที่ยวเกลือกกลุ่ม	เป็นคู่คุ้มเคียงนางไม่ห่างเหิน
เห็นกวางทองย่องเยื้องขำเลื่องเดิน	เหมือนน้องเชิญพานผ้าประหม่าเมียง
ที่เข้าด้วยช่วยประคองพระน้องนุช	สงสารสุดสุดสวาทไม่อาจเอียง
ไ้อยามนี้มีได้น้องประคองเคียง	พี่ก็เสี่ยงบุญตามเจ้าทรมาย

(นิราศอิเหนา 2551: 121)

เหตุการณ์ในบทละครพระราชนิพนธ์ “ตอนนี้ก็เป็นอีกตอนหนึ่งซึ่งคนมักพอใจจำกันได้ เพราะเหตุการณ์เกิดขึ้นน่าจำ” (ศุภร บุนนาค, 2539: 265) โดยมีรายละเอียดว่า นางบุษบาเดินตามมะเดหวิเพื่อไปสร่งน้ำมันต์จากพระฤาษีซึ่งเรียกกันว่าสังปะลิหะระ ระหว่างทางได้พบกับอิเหนา จึงเกิดความขัดเคืองเอียงอาย จนพานผ้าที่ประคองมานั้นเอียงไป อิเหนาเห็นดังนั้นจึงรีบเข้าไปช่วยประคองพานผ้าเอาไว้ ทั้งยังต้องการแสดงความเป็นเจ้าเข้าเจ้าของนางบุษบาต่อหน้าจระกาสีซึ่งอยู่ในที่นั้นด้วย อิเหนาอ้างเหตุว่าพานผ้าหนักจึงช่วยถือเดินเคียงคู่นางบุษบา และเมื่อถึงอาศรมพระฤาษี พระฤาษีก็เล็งเห็นด้วยอภิญญาว่าทั้งสองจะได้ครองคู่กัน จึงรดน้ำมันต์และอวยพรให้อิเหนาและบุษบาครองคู่กันสืบไป

ในนิราศอิเหนามีบทครวญของอิเหนาตอนหนึ่งที่กล่าวว่า เห็นดอกเล็บนางแล้ว นึกถึงเล็บของนางบุษบาที่เคยชวนไว้ที่แขนของตนเอง ดังข้อความว่า “ดูเล็บนางนึกถึงนางเหมือนอย่างเล็บ เคยชวนเจ้าบรอมมีอยู่ที่แขน” ซึ่งเหตุการณ์ความหลังเรื่องบุษบาใช้เล็บหยิกชวนอิเหนานี้ มีปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์ ตอนที่นางบุษบารู้ความจริงว่าอิเหนาแกล้งปลอมตัวเป็นจระกามาลักพาตัวนางออกจากตำหนักโดยอ้างเหตุเรื่องไฟไหม้กรุงดาหะ นางบุษบาจึงหยิกชวนอิเหนาขณะที่อยู่บนรถทรง ดังข้อความต่อไปนี้

เมื่อนั้น	ระเด่นบุษบา มารศรี
ครวญคร่ำกำสรดไศกี	ครั้นได้สมประดีขึ้นมา
รู้ว่าอิเหนากุเรปัน	นางประหวั่นพรั่นจิตเป็นหนักหนา
ผลักรกรรมค้อนันยนา	กัลยาหยิกชวนยับไป
	(บทละครเรื่องอิเหนา 2546 : 429-430)

เมื่ออิเหนาพานางบุษบามาถึงที่ถ้ำทอง นางบุษบาก็ไม่ยอมเอ่ยปากพูดกับอิเหนา อิเหนาจึงพยายามพูดจาหวานล่อมให้นางบุษบาหายโกรธและหันมาพูดกับตน และกล่าวถึงการที่นางบุษบาใช้เล็บหยิกชวนตนนั้น ตนไม่เจ็บเพราะความรักที่มีต่อนาง มีแต่เล็บของนางบุษบาจะหักไปเสียเปล่า ๆ ดังข้อความต่อไปนี้

น้องเอยน้องรัก	งามขนงวงพัคตร์ดังเลขา
พี่ตั้งจิตคิดจะฝากชีวา	กัลยาควรหรือมาถือใจ
เจ้าหยิกชวนพี่ล้วนแต่รอยเล็บ	ความรักจักเจ็บก็หาไม่

เสียดายเล็บของน้องสงวนไว้	จะหักไปเสียเปล่าไม่เข้าการ
อนิจจารักเจ้าแต่เฝ้าปลอบ	ก็ไม่ตอบพจนานว่าชาน
กันแต่กันแสงให้อาลัยลาน	จะคิดอ่านพ่อนปรนก็จวนใจ
แม่นพูดจาวากล่าวโดยดี	เป็นไรมีมิให้ขัดอัชฌาสัย
พี่จะพาโฉมงามทรมาวัย	กลับไปส่งเสียยังพารา

(บทละครเรื่องอิเหนา 2546: 432)

2.4 การนำภาษาขวามาใช้ในิราศ

ความสัมพันธ์กับวรรณคดีต้นเรื่องลักษณะสุดท้าย คือ การที่ผู้ประพันธ์นิราศอิเหนาเลือกนำใช้ภาษาขวามาใส่ไว้ในนิราศ เช่นเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเลือกนำภาษาขวามาใส่ไว้ในบทละคร เพื่อสร้างสีสันความเป็นชาวให้กับเนื้อเรื่อง ทั้งนี้เพราะเรื่องอิเหนามีที่มาจากนิทานพื้นปักษ์ของชาว อย่งไรก็ตาม พบว่าภาษาขวที่ผู้ประพันธ์นิราศอิเหนาใช้นั้น มีจำนวนไม่มาก และมักเป็นถ้อยคำที่เป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว ยกตัวอย่างเช่น “ยิ่งเศรำชิมโศกาถึงยาหยี” “โอ้รินริน กลิ่นบุหงาสะดามัน” “เทียรวอบสระปทุมมาสะดามัน” “จึงแปลงนามตามกันเป็นปันจุเหรีจ” “พลงอุ้มองค์ยาหยียะดา” “เข้าดงดอนเลียบเดินเนินกุหลុង” “ไม่งามชวนชื่นเช่นระเด่นดวง” “ปะตาปายันอยู่บรรพต” “ให้สนิทเสน่หาตุนาหงัน” เป็นต้น

อภิปรายผล

หากพิจารณาการดำเนินเรื่องนิราศอิเหนาจะพบว่า ผู้ประพันธ์ได้มุ่งให้ความสำคัญกับการนำเสนอเรื่องในรูปแบบของวรรณคดีนิราศเป็นหลัก จึงไม่ได้มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการนำเสนอเนื้อเรื่องของบทละคร พระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนาให้ครบถ้วนบริบูรณ์ ดังจะพบว่ามี การตัดทอน

เนื้อหาและรายละเอียดของเนื้อเรื่องของบทละครพระราชนิพนธ์เรื่องอิเหนา ในเหตุการณ์ดังกล่าวลงไปอย่างมาก โดยเหตุการณ์และรายละเอียดของ เหตุการณ์ที่ตัดออกไปนั้น จะเป็นเรื่องราวที่ไม่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ ระหว่างอิเหนาและนางบุษบา หรือเป็นรายละเอียดปลีกย่อยที่ไม่ได้เอื้อต่อ การสร้างอารมณ์โศกครวญตามธรรมชาติและลักษณะของวรรณคดีนิราศ การตัดเหตุการณ์และรายละเอียดของเหตุการณ์จึงเป็นการช่วยจำกัดวง ขอบเขตของเรื่องราวให้อยู่เฉพาะกับอารมณ์สะท้อนใจของตัวละครเอก ทำให้การนำเสนอเรื่องมีความเด่นชัดทางอารมณ์มากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น ผู้ประพันธ์ยังได้เพิ่มเน้นบทพรรณนาคำครวญอารมณ์ โศกเศร้าของอิเหนาที่ต้องพลัดพรากจากนางบุษบา สตรีอันเป็นที่รัก และ ให้ตัวละครกล่าวถึงหรืออ้างถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ความหลัง ที่เคยเกิดขึ้น หรือพบเจอในอดีต ซึ่งเรื่องราวหรือเหตุการณ์นั้นไม่ได้ปรากฏอยู่ในนิราศ แต่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีต้นเรื่องนั้น พบว่ามักจะเป็นเหตุการณ์สำคัญ ที่มีความหมายต่อความรักกับตัวละคร และเป็นตอนที่เป็นที่จดจำของผู้อ่าน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างลักษณะความเป็นนิราศและสร้างความ สะท้อนใจแก่ผู้อ่านให้มากยิ่งขึ้น

การนำเสนอเรื่องราวของนิราศอิเหนานี้ นับว่ามีแก่นเรื่องหลัก ที่ชัดเจน คือ การพยายามติดตามหาการหายตัวของนางบุษบา ดังจะเห็น ได้ว่า ผู้แต่งได้เริ่มต้นเรื่องด้วยการที่อิเหนาทราบว่านางบุษบาหายไป แต่ ไม่ทราบว่านางบุษบานั้นถูกลมหายหายไปไหน จากนั้นอิเหนาตัดสินใจ ที่จะปลอมตัวเป็นป็นหยาหรือโจรป่า เพื่อจะติดตามหานาง แม้ในตอนจบ เรื่องอิเหนาหรือป็นหยาจะยังไม่ได้พบกับนางบุษบาหรือได้รับเบาะแสใด ๆ เกี่ยวกับนางบุษบาก็ตาม แต่ตัวละครก็ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของ ตัวเองอีกครั้ง ด้วยการออกบวชเป็นอายันหรือนักบวช เพื่อให้จะได้บำเพ็ญ พุทธเพื่อสร้างกุศลให้แก่นางบุษบา

บรรณานุกรม

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ. ชีวิตและงานของสุนทรภู่. พระนคร
: คลังวิทยา, 2515

ทองใบ แท่นมณี (ผู้รวบรวม). นิราศอิเหนา 4 ส่วน. เพชรบุรี:
สำนักพิมพ์เพชรบุรีการพิมพ์, 2551.

น้อมนิจ วงศ์สุทธีธรรม. วรรณกรรมนิราศ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครเรื่องอิเหนา. กรุงเทพฯ
: ศิลปาบรรณาคาร, 2546.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.
กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2552.

_____. พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ภาคฉันท์ลักษณะ
ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2550.

ลายอง สำเร็จดี. วิเคราะห์ท่วงทำนองการประพันธ์ของสุนทรภู่เพื่อสืบค้น
ผู้แต่งนิราศอิเหนาและสุภาพิตสอนหญิง” วิทยานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
2529.

สายทิพย์ นุกุลกิจ. นิราศวรรณคดี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
บางเขน, 2523.

ศุภร บุนนาค. สมบัติกวี ชุด อิเหนา. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, 2539.

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะการแทงหยวก
ของชาวบ้านนาคำใหญ่
ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
A Study of Local Wisdom on the Banana Carving
Art of Nakhamyai Residents inKhueangnai of
Ubonratchathani Province

สาคร ฉวยศรี*

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
Email : aomaem99@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะการแทงหยวก ของชาวบ้านนาคำใหญ่ ตำบลนาคำใหญ่ อำเภोजึงหวัดอุบลราชธานี เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศิลปะการแทงหยวกวิธีการอนุรักษ์และการสืบทอดศิลปะการแทงหยวก ของชาวบ้านนาคำใหญ่ ตำบลนาคำใหญ่ อำเภोजึงหวัดอุบลราชธานี

ผลการวิจัยพบว่าศิลปะการแทงหยวกของชาวบ้านนาคำใหญ่ นั้นมีการใช้ในงานประเพณีและพิธีกรรม 2 ประเภท ได้แก่ พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ และประเพณีงานแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งการแทงหยวกนี้ช่างมีความเชี่ยวชาญสามารถแทงหยวกโดยไม่ต้องวาดลวดลายลงบนกากกล้วยก่อน โดยนำกากกล้วยมาแทงลวดลายได้เลยซึ่งการแทงหยวกมีลวดลายจำนวน 9 ประเภท ได้แก่ ลายฟืนปลาหรือลายฟืนหนึ่ง ลายฟืนสาม ลายฟืนห้า ลายตีนเต่า ลายเครือ ลายน่องสิงห์ ลายโหล่ ลายกาบเยี่ยงและลายเขี้ยวหมา

ด้านการอนุรักษ์และการสืบทอดศิลปะการแทงหยวก ช่างทุกคนมีความยินดีและเต็มใจให้ความร่วมมือกับชุมชนในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปะการแทงหยวกให้คงอยู่ควบคู่กับประเพณีและพิธีกรรม ในส่วนของการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปะการแทงหยวก ช่างทุกคนได้สืบทอดให้แก่บุคคลในวงเครือญาติของตนและบุคคลผู้สนใจทั่วไป รวมไปถึงการรับเชิญเป็นวิทยากรตามสถานศึกษาต่าง ๆ ในการถ่ายทอดศิลปะการแทงหยวกให้แก่ นักเรียน นักศึกษา เพื่อให้ศิลปะการแทงหยวกซึ่งเป็นงานสร้างสรรค์ทางภูมิปัญญาได้คงอยู่คู่กับสังคมสืบไป

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ศิลปะการแทงหยวก

Abstract

The present work was a survey research. It aimed to study the banana carving art, the preservation methods and the transmission of the banana carving art of Nakhamyai residents in Khuengnai district, UbonRatchathani province.

The research found that the banana carving art in the study was used in traditional activities and on two occasions: removal of one's bad luck with a ceremony and wax castle festival. The craftsmen in the study were very skilled. They could carve the banana trunk withoutdrawing a design on it. The research found that nine patterns were used in the carving art, which were locally known as follows: Funpla, Funsam, Funha, Teentao, Laikruea, Nongsing, Lai Ngo, kapyueng, and khiewma.

As for the preservation and transmission of the carving art, all craftsmen were willing to cooperate with the community to promote, and preserve the carving art. Concerning the dissemination of knowledge on the banana trunk carving art, all craftsmen had transmitted their skills and expertise to their own children, relatives and others who were interested. They also transmitted their expertise to students at schools and colleges. The aim was to keep the banana carving art to live in society as long as possible.

Keywords: local wisdom, thebanana carving art

บทนำ

ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ได้มาจากการประสบการณ์และความรู้อันเฉลียวฉลาด รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์ และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภูมิปัญญาท้องถิ่นมีหลายรูปแบบหลายประเภท เช่นการทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องดักสัตว์และจับสัตว์ชนิดต่างๆ เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องจักสานชนิดต่าง ๆ การแกะสลัก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นวัตถุดิบในการยืนยันถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านในการผลิตคิดค้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต

ศิลปะการแทงหยวก นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านอีกประเภทหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดและภูมิปัญญาของชาวบ้านในการนำวัสดุตามธรรมชาติมาสร้างสรรค์ศิลปะให้สวยงามดงาม เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ ศิลปะการแทงหยวกยังนับเข้าในตระกูลช่างสิบหมู่ ซึ่งประกอบด้วย ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างหล่อ ช่างกลึง ช่างหุ่น ช่างรัก ช่างบุ และช่างปูน สำหรับการแทงหยวกนี้จัดเข้าในตระกูลช่างแกะ โดยช่างแกะนี้ยังแบ่งออกเป็น 2 ประเภทย่อย คือ ช่างแกะเครื่องสด หมายถึง การนำเอาวัสดุธรรมชาติที่เป็นของสดมาแกะได้แก่พืช ผัก ผลไม้ หยวกกล้วย เป็นต้น และช่างแกะเครื่องวัตถุถาวร หมายถึง การนำเอาวัสดุที่มีเนื้อแน่นถาวร อันได้แก่ ไม้ หิน งาช้าง เป็นต้น มาแกะสลักเป็นรูปร่างลวดลายต่าง ๆ ให้สวยงาม

การแหงหยวกมีประวัติอันยาวนานคู่กับสังคมไทย จะพบได้มากทางภาคอีสานและภาคกลาง ซึ่งลักษณะความแตกต่างและความละเอียดของลวดลาย จะแตกต่างกันออกไปตามวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น (ดวงจันทร์สุสุทธิ, 2551: 1) ในสมัยก่อนคนไทยนิยมนำหยวกกล้วยมาใช้ในการประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ในงานพิธีอวมงคล เช่น ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงศพงานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงศพ ตลอดจนงานเผาศพชาวบ้าน ช่างหลวงหรือช่างพื้นบ้านมักจะนำเอาต้นกล้วยมาประดับตกแต่งลวดลายปิดโครงสร้างเชิงตะกอน ตลอดจนใช้ลำต้นกล้วยรองส่วนบนของเชิงตะกอน เพราะหยวกกล้วยอมน้ำจะช่วยไม่ให้ไฟไหม้โครงสร้างไม้เชิงตะกอนในขณะที่เผาศพหรือในส่วนของงานที่เป็นมงคล ชาวบ้านก็นิยมนำหยวกกล้วยมาประดับประดาตกแต่งสถานที่ให้สวยงาม เช่น ขบวนแห่บุปผชาติ งานแห่ปราสาทผึ้งงานแห่พระ งานลอยกระทง โคมไฟ งานบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมดังกล่าวนี้มี 2 ระดับคือ ประเพณีระดับชาติหรือประเพณีหลวงซึ่งมีหน้าที่ในการบูรณาการให้วัฒนธรรมระดับล่างให้มีสำนึกร่วมเป็นคนในชาติภูมิเดียวกัน และประเพณีราษฎร์ ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา และประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีพลวัต คือ เคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะของคนที่อยู่รวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่น (ศรีศักรวัลลิโภดม, 2555: 14) โดยศิลปะการแหงหยวกกล้วยนี้ก็ได้นำมาใช้ในการประเพณีวัฒนธรรมทั้ง 2 ระดับดังกล่าวมาแล้ว

ในปัจจุบันศิลปะการแหงหยวกกล้วยกำลังได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟูตามพระราชปณิธานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่รับสั่งให้วิทยาลัยในวังฝึกอบรมวิชาชีพช่างแหงหยวกให้กับเยาวชนเพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาและมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของบรรพบุรุษไว้ไม่ให้สูญหาย หน่วยงานราชการ สถานศึกษาตลอดจนวัด

ต่างได้สนองพระราชปณิธานดังกล่าวโดยมีการเปิดหลักสูตรวิชาชีพ การแทงหยวกกระยะสั้น เพื่อให้บุคคลที่สนใจได้ศึกษาและนำไปประกอบอาชีพ เลี้ยงตนและครอบครัวได้ บางท้องถิ่นได้บรรจุศิลปะการแทงหยวกลงใน หลักสูตรการเรียนการสอน โดยบรรจุเนื้อหาสาระไว้ในรายวิชาศิลปกรรม เพื่อใช้สอนนักเรียนนักศึกษา (โสภิตา ณ ป้อมเพชร์, 2557: 54) โดยกิจกรรม ดังกล่าวต้องได้รับการสนับสนุนจากชุมชน ผู้ปกครอง และองค์กรท้องถิ่น ในการจัดการเรียนการสอน

ศิลปะการแทงหยวกของชาวบ้านนาคำใหญ่ ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอ เชื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เป็นศิลปะอีกแขนงหนึ่งอันแสดงถึงภูมิปัญญา ของชาวบ้าน ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษในอดีตจนถึงปัจจุบัน วิธีการแทงหยวกนี้ต้องอาศัยช่างที่มีความชำนาญและอาศัยความประณีต ของช่าง เพื่อให้ได้ผลงานการแทงหยวกออกมาสวยงาม การแทงหยวก มักจะใช้ในการตกแต่งงานเป็นส่วนประกอบของงานให้โดดเด่นสวยงาม ในพิธีกรรมต่างๆ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาศิลปะ การแทงหยวกของชาวบ้านนาคำใหญ่ ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเชื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปะการแทงหยวก อันเป็นศิลปะและวัฒนธรรมอันล้ำค่าให้แพร่หลายและคงอยู่คู่กับท้องถิ่นและ สังคมไทย

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศิลปะการแทงหยวกของชาวบ้านนาคำใหญ่ ตำบล นาคำใหญ่ อำเภอเชื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาวิธีการอนุรักษ์และการสืบทอดศิลปะการแทงหยวก ของชาวบ้านนาคำใหญ่ ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเชื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่ข้อมูลวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน ศิลปะการแทงหยวกของชาวบ้านนาคำใหญ่ ตำบลนาคำใหญ่อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานีในด้านขั้นตอนศิลปะการแทงหยวก ลวดลายของการแทงหยวกกล้วย ตลอดจนวิธีการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะการแทงหยวก ของชาวบ้าน

2. ขอบเขตด้านกลุ่มประชากรตัวอย่าง

กลุ่มประชากรตัวอย่าง หมายถึง ช่างแทงหยวกกล้วยที่ปฏิบัติงาน อยู่ประจำในปัจจุบัน มีจำนวนทั้งหมด 13 คน ได้แก่ นายประวิติ ลีลา นายบุญเลิศ สุขพันธุ์ นายมงคล มีคุณนายผัด ทองนาคนายสวรรค์ พันธุ์ดี นายบุญธรรม ทางทอง นายไฉน พันธุ์ดี นายจรัส ลีลา นายเสถียร ฉลายศรี นายบุญจริง พันผา นายประวิติ พันผา นายนิคม พันผา และนายณรณัฐ อุ่นอ่อน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. หยวกกล้วย หมายถึง ส่วนของลำต้นกล้วยที่ประกอบด้วย ส่วนเปลือก หรือที่เรียกว่า “กาบกล้วย” ซึ่งหุ้มห่อกันเป็นชั้น ๆ จนถึง แกนอ่อนของลำต้นกล้วย

2. ศิลปะการแทงหยวก หมายถึง การแกะสลักหรือการฉลุ กาบกล้วยสด ๆ ให้เป็นลวดลายต่าง ๆ ตามความชำนาญและจินตนาการ ของช่างแทงหยวก

3. การอนุรักษ์และการสืบทอด หมายถึง การเผยแพร่และการดูแล รักษาศิลปะการแทงหยวกให้คงอยู่ รวมถึงการถ่ายทอดศิลปะการแทงหยวก ให้กับคนรุ่นหลังได้เรียนรู้และรักษาไว้คู่กับสังคม

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยจะได้ดำเนินการศึกษาตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

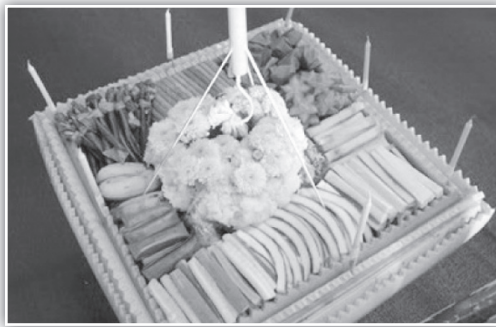
1. รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เก็บข้อมูลภาคสนาม ณ บ้านนาคำใหญ่ ต.นาคำใหญ่ อ.เชื่องใน จ.อุบลราชธานี โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสัมภาษณ์ลักษณะแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบไม่มีส่วนร่วม
3. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
4. สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ
5. นำเสนอผลงานวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์และบทความทางวิชาการ

สรุปผลการวิจัย

ศิลปะการแทงหยวกของชาวบ้านนาคำใหญ่

ผลการศึกษาศิลปะการแทงหยวกของชาวบ้านนาคำใหญ่ ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเชื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า งานศิลปะการแทงหยวกจะใช้ในประเพณีพิธีกรรมที่จัดทำอยู่ในปัจจุบัน 2 พิธีกรรม คือ

1. พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ ซึ่งใช้การแทงหยวกด้วยลายพื้นฐาน คือ ลายพันทึ่หรือลายพันทปลาประกอบเป็นกระทุงรูปสี่เหลี่ยมในการใส่เครื่องเซ่นไหว้เพื่อสะเดาะเคราะห์ (บุญธรรม ทางทอง, 2560: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 1 กระทงใส่เครื่องเซ่นไหว้ในพิธีสะเดาะเคราะห์

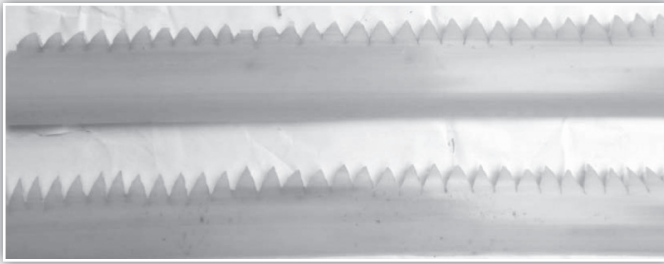
2. **พิธีกรรมงานแห่ปราสาทผึ้ง** ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดทำในคืนวันออกพรรษา 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุก ๆ ปี โดยมีขั้นตอนของการทำดังนี้

ขั้นเตรียมการ หมายถึง การเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ได้แก่ มิดแทงหยวก ไม้ไผ่ตอกมัด หินลับมิด กระบอกฉีกน้ำ มิด ต้นกล้วย การจัดเตรียมทำโครงสร้างปราสาทรูปทรงหอผีไว้

ขั้นดำเนินการ หมายถึง การตัดต้นกล้วยที่โตได้ขนาดพอดี มาทำการแกะลอกกาบกล้วยออกเป็นชิ้น ๆ ทำความสะอาดให้เรียบร้อยแล้วนำมาแทงหรือฉลุลายต่าง ๆ โดยช่างแทงหยวกได้แทงหยวกทั้งหมด จำนวน 9 ลวดลาย (วรรณรัฐ อุ่นอ่อน และจรัส ลีลา, 2560: สัมภาษณ์) ได้แก่

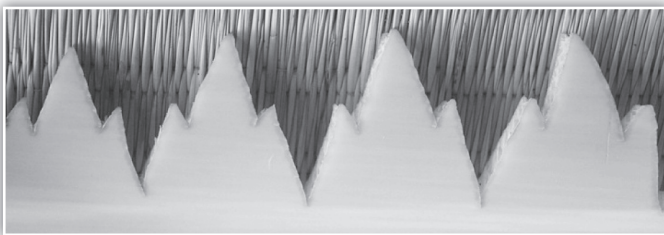
2.1 ลายฟันปลาหรือลายฟันหนึ่ง การแทงหยวกลายฟันปลาหรือลายฟันหนึ่งโดยแทงให้มียอดแหลมที่ปลายหนึ่งยอด เป็นลายโบราณที่นิยมทำกันในทุกพื้นที่ของประเทศไทย ขนาดของหยักที่ฉลุหรือขนาดของฟันที่เป็นยอดแหลมจะมีขนาดเท่ากันมีระดับเดียวกัน ถ้าเล็กก็จะเล็กเท่ากันตลอดลาย แต่หากจะใช้ขนาดใหญ่ก็ต้องฉลุขนาดใหญ่ตลอดลายเหมือนกัน ขึ้นอยู่กับชิ้นงานที่จะใช้ว่าต้องการขนาดไหน ลายฟันหนึ่งหรือลายฟันปลา

จึงได้ชื่อว่าเป็นลายมาตรฐานที่ใช้สำหรับแทงหยวก และถือเป็นลายขั้นต้นที่ช่างแทงหยวกต้องเรียนรู้จนชำนาญ เพื่อจะได้เป็นทักษะในการแทงหยวกลายที่ยากต่อไป

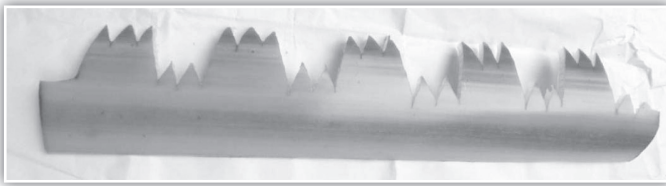
ภาพที่ 2 ลายฟันหนึ่งหรือลายฟันปลา

2.2 ลายฟันสาม ลายฟันสามนั้นจะมียอดสามยอด เป็นอีกลายฉลุที่นิยมทำกันอยู่ทั่วไปในทุกท้องถิ่น ความสูงและความกว้างของลายขึ้นอยู่กับช่างจะรังสรรค์งาน โดยปกติก็จะสูงประมาณ 5-7 เซนติเมตร ความกว้างประมาณ 5-8 เซนติเมตร (บุญจริง พื้นผา และประวัติ พื้นผา, 2560: สัมภาษณ์) โดยแต่ละส่วนก็จะมีขนาดเท่ากัน งานก็จะออกมาสวยงาม

ภาพที่ 3 ลายฟันสาม

2.3 ลายฟันห้ำ สำหรับลายฟันห้ำนี้ช่างแทงหยวกจะต้องแทงเป็นห้ายอดแหลม ซึ่งมีความยากกว่าลายฟันสาม โดยส่วนกว้างประมาณ 5-9 เซนติเมตร ส่วนสูงประมาณ 5-8 เซนติเมตร การทำฟันแหลมของลายฟันห้ำ ก็จะขึ้นอยู่กับช่างว่าจะออกแบบอย่างไร ช่างบางคนจะทำฟันแหลมตรงกลางสูงแล้วฟันที่เหลือด้านข้างลดหลั่นต่ำลงตามลำดับ ช่างบางคนจะทำฟันแหลมสามยอดเท่ากันจากนั้นฟันแหลมที่เหลืออีกด้านละหนึ่งฟัน (เสถียร ฉลายศรี และไฉน พันธุ์ดี, 2560: สัมภาษณ์)

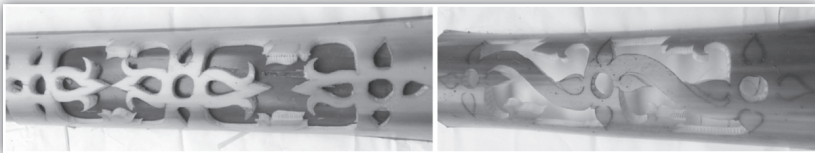
ภาพที่ 4 ลายฟันห้ำ

2.4 ลายตีนเต้าคือ ลายที่มีลักษณะคล้ายกับเท้าเต้า ลายนี้มีส่วนที่ต้องแทงหยวกให้โค้งงอโดยมีหยักสามหยักกลม โดยเวลาแทงหยวกลายนี้จะใช้ได้ทั้งสองด้าน หมายถึง เมื่อแทงหยวกเสร็จแล้วแยกออกจากกันก็สามารถนำไปใช้ได้ทั้ง (บุญธรรม ทางทอง และนิคม พันผา, 2560: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 5 ลายตีนเต้า

2.5 ลายเครือเถา เป็นลายส่วนประกอบของแผงส่วนบนของตัวปราสาท ในส่วนนี้จะมีชื่อเรียกว่า ลายหน้ากระดาน ขึ้นอยู่กับช่างในแต่ละท้องถิ่นจะแต่งหยวกลายไหน เช่น ลายลูกฟัก ลายหน้ากระดาน ลายกำมปู ลายมะลิเลื้อย ลายเกลียว ในส่วนของช่างแต่งหยวกบ้านนาคำใหญ่จะนิยมทำเป็นแบบเดียวกัน คือ ใช้ลายเครือเถา เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (ประวัติ ลีลา, 2560: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 6 ลายเครือเถา

2.6 ลายนกน้อย หรือลายน่องสิงห์ เป็นลายที่ใช้กันในทุกท้องถิ่น อาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป สำหรับช่างแต่งหยวกบ้านนาคำใหญ่เรียกขานนี้ว่า “ลายนกน้อย” เพราะลักษณะมีส่วนคล้ายนกกำลังบินปีกกาง ส่วนชื่อเรียกสากลของลายนี้คือ “ลายน่องสิงห์” เวลาแต่งหยวกลายนี้ต้องอาศัยความชำนาญของช่างเป็นพิเศษเพราะเมื่อแต่งหยวกลายนี้แล้วแกะแยกชิ้นงานออกจากกันสามารถนำมาใช้ได้ทั้งสองด้าน หรือแต่งหยวกลายนี้ครั้งเดียวจะได้ผลงานออกมา 2 ชิ้นงานนั่นเอง (มงคล มีคุณ, 2560: สัมภาษณ์)

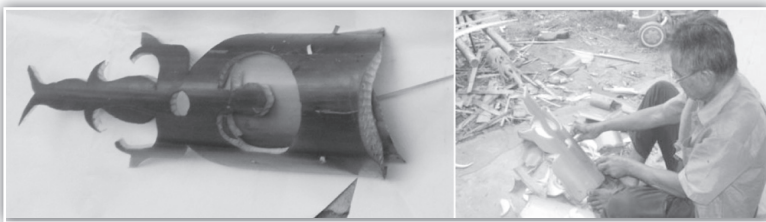
ภาพที่ 7 ลายนกน้อยหรือลายน่องสิงห์

2.7 ลายโหลง คือ ลายที่มีลักษณะเหมือนข้อฟ้าที่ประดับตาม มุมหลังคา ศาลา วิหาร อุโบสถตามวัดต่าง ๆ ซึ่งลายนี้คล้ายกับหัวพระยานาค ซึ่งจะใช้ตกแต่งที่มุมด้านบนของปราสาทผึ้งทั้งสี่มุม (สวรร์ค พันธ์ดี, 2560: สัมภาษณ์)

ภาพที่ 8 ลายโหลง

2.8 ลายกาบเยี่ยงหรือเข้าพรม ลายนี้มีลักษณะเหมือนลาย พุ่มข้าวบิณฑ์หรือลายกลีบขนุนที่ใช้ประดับมุมต่าง ๆ ของศาสนสถานในวัด ลายนี้มีไว้สำหรับประดับตกแต่งตามมุมต่าง ๆ ของตัวปราสาทผึ้ง เพื่อปกปิด รอยต่อของหยวกกล้วยในแต่ละมุมให้ดูสนิทสวยงาม

ภาพที่ 9 ลายกาบเยี่ยงหรือเข้าพรม

2.9 ลายเขี้ยวหมาหรือเขี้ยวหมา ลายเขี้ยวหมาหรือเรียกตาม ภาษาอีสานว่า “เขี้ยวหมา” นี้มีลักษณะคล้ายฟันหนึ่งหรือลายฟันปลา โดย ลายเขี้ยวหมานี้ช่างจะแทงหยักทั้งสองโดยรอบ

ภาพที่ 10 ลายเขี้ยวหมาหรือเขี้ยวหมา

ชั้นคลุมหยวก หมายถึง การนำหยวกกล้วยที่แทงแล้วมาประกอบเข้าเป็นชุด โดยมีชุดลายหน้ากระดาน ประกอบด้วยลายตีนเต่า ลายฟันห้า หรือฟันสามวางขนานด้านซ้ายขวา นำตอกมายึดตรึงให้แน่นกับส่วนของลายเครือเถาแต่ละด้านเสร็จแล้วนำไปติดตั้งได้ ซึ่งจะติดตั้งในส่วนล่างของตัวปราสาท และชุดลายเสา โดยการนำเอาลายฟันหนึ่งหรือลายฟันปลา มาขนานข้างกับลายน่องสิงห์หรือลายนกน้อยใช้ตอกมัดติดยึดแน่น ใช้ประกอบติดตั้งที่มุมแต่ละมุมขึ้นไปยังยอดปราสาท

ภาพที่ 11 ช่างมงคล มีคุณกำลังคลุมหยวกให้เข้าชุด

ชั้นประกอบติดตั้งหยวก เป็นการนำหยวกที่ทำการคลุมหยวกเรียบร้อยแล้วไปประดับตกแต่งกับโครงสร้างตัวปราสาทที่ทำไว้ก่อนหน้านี้ โดยจัดวางให้เรียบร้อยติดกับตัวปราสาทแล้วใช้ตอกมัดยึดหยวกกล้วยติดกับตัวปราสาทไว้

ภาพที่ 12 การประกอบติดตั้งหอยกกล้วยกับตัวโครงสร้างปราสาท

สำหรับการประกอบติดตั้งนั้นมีการดังนี้

ลายพื้นปลาหรือลายพื้นหนึ่ง ใช้ประกอบขนบข้างลายน่องสิงห์ ระหว่างจุดแต่ละมุมตรงขึ้นไปยังปราสาทลายพื้นสามใช้ประกบด้านบนของลายตีนเต่า ลายพื้นห้านี้ใช้ประกบด้านบนของลายตีนเต่า ช่างบางคนจะใช้ลายพื้นสาม ซึ่งลายพื้นสามก็ดีลายพื้นห้าก็ดีใช้ประกอบจุดเดียวกัน ขึ้นอยู่กับช่างว่าจะเลือกแทงลายไหนประกอบชิ้นงาน โดยเลือกทำ ลายใดลายหนึ่ง

ลายตีนเต่าเป็นลายแทงหอยกที่จะอยู่ต่ำสุด หรือเป็นลายที่อยู่ชั้นล่างสุดในส่วนฐานปราสาท

ลายเครือซึ่งเป็นชื่อเรียกรวมประกอบด้วยลายหลากหลายชนิด แต่สำหรับศิลปะงานแทงหอยกบ้านนาคำใหญ่จะใช้ลายเครือเถาวัลย์ก็มีลายมะลิก็มีซึ่งเป็นลวดลายที่โชว์ให้เห็นถึงความสวยงามของการแทงหอยก ติดตั้งตรงช่องระหว่างมุมหนึ่งไปหาอีกมุมหนึ่งของตัวปราสาท จึงถูกเรียกชุดประกอบตรงจุดนี้ว่าชุดลายหน้ากระดาน ใช้ประกอบทั้ง 4 ด้านของตัวปราสาท

ลายนกน้อย หรือลายน่องสิงห์ใช้ประกอบตรงเหลี่ยมมุมปราสาท ทั้งสี่ตรงขึ้นไปยันตัวปราสาททั้ง 4 ด้านลายโหง้ซึ่งมีลักษณะคล้ายหัวพญานาค

จะใช้ประกอบติดตรมทั้ง 4 ของส่วนบนยอดปราสาทลายกบเขียงหรือเข่าพรมใช้ประกอบติดตรมทั้ง 4 ของปราสาทส่วนล่าง เพื่อปิดรอยต่อของกบกล้วยแต่ละชิ้นให้ดูเรียบร้อย

ลายเขี้ยวหมาหรือเข่าหมาเป็นลายเสริมที่ใช้ติดยึดช่องว่างตรงกลางของตัวปราสาทให้ดูดีไม่ให้ดูโล่งว่างเปล่า นอกจากนี้จะใช้ยึดติดประกอบตามส่วนยอดของปราสาทอีกด้วย

ในการเลือกลายหยวกกล้วยประกอบติดตั้งนี้ มีความหมายโดยนัยหรือสัญลักษณ์ที่ต้องการสื่อสารทางวัฒนธรรมปรากฏอยู่ในงานศิลปะ ดังที่คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมบ่งชี้ถึงความหมายที่ได้รับต่อกันมาในรูปแบบสัญลักษณ์ ซึ่งผู้คนใช้ติดต่อสื่อสาร เก็บรักษาไว้ และพัฒนา เพื่อสร้างเสริมความรู้เกี่ยวกับชีวิตและทัศนะที่มีต่อชีวิต การที่เราจะรู้จักและเข้าใจวัฒนธรรมได้ ก็ด้วยการตีความหมาย แปลหรือดึงเอาความหมายที่ซ่อนเร้นในสัญลักษณ์ที่คนสร้างออกมา (อคิน ρφัพฒัณ, 2551: 76) ดังนั้น ในการใช้ลวดลายของการแทงหยวก จึงมีความหมายที่ผู้จัดทำต้องการสื่อสาร ดังนี้

ตัวโครงสร้างปราสาท ต้องการสื่อถึงสถานที่ ภูมิประเทศที่อยู่อาศัย ลายประกอบตีนเต่าติดตั้งเป็นจุดเริ่มต้น สื่อถึงหลักธรรม คือ สติ คนเราจะทำอะไรต้องมีสติก่อนเป็นเบื้องต้น ลายเครือ สื่อความถึงความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร ลายน่องสิงห์หรือลายนกน้อย ซึ่งมีลักษณะเหมือนนกกำลังบินโฉบลงหาเหยื่อใช้ประกอบติดตั้งจากยอดปราสาทลงมาถึงลายเครือ ต้องการสื่อให้รู้ถึงความอุดมสมบูรณ์การเลี้ยงชีพสะดวกสบาย ลายพินหนึ่งเปรียบเสมือนประชาชนที่อาศัยอยู่ ลายเขี้ยวหมาหรือเข่าหมา โดยธรรมชาติหมาเป็นสัตว์ซื่อสัตย์มีคุณต่อคน และผูกพันกับการดำเนินชีวิตคนหมาจึงถูกประกอบสร้างในพิธีกรรมของคนมาจนปัจจุบัน (สุจิตต์ วงษ์เทศ,

2547: 54) ลายเข่าหมานี้จึงต้องการสื่อถึงคุณธรรม คือ ความซื่อสัตย์ เพราะการอยู่ร่วมกันของคนต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน ลายพื้นสามเปรียบเสมือนพระรัตนตรัย พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ลายโหง้ มีคล้ายกับหัวพระยานาค ซึ่งจะใช้ตกแต่งที่มุมด้านบนของปราสาทผึ้งทั้งสี่มุม ภูยานาคตามความเชื่อของชาวบ้านคือเทพเจ้าผู้บันดาลความอุดมสมบูรณ์ให้ ดังนั้นลายโหง้ซึ่งมีรูปคล้ายพญานาค จึงถูกประกอบไว้ส่วนบนมุมทั้งสี่ของยอดปราสาทแสดงให้รู้ว่า ความอุดมสมบูรณ์ของภูมิประเทศที่อยู่อาศัยนี้มิได้ด้วยการบันดาลจากพญานาค ส่วนการประดับตกแต่งด้วยดอกผึ้ง ซึ่งดอกผึ้งนี้เมื่อเสร็จพิธีจะมีการนำไปหล่อหลอมทำต้นเทียนในงานวันเข้าพรรษา ดอกผึ้งเป็นสัญลักษณ์แทนศาสนาพุทธ การประดับตกแต่งดอกผึ้งทั่วตัวปราสาท ก็แสดงให้รู้ว่าภูมิประเทศนี้เป็นเมืองพุทธ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง (บุญเลิศ สุขพันธ์, 2560: สัมภาษณ์)

ขั้นตอนการประดับตกแต่งปราสาทผึ้ง หมายถึง การนำเอาดอกไม้ที่ทำขึ้นจากขี้ผึ้ง มาผึ้งแดดให้นิ่มนวลน้อยแล้วใช้ไม้แหลมหรือใช้ไม้จิ้มฟันปักโดยใช้ขี้ผึ้งหั่นเป็นก้อนเล็กๆ สีสันเพื่อกันเป็นหมุดกันหลุดอีกที มาประดับตกแต่งตัวปราสาท นอกจากนี้ ยังมีการนำเอาพวงมาลัย ธูปเทียน สมุดปากกา ดินสอ ผูกห้อยประดับที่ยอดปราสาทอีกด้วย

ภาพที่ 13 การประดับตกแต่งปราสาทผึ้ง

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมแห่ปราสาทผึ้ง การแห่ต้นปราสาทผึ้ง จะทำในตอนเย็นเมื่อถึงเวลาประมาณ 18.00 น. บุคคลที่สร้างปราสาทผึ้ง จะนำมารวมกันที่บริเวณวัด เมื่อถึงเวลาประมาณ 19.00 น. เจ้าของปราสาทผึ้ง ก็จะพากันแห่ต้นปราสาทผึ้งเวียนประทักษิณรอบอุโบสถ 3 รอบ จากนั้น ก็จะเก็บเอาดอกผึ้ง สมุด ปากกา ดินสอ รวมกันไปถวายพระแล้วรับศีลรับพร เป็นอันเสร็จพิธีกรรม ซึ่งงานประเพณีนี้จะจัดขึ้นในคำคืนขึ้น 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี

ภาพที่ 14 การแห่ปราสาทผึ้ง

ด้านการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาความรู้ หรือสิ่งที่ดีงามไว้ เช่น ประเพณีต่าง ๆ หัตถกรรมและคุณค่า หรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม (กมลทิพย์ คงประเสริฐอมร, 2548: 152) ศิลปะการแทงหยวกเป็นงานช่างฝีมือที่มีอยู่คู่กับสังคมมาช้านาน ช่างแต่ละคนได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งจนมาถึงปัจจุบัน ดังที่ช่างมงคล มีคุณ และช่างผัด ทองนาค (สัมภาษณ์) กล่าวไว้ว่า งานศิลปะการแทงหยวก เป็นงานฝีมือที่มีอยู่คู่กับประเพณีของหมู่บ้านอยู่แล้ว ซึ่งชาวบ้านจะยึดมั่นสืบต่อประเพณีอันดีงาม นั้นแสดงให้เห็นว่าตราบดีที่ชาวบ้านยังคงรักษาประเพณี งานช่างแทงหยวกก็จะยังคงอยู่คู่กับชาวบ้านนาคำใหญ่ ในส่วนของช่างแทงหยวกทุกคนมีความมั่นใจและภาคภูมิใจในความเข้มแข็ง

ของชุมชนที่มีความสามัคคีกัน ในการที่จะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน โดยมีหน่วยงานที่ร่วมกันรับผิดชอบ คือ วัด เป็นสถานที่จัดงานประเพณี บ้านหรือชุมชนร่วมแรงร่วมใจปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีจัดทำตกแต่งปราสาทผึ้ง และผู้นำชุมชน กำนันผู้ใหญ่บ้าน และองค์การบริหารส่วนตำบล มีหน้าที่ประชาสัมพันธ์และดำเนินงาน และเผยแพร่กิจกรรมดังกล่าวในเว็บไซต์ของหน่วยงาน ดังนั้นเมื่อประเพณียังคงมีอยู่ครบถ้วน งานศิลปะการแทงหยวกของช่างก็คงอยู่คู่กับสังคมประเพณีและวัฒนธรรมสืบไปเท่านั้น

การสืบทอดศิลปะการแทงหยวก

งานศิลปะแทงหยวกของชาวบ้านนาคำใหญ่มีการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่งดังนี้

1. การสอนให้กับเครือญาติ ช่างแทงหยวกจะถ่ายทอดศิลปะการแทงหยวกให้กับลูกหลานเครือญาติของตน โดยเริ่มต้นตั้งแต่ให้เป็นลูกมือช่างในการทำงาน เช่น ทำความสะอาดกาบกล้วยที่แกะลอกออกจากลำต้น คอยฉีดย่น้ำล่อเลี้ยงความสดชื่นให้กับกาบกล้วย จากนั้น จึงสอนให้เรียนรู้ทีละขั้นตอนเริ่มตั้งแต่วิธีการจับมีดแทงหยวก และการแทงหยวกกล้วย ๆ ก่อน โดยเริ่มจากลายพืชนึงหรือลายพืชนปลาแล้วจึงพัฒนาไปตามลำดับความยากง่ายของแต่ละลาย ผีอกแทงหยวกจนคล่องและชำนาญ

2. การสอนแก่บุคคลในชุมชนที่มีใช้เครือญาติ ช่างทุกคนยินดีสอนศิลปะการแทงหยวกให้แบบไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ เพราะช่างถือว่าเป็นการเผยแพร่ความรู้ให้คงอยู่กับชุมชนและถือว่าบุคคลที่มาเรียนศิลปะการแทงหยวกนั้นเปรียบเสมือนลูกหลานของตนคนหนึ่ง เพียงแต่จะต้องมีการนัดแนะวันเวลาที่เหมาะสมว่างจากงานอาชีพหลัก ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับช่างว่า

จะมีเวลาว่างช่วงไหนแล้วแต่จะตกลงกัน แต่โดยปกติคนที่ไม่ใช่ครูญาติแต่เป็นบุคคลภายในชุมชนบ้านนาคำใหญ่ที่ต้องการเรียนรู้ศิลปะการแทงหยวกก็มักจะไปสมัครเป็นลูกมือช่างแล้วเรียนรู้งานการแทงหยวกในช่วงก่อนวันออกพรรษาประมาณ 1 สัปดาห์ เรียนรู้งานกับช่างแทงหยวก เมื่อได้เรียนรู้พอสมควรครบทุกขั้นตอนแล้ว จึงกลับมาพัฒนาฝึกฝนฝีมือการแทงหยวกด้วยตนเองที่บ้าน (มงคล มีคุณ และผัด ทองนาค, 2560: สัมภาษณ์)

3. การสอนศิลปะการแทงหยวกให้กับบุคคลทั่วไป บุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่คนในหมู่บ้านหากมีความสนใจจะเรียนรู้ศิลปะการแทงหยวก ช่างทุกคนก็มีความยินดีถ่ายทอดความรู้ให้ด้วยความยินดีโดยไม่คิดค่าตอบแทนอะไร เพียงแต่มาติดต่อดตกลงกันเพื่อกำหนดวันเวลาให้เรียบร้อย

4. การสอนเสริมในสถานศึกษาและนอกสถานที่ โดยปกติช่างแทงหยวกจะถูกเชิญไปเป็นวิทยากรสอนงานศิลปะแทงหยวกตามสถานศึกษาในช่วงชั่วโมงงานศิลปหัตถกรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ ที่ติดต่อมา เช่น โรงเรียนนาคำใหญ่ อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี และโรงเรียนกันทรารมย์ โรงเรียนละทาย อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ (บุญเลิศ สุขพันธุ์, 2560: สัมภาษณ์) นอกจากนี้ ยังมีคณาจารย์ จากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี นำนักศึกษาไปศึกษาดูงานและเรียนรู้ศิลปะการแทงหยวกกับช่างแทงหยวกโดยใช้สถานที่บริเวณวัดนาคำใหญ่ เป็นศูนย์รวมการเรียนรู้การแทงหยวก (ประวัติ ลีลา, 2560: สัมภาษณ์)

อภิปรายผล

ศิลปะการแทงหยวกของชาวบ้านนาคำใหญ่ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี เป็นศิลปกรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนในการแทงหยวกช่างทุกคนจะมีความเชี่ยวชาญสามารถแทงหยวกลงตลาดต่าง ๆ ได้โดยไม่ต้องมีการวาดลวดลายลงบนกาบกล้วยก่อน

ในด้านการอนุรักษ์และการสืบทอด ช่างแทงหยวกทุกคนมีความยินดีถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับทุกคนโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ โดยปกติจะเริ่มถ่ายทอดให้กับกลุ่มเครือญาติก่อน จากนั้นก็จะถ่ายทอดให้กับบุคคลทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ โสภิตา ณ ป้อมเพชร์ (2552) ซึ่งศึกษาศิลปกรรม ศิลปะการแทงหยวก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง และดวงจันทร์ สุสุทธิ (2551) ซึ่งศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะการแทงหยวก จังหวัดเพชรบุรี ในประเด็นที่ว่าช่างแทงหยวกต่างเล็งเห็นความสำคัญของงานศิลปะการแทงหยวกจึงยินดีและเต็มใจในการร่วมอนุรักษ์ถ่ายทอดศิลปะการแทงหยวกให้กับบุคคลทั่วไป ที่สนใจศึกษาเรียนรู้แบบไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมงานศิลปะการแทงหยวกให้คงอยู่คู่กับสังคมไทย ตราบนานเท่านาน

ข้อเสนอแนะ

ศิลปะการแทงหยวก ซึ่งเป็นงานศิลปะของช่างชนิดหนึ่งในตระกูลช่างสิบหมู่ ควรมีการจัดทำสารานุกรมช่างแทงหยวกประจำท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- กมลทิพย์ คงประเสริฐอมร. “ภูมิปัญญาท้องถิ่น : นวัตกรรมของชุมชน
ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาตำบล
บางขุนไกร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี.” ใน **ภูมิปัญญากับการ
สร้างพลังชุมชน**. หน้า 144-205. กรุงเทพฯ:ศูนย์มานุษยวิทยา
สิรินธร, 2548.3
- จรัส ลีลา. ช่างแทงหยวกประจำหมู่บ้าน 8 ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเขื่องใน
จังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์. 5 มีนาคม 2560.
- ไฉน พันธุ์ดี. ช่างแทงหยวกประจำหมู่บ้าน 2 ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเขื่องใน
จังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์. 12 มีนาคม 2560.
- ณรมล อุ่นอ่อน. ช่างแทงหยวกประจำหมู่บ้าน 8 ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเขื่องใน
จังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์. 30 ธันวาคม 2559.
- ดวงจันทร์ สุสุทธิ. **ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านศิลปะการแทงหยวก จังหวัด
เพชรบุรี**. สารนิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิตมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, 2551.
- นิคม พันผา. ช่างแทงหยวกประจำหมู่บ้าน 8 ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเขื่องใน
จังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์. 15 มกราคม 2560.
- บุญเลิศ สุขพันธ์. ช่างแทงหยวกประจำหมู่บ้าน 1 ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอเขื่องใน
จังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์. 11-12 เมษายน 2560.
- บุญธรรม ทางทอง. ช่างแทงหยวกประจำหมู่บ้าน 2 ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอ
เขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์. 11-12 กุมภาพันธ์ 2560.
- บุญจริง พันผา. ช่างแทงหยวกประจำหมู่บ้าน 8 ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอ
เขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี. สัมภาษณ์. 11-12 กุมภาพันธ์ 2560.

- ประวัติ ลีลา. ช่างแทงหยวกประจำหมู่ 1 ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธาธานี. สัมภาษณ์. 11 เมษายน 2560.
- ประวัติ พันผา. ช่างแทงหยวกประจำหมู่ 8 ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธาธานี. สัมภาษณ์. 12 เมษายน 2560.
- ผัด ทองนาค. ช่างแทงหยวกประจำหมู่ 2 ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธาธานี. สัมภาษณ์. 15 เมษายน 2560.
- มงคล มีคุณ. ช่างแทงหยวกประจำหมู่ 2 ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธาธานี. สัมภาษณ์. 16 เมษายน 2560.
- ศรีศักร วลัยโกตม. “การวิจัยท้องถิ่นที่ควรเป็น : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น.” ใน ประวัติศาสตร์นอกขอบ. หน้า 7-26. มหาสารคาม: อินทนิล, 2555.
- สวรรค์ พันธุ์ดี. ช่างแทงหยวกประจำหมู่ 2 ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธาธานี. สัมภาษณ์. 5 กุมภาพันธ์ 2560.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. **ชาติพันธุ์สุวรรณภูมิ บรรพชนคนไทยในอุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2547.
- เสถียร ฉลายศรี. ช่างแทงหยวกประจำหมู่ 8 ตำบลนาคำใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดอุดรธาธานี. สัมภาษณ์. 26 กุมภาพันธ์ 2560.
- โสภิตา ณ ป้อมเพชร์. **ศิลปกรรม ศิลปะการแทงหยวก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง**. ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, 2557.
- อคิน รพีพัฒน์. **วัฒนธรรมคือความหมาย ทฤษฎีและวิธีการของ คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2551.

ทักษะในศตวรรษที่ 21: ทักษะจำเป็นสำหรับนักศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
21st Century Skills: The Essential Skills for
Nakhon Sawan Rajabhat University Students.

ปรีดี ปลื้มสำราญกิจ*

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ Email: preedee@nsru.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการเตรียมพร้อมผู้เรียนเพื่อพัฒนาเป็นบุคลากรที่มีทักษะจำเป็นอาจารย์ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพสามารถดำรงอยู่ได้ในศตวรรษที่ 21 บทความนี้นำเสนอทักษะในศตวรรษที่ 21 ในด้านความหมาย ความสำคัญ กรอบความคิดการสังเคราะห์กรอบความคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 ของ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ และการนำกรอบความคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 ไปปฏิบัติเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ได้นำไปใช้เป็นแนวทางสำหรับการจัดการเรียนการสอน

คำสำคัญ: ทักษะ, ศตวรรษที่ 21, นักศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

Abstract

Education has an important role in preparing students that are equipped with essential skills. The faculties must change their way of teaching or teaching methods to support the developing of students that have essential skills for living in 21st century. This article presents the 21st century skills about the meaning, the importance, framework, the synthesis of 21st century skills for students in Nakhon Sawan Rajabhat University, and application of the framework for 21st century learning. To be a foundation or the way of practice for faculties to manage or plan their teaching and studying in Nakhon Sawan Rajabhat University.

Keywords: Skills, 21st Century, Students, Nakhon Sawan Rajabhat University

บทนำ

ศตวรรษที่ 21 โลกขับเคลื่อนด้วยเศรษฐกิจฐานความรู้และเทคโนโลยี สมัยใหม่การพัฒนาต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทุกประเทศจำเป็นต้องพัฒนา บุคลากรให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็น สามารถปรับตัวได้ตลอดเวลา เท่าทันโลกและดำรงชีวิตอยู่ได้ในอนาคต การศึกษาจะเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเตรียมพร้อมผู้เรียนเพื่อพัฒนาเป็นบุคลากรในศตวรรษที่ 21 โดยจะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและพร้อมเข้าสู่การทำงานที่ใช้ความรู้และความสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้บุคลากรประสบความสำเร็จในอาชีพ และการพัฒนาประเทศ ดังนั้นทุกประเทศจำเป็นต้องมีระบบการศึกษาที่ผลิตบุคลากรเพื่อรองรับการทำงานในศตวรรษที่ 21 การศึกษาจึงเป็นกุญแจสำคัญ ต่อความอยู่รอดของเศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21 (Trilling, and Fadel, 2012: 6)

การศึกษามีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของบุคลากรในประเทศ ดังนั้น การศึกษาไทยจึงต้องผลิตบัณฑิตที่มีทักษะความสามารถเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการแข่งขัน หากคนไทยมีทักษะสูงขึ้นก็จะช่วยให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่เศรษฐกิจนวัตกรรมได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2557: 32) อย่างไรก็ตามปัญหาของการศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิตยังส่งผลกระทบต่อการจ้างงาน เนื่องจากผู้ที่สำเร็จการศึกษาอาจมีความรู้และทักษะไม่ตรงกับความต้องการของผู้จ้างงาน

ผู้จ้างงานจึงต้องฝึกอบรมพนักงานใหม่ ส่งผลให้เสียค่าใช้จ่ายและเวลาเพิ่มขึ้น อาจารย์มหาวิทยาลัยจึงควรติดตามความเปลี่ยนแปลงของโลก การทำงานและความต้องการทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานด้วย (ภูเบศร์ สมุทรจักร, 2551) ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของเว็บไซต์จ๊อบไทยดอทคอม (JobThai.com) ร่วมกับสถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจ ศศินทร์ และ

แคเรียร์วีซ่า เรื่องช่องว่างทักษะที่สำคัญในโลกการทำงาน เพื่อค้นหาคุณลักษณะที่นิสัยหรือนักศึกษาที่เพิ่งจะสำเร็จการศึกษายังขาดและเป็นสิ่งที่บริษัทหรือองค์กรต่าง ๆ ต้องการ ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษายังขาดทักษะสำคัญ 7 ประการ ได้แก่

1. การกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ
2. การเป็นได้ทุกบทบาท ทั้งผู้นำ ผู้ตาม และผู้ช่วยในทุกสถานการณ์ พร้อมทำงานที่ท้าทาย โดยมองประโยชน์องค์กรมากกว่าประโยชน์ตนเอง
3. การคิดเองได้ สามารถคิดและทำได้ด้วยตนเอง แก้ไขปัญหาได้โดยไม่ต้องรอคำสั่ง
4. การแสดงออกถึงการทำงานให้สำเร็จและได้ผลลัพธ์ตามที่ตั้งไว้
5. การประยุกต์ได้ ใช้ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเข้าสู่การทำงาน
6. ความเป็นมืออาชีพ เช่น การตรงต่อเวลา การรักษามารยาทในการทำงานอยู่เสมอ ความอดทนอดกลั้น เป็นต้น
7. การสื่อสารโดนใจ มีความสามารถในการสื่อสารที่เป็นระบบ ลำดับความสำคัญในการสื่อสารให้เข้าใจได้ในทันที โน้มน้าวผู้รับสารให้คล้อยตามได้ และมีความสามารถด้านภาษาอังกฤษหรือภาษาที่สาม

นอกจากนี้ยังพบอีกว่านักศึกษากว่า 86 เปอร์เซ็นต์ไม่เชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและพร้อมรับการพัฒนาจากผู้มีประสบการณ์ (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2559) เช่นเดียวกับรายงานวิจัยการกำหนดแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมสู่ศตวรรษที่ 21 โดยสถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจ ศศินทร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่พบว่าบัณฑิตส่วนใหญ่ขาดทักษะในการปฏิบัติงานที่จำเป็นซึ่งอาจทำให้ถูกปฏิเสธจากตลาดแรงงาน เช่น ความเชี่ยวชาญในภาษาต่างประเทศ การใช้คอมพิวเตอร์ ความรู้ความสามารถในเชิงเทคนิค เป็นต้น (สถาบันบัณฑิต

บริหารธุรกิจ ศศินทร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, [ม.ป.ป.]: 49)

การจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยราชภัฏจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในศตวรรษที่ 21 และต้องเน้นการพัฒนาอาจารย์ให้สามารถจัดการศึกษาดังกล่าวได้ไปพร้อมกับการปรับปรุงหลักสูตร ตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้ให้นโยบายและแนวทางการจัดการอุดมศึกษาแก่อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศซึ่งมีประเด็นสำคัญประการหนึ่งคือการจัดการศึกษาตามพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) เกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา (ศูนย์ปฏิบัติการกระทรวงศึกษาธิการ, 2558)เช่นเดียวกับที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร (รัชกาลที่ 10)

ทรงห่วงใยการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏซึ่งควรปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้เป็นมหาวิทยาลัยที่ผลิตครูอย่างมีคุณภาพ ผลิตบัณฑิตให้หลากหลาย เรียนรู้ทันยุคปัจจุบัน และตรงตามความต้องการของประเทศ (ไทยรัฐ,2561) ดังนั้นทักษะในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นทักษะจำเป็นสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทความนี้นำเสนอความหมายของทักษะในศตวรรษที่ 21 ความสำคัญรอบความคิด การสังเคราะห์รอบความคิดทักษะในศตวรรษที่ 21ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์และการนำรอบความคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 ไปปฏิบัติ

ความหมายของทักษะในศตวรรษที่ 21

ทักษะในศตวรรษที่ 21 หมายถึง ทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานและการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 เช่น การเรียนรู้ การแก้ปัญหา เทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้ สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต(UNESCO,1996: 22-24; North Central Regional Education Laboratory and Metiri Group (NCREL),2003; Partnership for 21st Century Skills – P21, 2009; Hunter,2011; วิจารย์ พานิช, 2555: 16-21)

ความสำคัญของทักษะในศตวรรษที่ 21

ความสำคัญของทักษะในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย ความสำคัญด้านเศรษฐกิจ ความสำคัญด้านสังคม และความสำคัญด้านการศึกษา

1.1 ความสำคัญด้านเศรษฐกิจ

ความสำคัญด้านเศรษฐกิจจำแนกออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1.1.1 การทำให้ผลผลิตและการบริการเพิ่มมากขึ้น

ทักษะในศตวรรษที่ 21 ช่วยทำให้ผลผลิตและการบริการเพิ่มขึ้น เนื่องจากสังคมการทำงานในปัจจุบันมีลักษณะการพึ่งพาอาศัยกันทุกประเทศและทุกภูมิภาคทั่วโลกต้องร่วมมือกัน แสวงหาผลประโยชน์ร่วมกัน แก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ร่วมกัน และพึ่งพากันในระดับโลก หากการศึกษาแต่ละประเทศพัฒนาประชาชนให้มีทักษะในศตวรรษที่ 21 ก็จะช่วยให้เกิดสังคมการทำงานในลักษณะดังกล่าวได้ ส่งผลให้ผลผลิตและการบริการเพิ่มมากขึ้น สามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองและประเทศชาติเพิ่มขึ้นตามลำดับ (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอชิป จิตตฤกษ์, 2554: 311-312)

1.1.2 การประหยัดค่าใช้จ่ายในการพัฒนาบุคลากร

ทักษะในศตวรรษที่ 21 ช่วยให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการพัฒนาบุคลากร เนื่องจากปัจจุบันระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมเปลี่ยนมาเป็นระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ที่จำเป็นต้องใช้ความรู้และนวัตกรรมที่หลากหลายในการทำงานในศตวรรษที่ 21 ต้องใช้ทักษะที่จำเป็นต่าง ๆ เช่น ทักษะการสื่อสาร ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการคิดวิเคราะห์ เป็นต้น ทุกหน่วยงานต่างจำเป็นต้องจัดสรรงบประมาณในส่วนการพัฒนาบุคลากรด้วยรูปแบบต่าง ๆ อาทิ การฝึกอบรม การศึกษาต่อเพื่อพัฒนาทางวิชาชีพ เพื่อให้บุคลากรมีทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นหากบุคลากรในหน่วยงานมีทักษะดังกล่าวอยู่แล้ว หน่วยงานก็จะประหยัดค่าใช้จ่ายได้จำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานที่มีงบประมาณจำกัดซึ่งอาจมีสาเหตุเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำจะช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายในการพัฒนาบุคลากรหรืออาจไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการพัฒนาบุคลากรเลยก็ได้ (Trilling, and Fadel, 2012: 7)

1.2 ความสำคัญด้านสังคม

ความสำคัญด้านสังคมจำแนกออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1.2.1 การปรับตัวในสังคม

ทักษะในศตวรรษที่ 21 เป็นทักษะที่ทำให้ทุกคนต้องปรับตัวกับการสภาพแวดล้อมของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไปในศตวรรษที่ 21 การทำงานที่ใช้แรงงานและการทำงานในภาคอุตสาหกรรมจะลดลง ในขณะที่การทำงานที่ใช้ความรู้จะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงส่งผลต่อการทำงานและการใช้ชีวิตของทุกคน หากผู้เรียนมีทักษะในศตวรรษที่ 21 และมีความสามารถในการพัฒนาความรู้และทักษะตนเองอยู่เสมอ เมื่อเข้าสู่ระบบการทำงานก็จะสามารถประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถ

ปรับตัวในสังคมและทำงานได้ประสบความสำเร็จ ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขบนโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว (Fingar, 2011)

1.2.2 การปฏิบัติตามกฎหมายหรือนโยบาย

การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในศตวรรษที่ 21 เป็นการปฏิบัติตามกฎหมายหรือนโยบายที่เกี่ยวข้องซึ่งมีการประกาศใช้ในสังคม ประกอบด้วย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 กำหนดนโยบายด้านการศึกษาไว้ว่า “พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบให้สอดคล้องกับความต้องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จัดให้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ก้าวหน้าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก...” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550, 2550)เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการศึกษา โดยยึดหลักให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ เน้นความรู้คู่คุณธรรม มีกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมที่ฝึกทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน เรียนรู้จากประสบการณ์จริงและสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างต่อเนื่อง ประสานความร่วมมือกับบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ มีแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประเมินผู้เรียนตามพัฒนาการ และให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, 2542)

นอกจากนี้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579ก็มีวัตถุประสงค์ของแผนสอดคล้องกัน คือ เพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพพัฒนาคนไทยให้เป็นพลเมืองดี มีคุณลักษณะทักษะและสมรรถนะ ความเหลื่อมล้ำภายในประเทศลดลง(สำนักงาน

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2560: 79) อีกทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 ก็ได้กำหนดให้มีแนวทางการพัฒนาเด็กวัยเรียนและวัยรุ่นให้มีทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะการทำงานและการใช้ชีวิตที่พร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงาน โดยปรับกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เด็กมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงสอดคล้องกับการพัฒนาของสมองแต่ละช่วงวัย สนับสนุนให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียนที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงฝึกทักษะอาชีพให้พร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงาน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) และกรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) กำหนดประเด็นสำคัญของระบบการศึกษาและการเรียนรู้ที่ต้องการปฏิรูปอย่างเร่งด่วน 4 ประการ ได้แก่

1. พัฒนาคุณภาพคนไทยยุคใหม่ ให้มีนิสัยการเรียนรู้ แก้ปัญหา คิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทำงานเป็นกลุ่มได้อย่างเป็นกัลยาณมิตร คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม
2. พัฒนาคุณภาพครูยุคใหม่ ให้เป็นผู้อำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เป็นวิชาชีพที่มีคุณค่า มีคุณภาพมาตรฐานเหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง สามารถดึงดูดคนเก่ง คนดี มีใจรักในวิชาชีพครูมาเป็นครู สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ
3. พัฒนาคุณภาพสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาทุกระดับ/ประเภทให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและมีคุณภาพ
4. พัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการใหม่ มุ่งเน้นการกระจายอำนาจสู่สถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา และองค์กรปกครองท้องถิ่น รวมทั้งการมี

ส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน ภาคเอกชนและทุกภาคส่วน มีการบริหารจัดการงบประมาณที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (กรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง พ.ศ. 2552-2561,[ม.ป.ป.])

1.3 ความสำคัญด้านการศึกษา

ความสำคัญด้านการศึกษา มีดังนี้

ทักษะในศตวรรษที่ 21 มีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนการศึกษาหลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาโดยใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะการสร้างรายวิชาออนไลน์ ทำให้ผู้สอนสร้างรายวิชาที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง ส่งผลให้การเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 เปลี่ยนแปลงไป ผู้สอนทำหน้าที่อื่นที่เทคโนโลยีไม่สามารถทำได้ ผู้สอนจะมุ่งความสนใจไปยังทักษะของผู้เรียนที่จะสามารถเผชิญกับสภาพแวดล้อมของสังคมที่แข่งขันกันมากขึ้น (The Journal, 2000) การศึกษาโดยการเรียนรู้แบบร่วมมือ ทำให้ผู้เรียนสามารถแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่สนใจ ได้ฝึกการใช้เหตุผลที่หลากหลายและการแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ส่งผลให้ผู้เรียนรู้สึกมีส่วนร่วม กระตือรือร้นพยายามในการค้นคว้าหาคำตอบ สนุกกับการเรียน และไม่แข่งขันกันเอง (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอภิป จิตตฤกษ์, 2554: 319) การศึกษาโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน (Creative Based Learning-CBL) เป็นการจัดการเรียนการสอนแบบใฝ่รู้* เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้จากเนื้อหาวิชาและมีทักษะในศตวรรษที่ 21 ผู้เรียนจะได้ฝึกคิดวิเคราะห์แก้ปัญหา ฝึกฝนทักษะในการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม ทักษะการเรียนรู้ และที่สำคัญที่สุดคือทักษะความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในอนาคต ผู้สอนจะสนุกและเรียนรู้ไปกับผู้เรียน ผู้เรียนก็จะมีความสุขและสนใจใฝ่รู้เป็นต้น (วิริยะ ฤาชัยพาณิชย์, [ม.ป.ป.]; วิริยะ ฤาชัยพาณิชย์ และกิจวัฒน์ จันทร์ดี, [ม.ป.ป.]) สอดคล้องกับผลการสำรวจความต้องการแรงงานของนายจ้างและองค์กรเกิด

ใหม่ใน พ.ศ. 2557 ขององค์กรเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มโครงการประเมินผลนักเรียนร่วมกับนานาชาติ (Programme for International Student Assessment : PISA) ที่พบว่านายจ้างขององค์กรในศตวรรษที่ 21 คาดหวังให้พนักงานในองค์กรมีทักษะความคิดสร้างสรรค์และทักษะด้านการคิดวิเคราะห์มากที่สุด (เดลินิวส์, 2559)

กรอบความคิดทักษะในศตวรรษที่ 21

กรอบความคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 มีหน่วยงานต่าง ๆ จัดทำขึ้นทั้งหมด 9 กรอบความคิดดังนี้

1. กรอบความคิดหลักสำหรับทักษะในศตวรรษที่ 21 ของ P21

กรอบความคิดหลักสำหรับทักษะในศตวรรษที่ 21 (Framework for 21st Century Learning) ของ P21 จัดทำขึ้นโดยเครือข่ายองค์กรความร่วมมือเพื่อทักษะในศตวรรษที่ 21 (Partnership for 21st Century Skills – P21 2009) กำหนดกรอบความคิดหลักสำหรับทักษะในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ 1) สารวิชาหลักและทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี และทักษะชีวิตและอาชีพ และ 2) ระบบส่งเสริมการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

2. กรอบความคิด enGauge ของ NCREL/Metiri Group

กรอบความคิด enGauge สำหรับทักษะในศตวรรษที่ 21 (Model of enGauge 21st Century Skills) จัดทำขึ้นโดยห้องวิจัยการศึกษาเขตภาคกลางตอนเหนือ (North Central Regional Education Laboratory - NCREL) และกลุ่มเมทิริ (Metiri Group) กำหนดกรอบความคิดไว้ ได้แก่ ความรู้พื้นฐานในยุคดิจิทัล ความคิดเชิงประดิษฐ์ การสื่อสารอย่างมี

ประสิทธิภาพ และการเพิ่มผลผลิตระดับสูง (North Central Regional Education Laboratory and Metiri Group,2003)

3. กรอบความคิด ของ OECD

กรอบความคิดของ OECD จัดทำขึ้นโดยองค์กรเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทักษะในศตวรรษที่ 21 ไว้ในปี ค.ศ. 2005 ได้แก่ ความสามารถในการใช้เครื่องมืออย่างมีประสิทธิภาพ ความสามารถด้านปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มที่หลากหลาย และความสามารถในการโต้ตอบโดยอิสระ (Organization for Economic Co-operation and Development-OECD,2005)

4. กรอบความคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้เรียนระดับอุดมศึกษา

สภาผู้นำแห่งชาติเพื่อการศึกษาเสรีและสัญญาของอเมริกา (National Leadership Council for Liberal Education and America's Promise-LEAP,2007) ได้เสนอกรอบความคิดเกี่ยวกับทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้ผู้เรียนระดับโรงเรียนและในระดับที่สูงขึ้น เพื่อเตรียมความพร้อมผู้เรียนให้พร้อมเผชิญกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมมนุษย์ โลกทางกายภาพ และโลกธรรมชาติทักษะทางปัญญาและเชิงปฏิบัติ ความรับผิดชอบส่วนตัวและต่อสังคม และการเรียนรู้แบบบูรณาการ

5. กรอบความคิด สมาคมเทคโนโลยีการศึกษานานาชาติ

สมาคมเทคโนโลยีการศึกษานานาชาติ (International Society for Technology in Education-ISTE,2007) ได้เสนอมาตรฐานทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่มีความสำคัญต่อนักเรียนในศตวรรษที่ 21 ไว้ในปี ค.ศ. 2007 ได้แก่ ความสร้างสรรค์และนวัตกรรม

การสื่อสารและการทำงานร่วมกัน ความเชี่ยวชาญในการค้นคว้าหาข้อมูล การคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา และการตัดสินใจความเป็นพลเมืองดิจิทัล และการใช้งานเทคโนโลยีและความคิดรวบยอด

6. กรอบความคิดสำหรับความรู้พื้นฐานทางดิจิทัลและไอซีที

กรอบความคิดสำหรับความรู้พื้นฐานทางดิจิทัลและไอซีที จัดทำขึ้น โดยศูนย์บริการทดสอบการศึกษา (Educational Testing Service-ETS,2007) ได้เสนอกรอบความคิดสำหรับความรู้พื้นฐานทางดิจิทัลและไอซีทีไว้ในปี ค.ศ. 2007 ได้แก่ ความสามารถในการรู้คิด ความสามารถทางเทคนิค และความสามารถด้านไอซีที

7. รายการความรู้พื้นฐานทางดิจิทัล

รายการความรู้พื้นฐานทางดิจิทัลของ Jenkins et al. (2009) ได้เสนอรายการความรู้พื้นฐานทางดิจิทัล ได้แก่ การเล่น การแสดงบทบาท การจำลอง การจัดสรร การทำงานหลายภารกิจ การรู้คิดแบบกระจาย การใช้ปัญญาแบบหมู่คณะ การมีวิจารณญาณ การกำกับทิศทางข้ามสื่อ การสร้างเครือข่าย และการเจรจา

8. กรอบความคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของ Dede

กรอบความคิดของดีดี้ (Dede,2005) เสนอรูปแบบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ ความคล่องแคล่วในการใช้สื่อหลายรูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การแสดงออกผ่านการนำเสนอที่ไม่เป็นลำดับเชิงเส้น และการร่วมออกแบบโดยครูและนักเรียน

9. องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะของนักเรียนในศตวรรษที่ 21

วิภาวี ศิริลักษณ์ (2557: 26, 92-94) ได้สังเคราะห์องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะของนักเรียนในศตวรรษที่ 21 จากแนวคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 ของภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 แนวคิดทักษะการดำรงชีวิตใน

ศตวรรษที่ 21 ของวิจารณ์ พานิช กรอบแนวคิด enGauge 21st Century Skills ของ The North Central Regional Educational Laboratory and Metiri Group และองค์ประกอบทักษะศตวรรษที่ 21 จากงานวิจัยของ Kamisah Osman และคณะ พิจารณาจัดองค์ประกอบโดยบูรณาการกับ สมรรถนะสำคัญของนักเรียนที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ได้กำหนดไว้ และผ่านการพิจารณาความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญ องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะของนักเรียนในศตวรรษที่ 21 มีทั้งหมด 5 องค์ประกอบ ได้แก่

องค์ประกอบที่ 1 ทักษะการคิดอย่างสร้างสรรค์

องค์ประกอบที่ 2 ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา

องค์ประกอบที่ 3 ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี

องค์ประกอบที่ 4 ทักษะการสื่อสาร

องค์ประกอบที่ 5 ทักษะชีวิตและอาชีพ

จากการศึกษากรอบความคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 ผู้เขียนได้สังเคราะห์ทักษะในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ นครสวรรค์ ของกรอบความคิดทั้ง 9 กรอบทั้งนี้ผู้เขียนพิจารณาทักษะต่างๆ โดยบูรณาการกับอัตลักษณ์และค่านิยมหลักของมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครสวรรค์ ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 แสดงทักษะในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ที่เขียนสังเคราะห์

อัตลักษณ์ และคำนิยาม หลักของ มหาวิทยาลัย ราชภัฏ นครสวรรค์	กรอบ ความคิด หลักสำหรับ ทักษะใน ศตวรรษที่ 21 ของ P21	กรอบ ความคิด ของ enGauge ของ NCREL/ Metiri Group	กรอบ ความคิด ของ OECD	กรอบ ความคิด ทักษะใน ศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้เรียน ระดับอุดม ศึกษา	กรอบ ความคิด สมาคม เทคโนโลยี การศึกษา นานาชาติ	กรอบ ความคิด สำหรับ ความรู้ พื้นฐาน ทางดิจิทัล และไอซีที	รายการ ความรู้ พื้นฐาน ทางดิจิทัล	กรอบ ความคิด การเรียนรู้ ใน ศตวรรษที่ 21 ของ Dede	องค์ประ กอบและตัว บ่งชี้ทักษะ ของนัก เรียนใน ศตวรรษที่ 21	ทักษะใน ศตวรรษที่ 21 สำหรับ นักศึกษา มหาวิทยาลัย ราชภัฏ นครสวรรค์
อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์										
บัณฑิต ทำงานเป็น ทีม	ทักษะชีวิต และการ ทำงาน ความ สามารถใน การยืดหยุ่น และการ ปรับตัว	การสื่อสาร อย่างมี ประสิทธิภาพ (การทำงานเป็น ทีม)	ความ สามารถ ประเภทที่ 2 : ปฏิสัมพันธ์ กับกลุ่มที่ หลากหลาย (ให้ความ ร่วมมือและ ทำงานเป็น ทีม)	ทักษะทาง ปัญญาและ เชิงปฏิบัติ (การทำงานเป็น ทีมและการ แก้ปัญหา)	การสื่อสาร และการ ทำงาน ร่วมกัน	การ เรียนรู้ แบบมี ส่วนร่วม	การทำงาน หลาย ภารกิจ	การ เรียนรู้ แบบมี ส่วนร่วม	ทักษะชีวิต และอาชีพ	ทักษะการ ทำงาน ร่วมกัน

ตาราง 1 (ต่อ)

อัตลักษณ์และคำนิยามหลักของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์	กรอบความคิดหลักสำหรับทักษะในศตวรรษที่ 21 ของ P21	กรอบความคิดของ enGauge ของ NCREL/Metiri Group	กรอบความคิดของ OECD	กรอบความคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้เรียนระดับอุดมศึกษา	กรอบความคิดสมาคมเทคโนโลยีการศึกษา การศึกษานานาชาติ	กรอบความคิดสำหรับความรู้พื้นฐานทางดิจิทัล	รายการความรู้พื้นฐานทางดิจิทัล	กรอบความคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของ Dede	องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะของนักเรียนในศตวรรษที่ 21	ทักษะในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ (ต่อ)										
ชำนาญเทคโนโลยี	ทักษะสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี (การรู้เท่าทันเทคโนโลยีสารสนเทศ)	ความรู้พื้นฐานในยุคดิจิทัล (เทคโนโลยี)	ความสามารถประเภทที่ 1 : การใช้เครื่องมืออย่างมีประสิทธิภาพ (ใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ)	การใช้เทคโนโลยีและแนวคิด	ความสามารถทางเทคนิคและความสามารถด้านไอซีที	การกำกับทิศทางข้ามสื่อ	ความคล่องแคล่วในการใช้สื่อหลายรูปแบบ	ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี	ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ	

ตาราง 1(ต่อ)

อัตลักษณ์ และค่านิยม หลักของ มหาวิทยาลัย ราชภัฏ นครสวรรค์	กรอบ ความคิด หลักสำหรับ ทักษะใน ศตวรรษที่ 21 ของ P21	กรอบ ความคิด ของ NCREL/ enGauge ของ Metiri Group	กรอบ ความคิด ของ OECD	กรอบ ความคิด ทักษะใน ศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้เรียน ระดับอุดม ศึกษา	กรอบ ความคิด สังคม เทคโนโลยี การศึกษา นานาชาติ	กรอบ ความคิด สำหรับ ความรู้ พื้นฐาน ทางดิจิทัล และไอซีที	รายการ ความรู้ พื้นฐาน ทางดิจิทัล	กรอบ ความคิด การเรียนรู้ ใน ศตวรรษที่ 21 ของ Dede	องค์ประ กอบและตัว บ่งชี้ทักษะ ของนัก เรียนใน ศตวรรษที่ 21	ทักษะใน ศตวรรษที่ 21 สำหรับ นักศึกษา มหาวิทยาลัย ราชภัฏ นครสวรรค์
	อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ (ต่อ)									
ข้อสัย สุจริต	ทักษะชีวิต และการ ทำงาน (สื่อสัตว์)				ความเป็น พลเมืองดี จิต พล (ปฏิบัติตน อย่างมี จริยธรรม)				ทักษะชีวิต และอาชีพ	ทักษะ ความ ส่ว ส่วรวม
จิต สาธารณะ ต่อชุมชน และท้องถิ่น	ทักษะชีวิต และการ ทำงาน (ความ รับผิดชอบ สังคม)		ความ สามารถ ประเภทที่ 3 : การปฏิบัติ โดยอิสระ (คำนึงถึง ภาพรวม)	ความ รับผิดชอบต่อ ส่วนตัวและ ต่อสังคม					ทักษะชีวิต และอาชีพ	

ตาราง 1(ต่อ)

อัตลักษณ์ และค่านิยม หลักของ มหาวิทยาลัย ราชภัฏ นครสวรรค์	กรอบ ความคิด หลักสำหรับ ทักษะใน ศตวรรษที่ 21 ของ P21	กรอบ ความคิด ของ enGauge ของ NCREL/ Metiri Group	กรอบ ความคิด ของ OECD	กรอบ ความคิด ทักษะใน ศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้เรียน ระดับอุดม ศึกษา	กรอบ ความคิด สังคม เทคโนโลยี การศึกษา นานาชาติ	กรอบ ความคิด สำหรับ ความรู้ ทางดิจิทัล และไอที	รายการ ความรู้ พื้นฐาน ทางดิจิทัล	กรอบ ความคิด การเรียนรู้ ใน ศตวรรษที่ 21 ของ Dede	องค์ประ กอบและตัว บ่งชี้ทักษะ ของนัก เรียนใน ศตวรรษที่ 21	ทักษะใน ศตวรรษที่ 21 สำหรับ นักศึกษา มหาวิทยาลัย ราชภัฏ นครสวรรค์
ค่านิยมหลักของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์										
N : Natural Thinking คิดเชิง สร้างสรรค์	ทักษะ ความคิด สร้างสรรค์ และ นวัตกรรม (การคิดเชิง สร้างสรรค์)	การคิดเชิง ประดิษฐ์ (ความ สร้างสรรค์)	ทักษะทาง ปัญญาและ เชิงปฏิบัติ (การคิดเชิง วิพากษ์และการ คิดเชิง สร้างสรรค์)	ความ สร้างสรรค์ และ นวัตกรรม	ความ สามารถใน การรู้คิด	ความรู้คิด แบบ กระจาย การมี วิจารณ- ญาณ	ทักษะการ คิดอย่าง สร้างสรรค์	ทักษะ ความคิด สร้างสรรค์		
S : Spirit มีควม มุ่งมั่น	ทักษะชีวิต และการทำงาน (กำหนด เป้าหมายและ ทำให้สำเร็จ)	การปฏิบัติ โดยอิสระ (วางแผนชีวิต และดำเนิน ตามโครงการ ที่วางไว้)								

ตาราง 1(ต่อ)

อัตลักษณ์ และค่านิยม หลักของ มหาวิทยาลัย ราชภัฏ นครสวรรค์	กรอบ ความคิด หลักสำหรับ ทักษะใน ศตวรรษที่ 21 ของ P21	กรอบ ความคิด ของ NCREL/ Metiri Group	กรอบ ความคิด ของ OECD	กรอบ ความคิด ทักษะใน ศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้เรียน ระดับอุดม ศึกษา	กรอบ ความคิด สังคม เทคโนโลยี การศึกษา นานาชาติ	กรอบ ความคิด สำหรับ ความรู้ พื้นฐาน ทางดิจิทัล และไอซีที	รายการ ความรู้ พื้นฐาน ทางดิจิทัล	กรอบ ความคิด การเรียนรู้ ใน ศตวรรษที่ 21 ของ Dede	องค์ประ กอบและตัว บ่งชี้ทักษะ ของนัก เรียนใน ศตวรรษที่ 21	ทักษะใน ศตวรรษที่ 21 สำหรับ นักศึกษา มหาวิทยาลัย ราชภัฏ นครสวรรค์
ค่านิยมหลักของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ (ต่อ)										
R : Relation ความสัมพันธ์ สาม สาคี่ ปรองดอง	ทักษะชีวิต และการ ทำงาน (จิตใจและน้ำ ทางผู้อื่นไปสู่ เป้าหมาย)		ปฏิสัมพันธ์ กับกลุ่มที่ หลากหลาย (ความสัมพันธ์ ที่ดีกับผู้อื่น)				การสร้าง เครือข่าย		ทักษะชีวิต และอาชีพ	ทักษะการ ดำรงชีวิต ในสังคม
U : Unity ความเป็น หนึ่งเดียว			ปฏิสัมพันธ์ กับกลุ่มที่ หลากหลาย (จัดการและ แก้ไขความ ขัดแย้ง)				การเจรจา (ตระหนักถึง ความ แตกต่างและ เคารพ มุมมองที่ หลากหลาย)	การรวม ออกแบบ โดยครู และ นักเรียน	ทักษะชีวิต และอาชีพ	

จากตาราง 1 ผู้เขียนสังเคราะห์ทักษะในศตวรรษที่ 21 สำหรับการ
ศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ได้ทั้งสิ้น 5 ทักษะ ได้แก่ 1. ทักษะ
การทำงานร่วมกัน 2. ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ 3. ทักษะความสำนึก
ต่อส่วนรวม 4. ทักษะความคิดสร้างสรรค์และ 5. ทักษะการดำรงชีวิตในสังคม

การนำกรอบความคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 ไปปฏิบัติ

อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์อาจพิจารณาเลือกกรอบ
ความคิดในศตวรรษที่ 21 แล้วนำกรอบความคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 ไป
ปฏิบัติ เพื่อให้นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์มีทักษะจำเป็นตามที่
ได้สังเคราะห์ในตาราง 1 การนำไปปฏิบัตินั้นประกอบด้วย การบริหารจัดการ
ชั้นเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และเทคโนโลยี(บุญยา จันทมาตย์, 2557:
75-82)

1. การบริหารจัดการชั้นเรียน

การบริหารจัดการชั้นเรียน หมายถึง การดำเนินการของครูในการ
จัดสภาพแวดล้อมทั้งในเชิงกายภาพและจิตวิทยา เพื่อสร้างบรรยากาศให้ผู้
เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์
กับผู้สอนและเพื่อนอย่างมีความสุข (ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันต์, 2557: 6)
การบริหารจัดการชั้นเรียนที่ดีจะช่วยให้ผู้เรียนมีการตอบสนองเชิงบวกต่อการ
สอนของผู้สอนส่งผลให้เกิดบรรยากาศในชั้นเรียนที่ดี การบริหารจัดการชั้น
เรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในศตวรรษที่ 21 สามารถทำได้โดยการสร้าง
บรรยากาศด้วยวิธีต่าง ๆ ดังนี้ (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และเพียว ยินดีสุข, 2559:
135-138)

1.1 บรรยากาศทางกายภาพ ห้องเรียนควรมีขนาดเหมาะสม
อากาศถ่ายเทได้ดี มีความเป็นอิสระของการเรียนการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

และการเคลื่อนไหวในกิจกรรมการเรียนการสอนทุกประเภท ครูภัณฑ์และสื่อการสอน อาทิโต๊ะ เก้าอี้ กระดาน เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะสามารถเคลื่อนที่และดัดแปลงให้เอื้ออำนวยต่อการสอนและการจัดกิจกรรมประเภทต่าง ๆ รวมถึงการจัดโต๊ะในห้องเรียนที่สร้างบรรยากาศในการเรียน เช่น การจัดโต๊ะเรียนเป็นกลุ่มย่อย ช่วยให้ผู้เรียนสามารถทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน สร้างพฤติกรรมเชิงบวก เป็นต้น ทั้งนี้ควรคำนึงถึงความปลอดภัยและพฤติกรรมของผู้เรียน ความสามารถติดตามและตรวจสอบได้ ชิ้นงานหรือภาระงานที่ผู้สอนกำหนดควรมีความหลากหลายและจัดสรรเวลาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่เหมาะสม

1.2 บรรยากาศทางจิตใจ การเรียนการสอนจะดำเนินไปอย่างไรราบรื่นก็ต่อเมื่อมีบรรยากาศความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนและผู้สอน ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพเหมาะสมทั้งการแต่งกาย ท่าทางและการใช้คำพูดเหมาะสม พฤติกรรมการสอนที่สนุกและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทำกิจกรรม ร่วมเรียนรู้และตอบคำถาม ได้แย้งกันอย่างมีเหตุผล การจัดการกับบรรยากาศในชั้นเรียนให้มีลักษณะการเคารพซึ่งกันและกันและให้เกียรติผู้เรียนอย่างเท่าเทียม กำหนดกฎเกณฑ์ในชั้นเรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่ดี ผู้สอนต้องมีทักษะการเจรจาต่อรองกับผู้เรียนและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว การจัดการความสัมพันธ์และพฤติกรรมของผู้เรียน โดยการกำหนดวัตถุประสงค์และกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้เรียน มอบหมายภาระงานให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้และลักษณะของผู้เรียน ติดตามพฤติกรรมผู้เรียนในชั้นเรียนและพัฒนาพฤติกรรมผู้เรียนระหว่างจัดกิจกรรมการบริหารจัดการชั้นเรียนโดยการสร้างบรรยากาศทางกายภาพและบรรยากาศทางจิตใจช่วยให้ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์มีทักษะในศตวรรษที่ 21 คือ ทักษะการทำงานร่วมกันและทักษะการดำรงชีวิตในสังคม

2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดขั้นสูงและสามารถนำไปปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้ การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สามารถทำได้โดยวิธีต่าง ๆ ได้แก่ การวางแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนควรเลือกใช้หัวข้อที่น่าสนใจและกระตุ้นผู้เรียนให้อยากเรียนรู้ เชื่อมโยงความรู้ระหว่างบทเรียนใช้เทคนิคการสอนหลากหลายปรับเปลี่ยนตามผู้เรียนและเนื้อหาวิชา ออกแบบการเรียนรู้เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เรียนและสภาพแวดล้อมทางการเรียน การสื่อสารกับผู้เรียนนำเสนอเป็นลำดับและทันสมัย เพื่อให้ผู้เรียนลำดับความคิดของตนเองได้ คำถามควรมีหลายระดับและเกี่ยวข้องกับเนื้อหาวิชา ผู้เรียนสามารถอภิปรายโต้แย้ง ต่อยอดแนวคิด สังเคราะห์ ประยุกต์ และเชื่อมโยงเนื้อหาวิชากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ รวมถึงการจัดทำสื่อการสอนที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเนื้อหาของวิชา และนำผลการเรียนรู้ในชั้นเรียนไปพัฒนาเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาผู้เรียนต่อไป

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนอาจทำได้โดยการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์ เริ่มจากการจัดสภาพห้องเรียนให้แปลกใหม่ ยืดหยุ่น มีสิ่งแวดล้อมเอื้อต่อการเรียนรู้ได้อย่างเสรี เพื่อให้ผู้เรียนพร้อมที่จะเรียน หลังจากนั้นจึงให้ผู้เรียนคิดผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย แต่เน้นอิสระในการคิด โดยอาจารย์อาจใช้คำถามกระตุ้นให้เกิดการคิดผ่านจินตนาการของตนเอง จากนั้นควรให้เวลาสำหรับการนำเสนอรายคน เพื่อให้ผู้เรียนมีอิสระในการนำเสนอความคิดและได้ย้อนกลับไปคิดทบทวนสิ่งที่ตนเองได้นำเสนอ ผู้เรียนอาจคิดทบทวน คิดใหม่ หรือคิดต่อยอดต่อไปอีกก็ได้ ผู้เรียนอาจคิดประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงหรือปรับสิ่งที่คิดไว้ใช้ในอนาคต (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2560: 25, 31-32) นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่คณาจารย์

สามารถพัฒนาจิตสาธารณะของนักศึกษาได้ เช่น กิจกรรมโฮมรูม อาจารย์ควรเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักศึกษาได้โดยการเข้าโฮมรูมตรงเวลา แต่งกายตามกาลเทศะ กำหนดหัวข้อโฮมรูมให้สอดคล้องกับจิตสาธารณะ เช่น การปฏิบัติตามกฎระเบียบของมหาวิทยาลัย ความกตัญญู ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น หรืออาจมีการส่งเสริมและปลูกฝังให้นักศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของวัสดุอุปกรณ์ของส่วนรวมซึ่งมาจากภาษีของประชาชน การกำหนดข้อตกลงในการเรียนร่วมกัน การแสดง ผลงานของนักศึกษาให้ผู้อื่นได้ชื่นชมจากการเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ หรือเวทีกิจกรรมวิชาการ เป็นต้น (กรรยา พรธนะ, 2559:148-149, 152-153)

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีดังกล่าว ช่วยให้นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์มีทักษะในศตวรรษที่ 21 คือ ทักษะความคิดสร้างสรรค์และทักษะความสำนึกต่อส่วนรวม

3. เทคโนโลยี

เทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบกระบวนการเรียนรู้และบูรณาการการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ การใช้เทคโนโลยีเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สามารถทำได้โดยวิธีต่าง ๆ ได้แก่ การจัดเตรียมอุปกรณ์ในชั้นเรียนให้เข้ากับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องฉายภาพทึบแสง (โปรเจคเตอร์) เครื่องเล่นดีวีดี เป็นต้น การเตรียมชั้นเรียนให้เหมาะสมกับผู้เรียน เช่น จัดเตรียมกระดานหรือจอภาพให้เหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน แสงสว่างในชั้นเรียนควรมีความเหมาะสม เป็นต้น จัดหาวัสดุเครื่องมือดิจิทัลที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ เช่น เว็บไซต์ โปรแกรมประมวลผลคำ (Microsoft Word) โปรแกรมพาวเวอร์พอยท์(Microsoft Power-Point) เป็นต้น บูรณาการเทคโนโลยีกับเนื้อหาบทเรียน ใช้โปรแกรมต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการเรียนการสอน และตระหนักเรื่องลิขสิทธิ์โดยแสดงที่มาของ

สารสนเทศ ทดลองใช้และแก้ปัญหาสื่อการสอน นำเครือข่ายสังคม (Social Network) มาปรับใช้กับบทเรียน ตลอดจนพัฒนาและจัดทำนวัตกรรมเพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการเรียนและการสอน เช่น การใช้เฟซบุ๊กแฟนเพจหรือกลุ่ม (Fan page/Group) เพื่อมอบหมายงานและการนำเสนอผลงานเพื่อให้เพื่อนร่วมชั้นร่วมวิจารณ์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นการใช้โปรแกรม MS Publisher ทำป้ายนิเทศหรือเกมบันไดงู และใช้โปรแกรม PhotoScape หรือ Adobe Illustrator สำหรับการแต่งภาพการสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์โดยใช้เครื่องมือ Flipping Book การทำสื่อวีดิทัศน์โดยใช้ TrackAx PC และใช้เครื่องมือ Audacity ปรับแต่งเสียง การจัดทำสื่อวีดิโอสตรีมมิงเผยแพร่ผ่านทาง Youtube และ Youtube Channel การใช้โปรแกรม Adobe Captivate สำหรับบทเรียนสื่อประสมแบบมีปฏิสัมพันธ์ การสร้างเว็บไซต์ด้วย Google Sites เพื่อใช้รวบรวมสไลด์เอกสารประกอบการสอน แบบฝึกหัดที่ใช้เรียน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเทคโนโลยีโลกเสมือนจริง (Virtual Reality-VR) มีประโยชน์ในการจำลองสถานการณ์ที่ไม่สามารถเข้าไปสถานที่จริงได้ เช่น การสำรวจอวกาศ การเดินทางไปยังขั้วโลก การขับเครื่องบิน เป็นต้น เทคโนโลยีสื่อสามมิติเสมือนจริง (Augmented Reality-AR) เป็นการจำลองสภาพแวดล้อมใหม่อาจจะเป็นภาพ ข้อความ หรือรูปทรงสามมิติ แล้วนำผู้เรียนไปสู่โลกเสมือน เช่น การศึกษาโครงกระดูกมนุษย์โดยสามารถดูได้แบบสามมิติแทนหุ่นจำลองหรือของตัวอย่าง เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการพิจารณาเลือกใช้เทคโนโลยีเพื่อนำมาใช้ในการเรียนและการสอนจำเป็นต้องพิจารณากลุ่มผู้เรียน เช่น หากผู้เรียนกลุ่มย่อยที่เน้นการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและมีปฏิสัมพันธ์กัน เทคโนโลยีที่นำมา

ใช้ควรเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในขณะที่ผู้เรียนกลุ่มใหญ่ การปฏิสัมพันธ์มีจำกัดควรใช้เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพสูงระหว่างการนำเสนอเนื้อหาจึงจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย สำหรับผู้เรียนที่เน้นอัตราความก้าวหน้ารายคน จะมีความอิสระสูง เน้นความสนใจของผู้เรียน ควรพิจารณาเทคโนโลยีที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียนมากที่สุด เช่น วิกิพีเดียแบบสื่อเสียงและสื่อประสม หรืออาจพิจารณาเว็บไซต์ที่ผู้เรียนเข้าถึงเนื้อหาและติดต่อกับผู้สอนและผู้เรียนได้ทุกที่ทุกเวลา เช่น ห้องเรียนเสมือนจริงแบบประสานเวลา (Web/Virtual Synchronous Classroom) กระดานสนทนา (Discussion Board) ห้องสนทนา (Chat Room) เป็นต้น (จินตวิทย์ คล้ายสังข์, 2560: 75-77, 94-99) หรืออาจใช้โปรแกรมประยุกต์ (Applications) มาใช้ในห้องเรียนเพื่อให้นักเรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียนและได้รับความสนุกสนาน เช่น Kahoot, Pingpong, Schoology เป็นต้น

การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนช่วยให้นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์มีทักษะในศตวรรษที่ 21 คือ ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

สรุป

ทักษะในศตวรรษที่ 21 เป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับการศึกษและการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ดังนั้นอาจารย์มหาวิทยาลัยทุกคนควรตระหนักถึงความสำคัญที่จะส่งผลอันดีต่อนักศึกษาโดยตรง รวมถึงความสำคัญต่อสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษาโดยรวม อาจารย์อาจเลือกกรอบความคิดทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับลักษณะในแต่ละรายวิชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ควรเป็นผู้นำในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์มีทักษะในศตวรรษที่ 21

บรรณานุกรม

- กรรยา พรรณนา. **จิตสาธารณะ...สร้างได้ง่ายนิดเดียว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.
- “กรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง พ.ศ. 2552-2561.” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://202.143.134.201/pranee/UserFiles/Pdf/reform1.pdf> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 24 พฤษภาคม 2559.
- เกษม ศรีเดิมมา. **เอกสารสรุปแนวทางการจัดการเรียนแบบใฝ่รู้**. นครสวรรค์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 2550.
- จินตวิโร คัลยสังข์. **การผลิตและใช้สื่ออย่างเป็นระบบเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. “การสอนเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์.” ใน **คิดสร้างสรรค์: สอนและสร้างได้อย่างไร**, 24-33. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560.
- เดลินิวส์. “แบงก์โลกชี้บัณฑิตไทยมีมากขึ้นแต่คุณภาพลดลง.” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.dailynews.co.th/education/5086392559>. สืบค้น 30 มกราคม 2561.
- ไทยรัฐ. “ขู่อุดมา ไม่ปรับตัวโดนตัดงบฯ ปี 62 แน่.” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.thairath.co.th/content/11831552561>. สืบค้น 31 มกราคม 2561.
- บัญญัติ ชำนาญกิจ. “จึงจำเป็นต้องจัดการเรียนแบบใฝ่รู้ในระดับอุดมศึกษา.” **วารสารการจัดการความรู้** 1, 1 (2549): 3-7.

- ประชาชาติธุรกิจ. “จ๊อบไทยเผย 7 ทักษะที่นักศึกษาจบใหม่ยังขาด.” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: https://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1458194459 2560. สืบค้น 20 พฤศจิกายน 2560.
- ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันต์. **การจัดการห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 3 ปรับปรุง. กรุงเทพฯ: มิน เซอร์วิสเซ็พพลาย, 2557.
- ปุณยา จันทมาตย์. “การศึกษาทักษะการสอนของครูสังคมศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ในโรงเรียนมาตรฐานสากลระดับมัธยมศึกษา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และเพียว ยินดีสุข. **การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.
- “พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.law.kmutnb.ac.th/imgadmins/doc_file/LAWK MUTNB_document_file_2013-01-25_11-31-01.pdf 2542. สืบค้น 21 ธันวาคม 2558.
- ภูเบศร์ สมุทรจักร. “ช่องว่างระหว่างปริญญา.” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://liblog.dpu.ac.th/article/upload/a797.pdf> 2551. สืบค้น 25 มีนาคม 2559.
- “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550.” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.mua.go.th/users/he-commission/doc/law/Constitution2550.pdf> 2550. สืบค้น 2 มกราคม 2559.

วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอชิป จิตตฤกษ์, ผู้แปล. **ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเพ่น เวิลด์ส, 2554.

วิจารณ์ พานิช. **วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2555.

วิภาวี ศิริลักษณ์. “การพัฒนาตัวบ่งชี้ทักษะของนักเรียนในศตวรรษที่ 21.” **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร**, 2557.

วิริยะ ฤาชัยพาณิชย์. “การสอนแบบสร้างสรรค์เป็นฐาน CBL ตอนที่ 1/4.” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.jsfutureclassroom.com/news_detail.php?nid=244 [ม.ป.ป.]. สืบค้น 1 มกราคม 2559.

วิริยะ ฤาชัยพาณิชย์ และกิจวัตน์ จันทร์ดี. “คู่มือการสอนเพื่อสร้างทักษะในศตวรรษที่ 21.” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://blog.eduzones.com/wiriyah/149091> [ม.ป.ป.]. สืบค้น 1 มกราคม 2559.

ศูนย์ปฏิบัติการกระทรวงศึกษาธิการ. “40 ราชภัฏ ปรับตัวรับน.ศ.ลดฮวบ ครูเหลือ 30 คน/ห้อง-เล็งปิดสาขาไม่ฮิตเร่งยกเครื่อง 4.7 แสนแม่พิมพ์ทั่วประเทศ.” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.moc.moe.go.th/menu-detail.php?r=&m=11&id=4163> 2558. สืบค้น 31 มกราคม 2559.

สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจ ศศินทร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **รายงานผลการศึกษาฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยเรื่องการกำหนดแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมสู่ศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, [ม.ป.ป.].

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.**

2560-2579. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2560.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนา**

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564. เข้าถึง

ได้จาก: <http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p11/plan11.pdf> 2554. สืบค้น 21 ธันวาคม 2560.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **บทวิเคราะห์การศึกษาไทยในโลก**

ศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ:กระทรวงศึกษาธิการ, 2557.

สุทัศน์ สังคะพันธ์. “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และการดำรงตนในศตวรรษที่ 21.”

ใน **บทความทักษะแห่งศตวรรษที่ 21**, 14-20. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, [ม.ป.ป.].

Dede, Chris. “Planning for Neomillennial Learning Styles: Implications for Investments in Technology and Faculty.”

[Online]. Available: <https://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101o.pdf> 2005. Retrieved November 11, 2015.

Educational Testing Service-ETS. “Digital Transformation: A Framework for ICT Literacy.” [Online].

Available: [https://www.ets.org/Media/Tests/Information_and_Communication_Technology_](https://www.ets.org/Media/Tests/Information_and_Communication_Technology_Literacy/Ictreport.pdf)

Literacy/Ictreport.pdf 2007. Retrieved November 11, 2015.

Fingar, Peter. “The Meaning of 21st Century Business: Unleashing the Power within Using Social

Networks.” [Online]. Available: [http://www.bptrends.com/publicationfiles/01-04-2010-COL-EXT%](http://www.bptrends.com/publicationfiles/01-04-2010-COL-EXT%20Competition-Unleashing%20the%20Power%20Within-Fingar.pdf)

[20Competition-Unleashing%20the%20Power%20Within-Fingar.pdf](http://www.bptrends.com/publicationfiles/01-04-2010-COL-EXT%20Competition-Unleashing%20the%20Power%20Within-Fingar.pdf) 2011. Retrieved December 19, 2015.

Hunter, Judith. “Preparing Students for the World beyond the Classroom: Linking EQAO Assessments to 21st-Century Skills.” [Online]. http://www.eqao.com/en/research_data/Research_Reports/DMA-docs/bulletin-21stcenturyskills.pdf#search=preparing%20students%20for%20the%20world%20beyond%20the%20classroom 2011. Retrieved December 12, 2015.

International Society for Technology in Education-ISTE. “National Educational Technology Standards for Students.” [Online]. Available: <http://www.iste.org/standards/iste-standards/standards-for-students> 2007. Retrieved November 9, 2015.

Jenkins, Henry et al. “Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century.” [Online]. Available: https://mitpress.mit.edu/sites/default/files/titles/free_download/9780262513623_Confronting_the_Challenges.pdf 2009. Retrieved November 11, 2015.

North Central Regional Education Laboratory and Metiri Group (NCREL). “enGauge 21st Century Skills: Literacy in the Digital Age.” [Online]. Available: <http://pict.sdsu.edu/engauge21st.pdf> 2003. Retrieved November 9, 2015.

Partnership for 21st Century Skills – P21. “FRAMEWORK FOR 21ST CENTURY LEARNING.” [Online]. Available: <http://www.p21.org/about-us/p21-framework> 2009.Retrieved November 2, 2015.

The Journal. “A Vision of Education for the 21st Century.” [On line]. Available: [http://thejournal.com/Articles/2000/01/01/FUTUREPERSPECTIVE —A-Vision-of-Education-for-the- 21st-Century.aspx](http://thejournal.com/Articles/2000/01/01/FUTUREPERSPECTIVE—A-Vision-of-Education-for-the-21st-Century.aspx) Page=32000. Retrieved March 13, 2016.

Trilling, Bernie, and Fadel, Charles. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. San Francisco: Wiley Book, 2012.

UNESCO. Learning the Treasure within: Report to UNESCO of the International Commission on Educational for the Twenty-first Century. Vendome: Presses Universitaires de France,1996.

หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารจัดการป่าชุมชน
BUDDHA PRINCIPLE FOR MANAGEMENT
OF COMMUNITY FOREST

จັกกฤษ สິงห์ธนสาร*

- * นิสิตปริญญาเอกหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
และเจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส ทำหน้าที่หัวหน้าสถานีควบคุมไฟป่าห้วยขาแข้ง
กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช Email: revariver2514@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่องพุทธบูรณาการเพื่อการบริหารจัดการป่าชุมชนรอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์ ที่ต้องการศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง มาใช้ในการบริหารจัดการป่าชุมชน เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในด้านการกำกับดูแลป่าชุมชน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนและกำหนดแนวทาง กลยุทธ์ เพื่อพัฒนา สนับสนุน ส่งเสริมการบริหารจัดการป่าชุมชนของประเทศไทยได้อย่างถูกต้องตรงประเด็น ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้ในโอกาสต่อไป

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, ป่าชุมชน

Abstract

This article is part of the thesis “The Buddhist Integration for Community Forest Management around Mae Wong National Park, Nakhonsawan”. The purpose is to study about the Buddhist integration and related theories in order to use in community forest management. To provide the relevant government offices can apply to planning, setting the guidelines and strategies to develop, support and promote the community forest management in Thailand to be accurate. This will benefit the country’s economic development in the future.

Keywords: buddha principle, community forest

บทนำ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนจะต้องเน้นไปที่กระบวนการมีส่วนร่วมโดยที่ประชาชนควรจะมีโอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมในลักษณะ 4 ประการ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล นอกจากนี้ในกระบวนการทัศนเชิงพุทธยังกล่าวเสริมเรื่องการมีส่วนร่วมไว้ว่า คณะผู้บริหารกับประชาชนต้องมีความสามัคคีกันในการจัดการปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดในท้องถิ่นนั้น โดยนำหลักอปริหานิยธรรม มาช่วยในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน

“ป่าชุมชน” เป็นคำที่เกิดขึ้นในช่วงเกือบ 30 ปีที่ผ่านมา เป็นทางเลือกในการจัดการทรัพยากรนิเวศป่าไม้โดยมีชุมชนเป็นฐาน หรือเป็นการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชนที่มีวิถีปฏิบัติเป็นระบบสิทธิหน้าหมู่ หรือเป็นระบบทรัพยากรร่วมของชุมชน นอกจากนั้น ดร.สมศักดิ์ สุขวงศ์ ได้กล่าวถึงป่าชุมชน ว่าเป็นกิจกรรมของคนชนบทในการจัดการทรัพยากรต้นไม้และป่าไม้ เพื่อผลประโยชน์ของครอบครัวและชุมชน เป็นกิจกรรมที่สนับสนุนและมอบอำนาจให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปลูก จัดการ ป้องกัน และเก็บหาผลประโยชน์จากป่าไม้ภายใต้ระบบการจัดการที่ยั่งยืน ที่รวมถึงป่าทั้งที่เป็นป่าบก ป่าชายเลน รวมถึงป่าพรุและบึงทาม ประกอบด้วย ต้นไม้ พืชพันธุ์ พันธ์พืช สัตว์ป่า แหล่งน้ำ และสรรพสิ่งในธรรมชาติที่เป็นระบบนิเวศทั้งหมด ป่าชุมชนอาจตั้งอยู่รอบหมู่บ้าน รอบแหล่งชุมชน หรืออาจอยู่ใกล้เคียงกับชุมชน ชุมชนนั้นอาจจะเป็นชุมชนที่เป็นทางการ เช่น หมู่บ้าน อบต. หรือ

ชุมชนตามประเพณีก็ได้ และก็อาจจะเป็นหนึ่งชุมชน หรือหลายชุมชนที่มาจัดการป่าชุมชนร่วมกันก็ได้ โดยที่คนในชุมชนนั้น ๆ อาจเลือกใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ และการรักษาระบบนิเวศก็ได้ขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นผู้วางแผนและตัดสินใจว่าจะใช้ประโยชน์อะไร และอย่างไรจากป่า จะดูแลรักษา ปั่นฟู และพัฒนาป่าชุมชนอย่างไร ป่าชุมชนมีขอบเขตขนาดไหนที่ชุมชนจะดูแลได้ทั่วถึง

ในปัจจุบันประเทศไทยมีการจัดการนิเวศป่าไม้ในรูปแบบป่าชุมชนมากกว่า 10,000 ป่าชุมชน ซึ่งรวมทั้งที่ขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้และอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ โดยมีป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้รวมทั้งสิ้น 9,322 หมู่บ้าน มีเนื้อที่ประมาณ 3,919,875 ไร่ (ข้อมูลเดือนพฤษภาคม 2558)

ตารางที่ 1โครงการป่าชุมชนข้อมูลเดือน พฤษภาคม 2558

ภาค	จำนวน		รวมเนื้อที่		
	หมู่บ้าน	โครงการ	ไร่	งาน	ตร.วา
เหนือ	2,954	2,894	2,063,660	0	23
ตะวันออกเฉียงเหนือ	4,503	4,027	1,212,885	0	79
กลาง	1,105	1020	467,968	2	75
ใต้	760	767	175,361	2	2
รวมทั้งประเทศ	9,322	8,708	3,919,875	1	79

ที่มา: (กรมป่าไม้, 2558)

การกำหนดกฎเกณฑ์ การวางแผนจัดการป่าชุมชน และการจัดตั้งกลไกเพื่อจัดการป่าชุมชนของชาวบ้าน หรือคนในชุมชนนั้นเกิดขึ้นมาได้ด้วยการวางแผนร่วมกันของคนในชุมชนที่ต้องมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแท้จริง

นอกจากนี้การวางแผนจัดการของชุมชนยังต้องเป็นที่รับรู้ และยอมรับของชุมชนรอบข้างด้วย มิเช่นนั้นก็จะเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนขึ้นได้ ดังนั้นการจัดการป่าชุมชนที่จะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนควรมีการทำงานร่วมกันในรูปเครือข่าย เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำ เครือข่ายป่าชุมชน เป็นต้น แม้ว่าประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายรองรับสถานภาพป่าชุมชน แต่ในทางปฏิบัติกรมป่าไม้ได้มีการจัดตั้งสำนักจัดการป่าชุมชนและมีการสนับสนุนชุมชนในการจัดการป่าอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ได้มีการจดทะเบียนการจัดตั้งป่าชุมชนโดยองค์กรชุมชน และมีการสนับสนุนทั้งด้านวิชาการและทรัพยากรแต่อย่างไรก็ตามทั้งงบประมาณและบุคลากรก็ยังคงไม่เพียงพอ ในขณะเดียวกันยังมีองค์กรชุมชนที่มีการจัดการนิเวศป่าไม้ที่ไม่ได้จดทะเบียนกับกรมป่าไม้ อีกจำนวนหนึ่งด้วยเนื่องจากข้อจำกัดทางกฎหมายที่ชุมชนไม่สามารถอาศัยและมีการจัดการป่าในพื้นที่อนุรักษ์ (สมหญิง สุนทรวงษ์, 2558)

แนวคิด และทฤษฎีการบริหารจัดการ

ทฤษฎีของการบริหารเป็นศาสตร์ที่มีองค์ประกอบของความรู้ หลักและกฎเกณฑ์ที่นำมาจากศาสตร์สาขาต่าง ๆ เพื่อไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาความรู้เกี่ยวกับการบริหารแล้วนำไปสู่การปฏิบัติจริง การบริหารที่จะประสบผลสำเร็จได้นั้นก็ขึ้นอยู่กับความสามารถประสบการณ์และทักษะของผู้บริหาร การประยุกต์เอาทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับการบริหารไปสู่การปฏิบัติจริงให้ได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมนับว่าเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่สำคัญ ทฤษฎีทางการบริหารมีจำนวนมากมายเพราะนักบริหารสามารถนำมาใช้บูรณาการหรือการประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้แทบทั้งสิ้น ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของนักบริหารว่าจะนำเอาหลักการทฤษฎีมาใช้ให้เหมาะสมกับองค์กรของตนซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะได้นำเอาทฤษฎี

ทางการบริหารที่ใช้กันมากเพื่อเป็นกรณีศึกษาต่อไป

1) ทฤษฎีการบริหารองค์กร

ทฤษฎีการบริหารซึ่งเป็นทฤษฎีค่อนข้างจะได้รับความนิยมของนักบริหารอย่างมากจนนักวิชาการหลายท่านได้นำมาเขียนในรูปของวิชาการมากมายในลักษณะที่แตกต่างกันไป ซึ่งทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาลโดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายต่างกันซึ่ง Fayol ชาวฝรั่งเศสผู้ที่ได้ชื่อว่า “เป็นบิดาแห่งการบริหารเชิงจัดการ” มีความเห็นว่า การบริหารเป็นศาสตร์อย่างหนึ่งและเป็นหลักการสากลที่สามารถนำไปใช้กับการบริหารทุกประเภท ที่กล่าวถึงส่วนสำคัญพื้นฐานของการบริหารงานเรียกว่า The Elements of Management ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรม 5 ประการ คือ (1) การวางแผน (To Plan) (2) การจัดองค์การ (To Organize) (3) การบังคับบัญชา (To Command) (4) การประสานงาน (To Coordinate) และ (5) การควบคุมงาน (To Control) (Henry Fayol อ้างใน จันทราณี สงวนนาม, 2545)

2) ทฤษฎีความต้องการของ Maslo

ทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ (Maslo' Hierarchy of Needs Theory) ได้รับความนิยมอย่างมากจากนักวิจัยทั่วไปว่าเป็นทฤษฎีที่พยายามอธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในองค์การว่าเมื่อตอบสนองความต้องการได้แล้วจะสามารถทำให้ประสิทธิภาพการปฏิบัติหรือคุณภาพของงานเพิ่มมากขึ้น ซึ่งในเรื่องความต้องการนี้ได้มีนักจิตวิทยากล่าวและให้ทรรศนะอธิบายไว้มากมาย

มาสโลว์ เป็นคนแรกที่ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ไว้และเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลาย สมมติฐานดังกล่าวมีความสำคัญเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ ดังนี้คือ

1. มนุษย์มีความต้องการ ความต้องการมีอยู่เสมอและไม่มีที่สิ้นสุด แต่สิ่งที่มนุษย์ต้องการนั้นขึ้นอยู่กับว่าเขามีสิ่งนั้นอยู่แล้วหรือยัง ขณะที่ความต้องการใดได้รับการตอบสนองแล้วความต้องการอย่างอื่นจะเข้ามาแทนที่ กระบวนการนี้ไม่มีสิ้นสุด และจะเริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย

2. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่ใช่สิ่งจูงใจของพฤติกรรมอีกต่อไป ความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นที่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรม

3. ความต้องการของมนุษย์มีเป็นลำดับขั้นตอนตามลำดับความสำคัญ (A hierarchy of need) กล่าวคือ เมื่อความต้องการในระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการระดับสูงก็จะเรียกร้องให้มีการตอบสนองทันที (Demand satisfaction)

Maslow ได้แบ่งลำดับขั้นของความต้องการได้ดังต่อไปนี้ (Maslow, 2000)

1. ความต้องการทางร่างกาย (Physiological needs) เป็นความต้องการขั้นมูลฐานของมนุษย์ และเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดสำหรับการดำรงชีวิต ร่างกายจะต้องได้รับการตอบสนองภายในช่วงระยะเวลาและสม่ำเสมอ ถ้าร่างกายไม่ได้รับการตอบสนองแล้วชีวิตก็ดำรงอยู่ไม่ได้

ความต้องการเหล่านี้ ได้แก่ อาหาร อากาศ น้ำดื่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ความต้องการพักผ่อน และความต้องการทางเพศ ฯลฯ

2. ความต้องการความปลอดภัย (Security needs) เมื่อความต้องการทางร่างกายได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการ

ความปลอดภัยก็เข้ามามีบทบาทในพฤติกรรมของมนุษย์ มีความปรารถนาที่จะได้รับความคุ้มครองจากภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะมีต่อร่างกาย เช่น อุบัติเหตุ อาชญากรรม ฯลฯ

3. ความต้องการทางสังคม (Social belonging need) เมื่อความต้องการสองประการแรกได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการที่อยู่ในระดับสูงกว่าก็จะเข้าครอบงำพฤติกรรมของบุคคลนั้น ความต้องการทางสังคม หมายถึง ความต้องการที่จะเข้าร่วมและได้รับการยอมรับเป็นมิตรภาพและความรักจากเพื่อนร่วมงาน

4. ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องในสังคม (Esteem or egoistic needs) ความต้องการอยากเด่นในสังคม รวมถึงความเชื่อมั่นในตนเอง ความสำเร็จ ความรู้ความสามารถ การนับถือตนเอง ความเป็นอิสระ และเสรีภาพ เป็นต้น

5. ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จตามความนึกคิด (Self realization or self actualization needs) ความต้องการขั้นสูงสุดนั้นเป็นความต้องการพิเศษซึ่งคนธรรมดาเป็นส่วนมากนึกอยากจะเป็นนิกอยากจะได้แต่ไม่สามารถหาได้ การที่บุคคลใดบรรลุถึงความต้องการในขั้นนี้ ก็ได้รับการยกย่องเป็นบุคคลพิเศษไปที่การตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในแต่ละขั้นซึ่งผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาจะต้องให้ความสำคัญกับความต้องการดังกล่าวเพื่อเป็นแรงกระตุ้น หรือแรงขับเคลื่อนจิตใจให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติงานของพนักงานต่อไป

3) ทฤษฎีแรงจูงใจ Herzberg

Herzberg ได้ทำการทดลองโดยการสอบถามผู้ปฏิบัติงานประมาณ 200 คน ถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความพอใจ และไม่พอใจในการปฏิบัติงาน ผลจากการสอบถาม Herzberg ได้แบ่งปัจจัยหรือองค์ประกอบเกี่ยวกับแรงจูงใจออกเป็น 2 ประเภท (Herzberg Frederick, 1966) คือ

1. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความไม่พอใจ (Hygiene Factors) เป็นปัจจัยที่ผู้ปฏิบัติงานคาดหวังว่าจะได้รับการทำงาน ถ้าขาดปัจจัยเหล่านี้จะก่อให้เกิดความไม่พอใจในการปฏิบัติงาน แต่ถ้ามีก็ไม่ถึงกับก่อให้เกิดความพอใจ ทั้งนี้เพราะเป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติงานคิดว่าเขาต้องได้รับอยู่แล้ว ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความไม่พอใจ (Hygiene Factors) แบ่งออกเป็น

- ก) นโยบายและการบริหาร
- ข) วิธีการบังคับบัญชา
- ค) เงินเดือน
- ง) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติงานในระดับต่าง ๆ
- จ) สภาพการทำงาน
- ฉ) ความมั่นคงของงาน
- ช) สถานภาพ
- ซ) ชีวิตส่วนตัว

2. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความพอใจ (Motivator Factors) เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความพึงพอใจในการทำงาน และจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ปัจจัยเหล่านี้ถึงจะไม่มีให้ผู้ปฏิบัติงานก็จะไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจ แต่ถ้ามีก็จะก่อให้เกิดความพอใจขึ้น ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความพอใจนี้ได้แก่

- ก) ความสำเร็จในการทำงาน
- ข) ตั๋วงาน
- ค) การได้รับการยอมรับ
- ง) ความรับผิดชอบ
- จ) ความก้าวหน้า

หลักพุทธธรรมสำหรับการบูรณาการบริหารจัดการ

หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการเมื่อนำนักบริหารจะนำมาใช้ในการปฏิบัติตน ปฏิบัติงาน ปฏิบัติคน หรือเรียกว่า การครองงาน การครองคน และการครองตน ซึ่งจะพบในลักษณะที่นำเอาหลักพุทธมาจัดระเบียบให้เข้ากับหลักการเพื่อการบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่สำหรับงานวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้กำหนดหลักอปริหานิยธรรม ซึ่งเป็นหลักการสำหรับนักบริหารโดยเฉพาะ เพราะมองว่าเป็นหลักพุทธธรรมสำหรับการเสริมสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับองค์กร เพราะการมุ่งที่จะให้บุคลากรพบปะกันบ่อย ๆ ยึดถือถือการร่วมกัน ไม่พยายามสร้างกติกาใหม่ ๆ โดยที่หมู่คณะไม่ยินยอม พร้อมทั้งคุณลักษณะของผู้บริหารองค์กรจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเคารพศรัทธาของบุคลากรทั้งหมด รวมทั้งการส่งเสริมให้สตรีมีโอกาสดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ หรือให้ความเสมอภาคต่อเพศทั้งหลาย นอกจากนี้ยังมองถึงสัญลักษณ์ขององค์กรเป็นที่ตั้งไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นอะไรก็ตาม เช่น พระพุทธรูป พระสถูป เจดีย์ ศาลพระภูมิเจ้าที่ เป็นต้น เพราะสิ่งเหล่านั้นในความหมายบ่งบอกถึงความเชื่อร่วมกันทั้งหมด และการให้ความเคารพเลื่อมใสแก่นักบวช พระภิกษุสงฆ์ สามเณร หรือผู้มีศีลธรรม มีคุณธรรม จริยธรรม และสร้างประโยชน์ให้กับสังคม เราจะต้องให้ความเคารพและปกป้องบุคคลเหล่านั้นให้กระทำความดีต่อไป

หลักพุทธธรรมที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการบูรณาการกับแนวคิด และทฤษฎีการบริหาร เรียกว่า หลักอปริหานิยธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติหรือธรรมอันเป็นเหตุไม่ให้เกิดความเสื่อมเป็นหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนทั้งฝ่ายคฤหัสถ์ โดยตรัสสั่งสอนเหล่ากษัตริย์ลิจฉวี เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี และตรัสสั่งสอนเหล่าภิกษุที่เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ หลักอปริหานิยธรรมเป็นธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม เป็นข้อคิดเตือนใจแก่

ผู้บริหารในฐานะผู้นำองค์การว่าควรนำมาประยุกต์ใช้อย่างไรให้เกิดประโยชน์ สูงสุดกับองค์การที่สำคัญ คือ ความสมัครสมานสามัคคีในหน่วยงานย่อมบังเกิด ซึ่งปฏิเสธไม่ได้เลยว่าความสามัคคีเป็นหลักธรรมที่มุ่งความสำคัญต่อความเสื่อม ความเจริญหรือการพัฒนาองค์การ (ชุมพล ศรีทองกุล, 2557) เพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง

พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม (republic) ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะทำการเกลี้ยกล่อมหรือยุแหยงให้แตกสามัคคี (พระพรหมคุณาภรณ์, 2546)

ดังนั้น อปรีหานิยธรรม จึงเป็นหลักการรับผิดชอบต่อสังคม และช่วยป้องกันไม่ให้อำนาจเสื่อม นำสังคมไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองด้วยความหมั่นประชุม พบปะ ปรีกษา หรือกิจการงานโดยสม่ำเสมอ จะต้องมีความพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงทำร่วมกัน จะต้องไม่ถือเอาเอาใจใคร่ต่อความสะดวกบัญญัติวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันมิได้ตกลงบัญญัติวางไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติกันไว้แล้ว จะต้องเห็นผู้นำหรือท่านผู้เป็นผู้ใหญ่มีประสบการณ์ยาวนานให้เกียรติเคารพนับถือท่านเหล่านั้น มองเห็นความสำคัญแห่งถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง จะต้องให้เกียรติและคุ้มครองกุลสตรี มิให้มีการข่มเหงรังแกและส่งเสริมบทบาทสตรีในลักษณะต่าง ๆ จะต้องเคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปุชนียสถาน อนุสาวรีย์ ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ เราให้ทำดี และเป็นพี่ร่วมใจของหมู่ชน ไม่ละเลยพิธีเคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้นตามประเพณี และการจัดการให้ความอารักขา บำรุง คุ้มครอง อันชอบธรรม แก่บรรพชนผู้ทรงศีลทรงธรรมบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทาง

ศีลธรรมของประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก (พระธรรมปิฎก, 2540)

แนวคิดการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย และการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2531) คือ

1. ประชาชนจะต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
2. ประชาชนมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม
3. ประชาชนต้องเต็มใจต่อการมีส่วนร่วม

นอกจากนี้ความหมายการมีส่วนร่วมยังมองถึงการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องโดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรในส่วนของตนต่อกิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาชุมชน หรือองค์กรหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน โดยการมีส่วนร่วมต้องมียุทธศาสตร์ประกอบดังนี้

1. ประชาชนเข้าเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา

2. ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัวเช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงานหรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินและวัสดุในกิจกรรมพัฒนาและได้ขยายความหมายของการมีส่วนร่วมว่า ต้องครอบคลุมในประเด็นดังต่อไปนี้ (ปรัชญา เวสารัชช์, 2528)

2.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ครอบคลุมถึงการสร้างโอกาสที่เอื้อหรือเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคน และสังคมได้ร่วมกิจกรรมนำไปสู่การพัฒนา และทำให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน

2.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนสะท้อนการเข้าไปเกี่ยวข้อง โดยความสมัครใจเป็นประชาธิปไตยในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบาย การวางแผนและดำเนินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาการพิจารณาในมิติดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเชื่อมระหว่างส่วนที่ประชาชนลงทุน (แรงงานและทรัพยากร) เพื่อการพัฒนากับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

2.3 ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจแตกต่างกันไปตามสภาพโครงสร้างการบริหาร นโยบายและลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการแต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดการพัฒนาที่มุ่งประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

หากมองโดยภาพรวมการมีส่วนร่วมจะพบว่ามีอยู่ 2 ลักษณะ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาดังแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ เช่น การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยที่โครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2541)

1. การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชน เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2. การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาสู่ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดการทรัพยากรโดยอยู่ในมาตรฐานเดียวกันและประชาชนสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนเพื่อให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

นอกจากนี้การมีส่วนร่วมยังเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย ทั้งนี้ เพราะหลักเบื้องต้นของการมีส่วนร่วมคือ ถ้าการตัดสินใจใดก็ตามส่งผลกระทบต่อบุคคลต่าง ๆ บุคคลเหล่านั้นควรจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น หมายความว่า หลักการนี้ตั้งอยู่บนความคิดที่ว่าบุคคลแต่ละคนย่อมทราบดีว่าตนต้องการอะไร เพราะฉะนั้นการที่เหตุการณ์ใดก็ตามจะส่งผลกระทบต่อบุคคลหนึ่ง บุคคลนั้นย่อมจะทราบว่าเขาต้องการหรือไม่ ต้องการอะไรบ้างที่จะเกิดขึ้นกับตัวเอง ดังนั้น เพื่อความยุติธรรม บุคคลนั้นควรที่จะต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดให้เหตุการณ์นั้นเป็นไปอย่างที่เขาต้องการ เพื่อให้ผลที่ตามมาเป็นไปตามที่เขาต้องการ เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานองค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง (Erwin อ้างใน พชรพล วงศ์จิต, 2544) นอกจากนี้ การให้ความร่วมมือด้วยความตั้งใจและสมัครใจโดยไม่ถูกบีบบังคับขู่เข็ญ ซึ่งกระบวนการความร่วมมือนั้น (ชาญชัย ศิลปะอวยชัยและคณะ, 2542) ต้องประกอบด้วย

1. การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ
2. การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ
3. การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ
4. การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนสามารถที่จะแสดงออก ซึ่งความต้องการของตน การจัดลำดับความสำคัญ การเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยเน้นการให้อำนาจในการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท และเป็นกระบวนการกระทำที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อประชาชนเอง โดยให้ประชาชนได้มีส่วนในการตัดสินใจเพื่อตนเอง ทั้งนี้โดยมิใช่การกำหนดกรอบความคิดจากบุคคลภายนอก ตามนิยามที่กล่าวถึงนี้ การมีส่วนร่วมทางของประชาชน ในฐานะสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะเป็นบริบทของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองหรือวัฒนธรรมย่อมเป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงพัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาในการกำหนดชีวิตของตนเอง เป็นตัวของตนเอง ในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี (ทวิทอง หงส์วิวัฒน์, 2527) นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนได้ใช้ความสามารถของตนเอง เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงออกทั้งความคิดและการปฏิบัติ โดยในการวิจัยครั้งนี้ได้นำเอาทฤษฎีการมีส่วนร่วมมาเป็นแนวทางการศึกษาในเรื่อง การรับรู้ปัญหาร่วมกัน การร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา การร่วมกันคิดหาวิธีแก้ไขปัญหา และร่วมกันดำเนินแก้ไขตามแผนงานที่ตั้งไว้ เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

การพัฒนาที่ทรงพลังและมีประสิทธิภาพได้ผลสูงสุดต้องเป็นการพัฒนาว่าระดมพลังที่สร้างสรรค์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องบนพื้นฐานของการรู้รักสามัคคี การพัฒนาที่บูรณาการได้ต้องมีประชาชนและชุมชนเป็นแกนหลัก โดยเป็นผู้กำหนดความต้องการในการพัฒนา เป็นผู้ดำเนินการและเป็นผู้รับผลของการพัฒนา องค์กรชุมชนและการศึกษาเรียนรู้ของชุมชนคือ กลไกและกระบวนการที่สำคัญ การเรียนรู้จากการปฏิบัติภารกิจร่วมกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพสอดคล้องกับความเป็นจริงในมิติต่าง ๆ ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสมตามประสบการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้ (สมพร เพชรสงค์, 2541) การพัฒนามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกภาคส่วนจะมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันจากการปฏิบัติจริง ระบบทั้งระบบจึงมีพลังเพียงพอที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกันการบริหารที่ดีและมีประสิทธิภาพ การพัฒนาองค์กรหรือชุมชนให้เกิดประสิทธิผลนั้น ต้องพัฒนาคนในชุมชนให้เกิดทักษะชีวิตคือ รู้จักคิด วิเคราะห์ และร่วมมือกัน ไม่ทำงานแบบแยกส่วน แท้ที่จริงทุกๆ ชุมชนเป็นระบบปิดตัวเองและอ่อนแอ ควรมีทรัพยากรบุคคล จะรวมพลังกันนอกระบบและเข้าช่วยทำงานของส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นระดับชุมชน ท้องถิ่นหรือประเทศ ทั้งกระบวนการ AIC (Appreciation Influence Control) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความซาบซึ้ง รวมพลัง ชักจูงใจ และร่วมกันตัดสินใจร่วมกันในการพัฒนา เป็นการร่วมกันวิเคราะห์ชุมชนและร่วมกันแก้ปัญหา (ประเวศ วะสี, 2535)

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1) ทฤษฎีความเป็นผู้แทน (Representative)

ทฤษฎีนี้เน้นความเป็นผู้แทนของผู้นำและถือว่าการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งหรือถอดถอนผู้นำ เป็นเครื่องหมายของการที่จะทำให้หลักประกันกับการบริหารงานที่ดี อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้เน้นเฉพาะการวางโครงสร้าง

สถาบัน เพื่อเป็นเครื่องมือในการให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรอย่างแท้จริง ผู้ที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจ ได้แก่บรรดาผู้นำต่าง ๆ ที่เสนอตัวเข้ามาสมัครรับเลือกตั้ง ส่วนผู้ตามนั้นเป็นเพียงไม้ประดับเท่านั้น

2) ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory democracy)

ทฤษฎีการมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์ไม่เฉพาะแค่การเข้าไปพิจารณาเลือกตั้ง หรือถอดถอนผู้นำเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวางนโยบาย ยิ่งกว่านั้น ทฤษฎีนี้ยังมองการมีส่วนร่วมเป็นการให้การศึกษา และพัฒนาการกระทำทางการเมืองและสังคมที่มีความรับผิดชอบนั้นคือการไม่ยอมให้มีส่วนร่วมที่นับว่าเป็นการคุกคามต่อเสรีภาพของผู้ตาม (ติน ปรัชญพฤกษ์, 2533)

จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน โดยเป็นทางรัฐศาสตร์ในเรื่องของการปกครองตนเอง (Self-government) คือ ต้องการให้ประชาชนได้เข้าไปตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทุก ๆ แขนง โดย โคเฮนและอ์ฟฮอฟฟ์ ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมโดยทั่วไป หมายถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น การตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefit) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมการพัฒนาด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องเกือบโดยตรงกับการปฏิบัติการ แต่ก็เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผลด้วยเหมือนกัน โดยที่

ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติการ และผลประโยชน์ก็จะมาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้นนั่นเอง นอกจากนี้ก็จะมีผลสะท้อนกลับ (Feedback) จากการประเมินผลและการปฏิบัติการกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมจะมี 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทุกขั้นตอนมีความสัมพันธ์กัน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมที่ขั้นตอนการตัดสินใจเป็นประการสำคัญ ซึ่งในแนวทางการมีส่วนร่วมนั้นมุ่งให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่มีบทบาทในทุก ๆ เรื่อง ไม่ใช่กำหนดให้ประชาชนปฏิบัติตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะคิดขึ้นมา (อคิน รพีพัฒน์, 2527) กล่าวได้ว่า ทั้งแนวคิด ทฤษฎี และขั้นตอนการมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมทำกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ขององค์กรซึ่งประกอบด้วยการร่วมกันวางแผนคิดแก้ไขปัญหา การดำเนินการปฏิบัติงานการติดตามผลและร่วมรักษามาตรฐานที่กลุ่มกำหนดขึ้น และมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ร่วมในความสำเร็จ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายขององค์กร และสามารถบรรลุผลสำเร็จ เป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยในการเข้าร่วมทำกิจกรรมนั้น ๆ จะมีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม อาทิ บุคคลได้รับการกระตุ้นที่ดีทางด้านจิตใจ การรับรู้ทางความรู้สึก และได้รับการสนับสนุนอื่น ๆ จากบุคคลในองค์กรซึ่งผู้นำต้องมีบทบาทในการสนับสนุน

บทสรุป

หลักการบริหารนิยธรรมสามารถนำมาใช้เพื่อช่วยในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวมี 7 ประการ

ได้แก่ (1) หมั่นประชุมเนืองนิตย์ (2) พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกัน เลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ (3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ และไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว (4) ให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ เห็นถ้อยคำว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง (5) ไม่ข่มเหงล่วงเกินสตรี และให้ความคุ้มครองปกป้อง (6) ให้ความเคารพ สักการบูชาสถานที่สำคัญและ (7) จัดให้ความ อารักขา คุ้มครอง ป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ (ผู้มีศีล)ทั้งหลาย กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักพุทธธรรมจะสามารถ เสริมสร้างระบบการการบริหารจัดการป่าชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งมากขึ้น เพียงใดก็ขึ้นอยู่กับพลังทางความคิด การร่วมกิจกรรมดำเนินผ่านหมู่บ้าน ที่อาศัยในเขตป่าชุมชนเข้ามาช่วยกันในการปกป้องพื้นฐานและร่วมกัน ใช้ประโยชน์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรของชาติร่วมกันอย่างสันติ พร้อมกับ การดำเนินชีวิตที่ไม่ขัดแย้งกับกรมป่าไม้

บรรณานุกรม

- จันทร์ธานี สงวนนาม. **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา**. กรุงเทพฯ: บุ๊คพ้อยท์, 2545.
- ชาญชัย ศิลปะอวยชัยและคณะ. **ความต้องการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในท้องถิ่นของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดแพร่**. รายงานวิจัย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2542.
- ชุมพล ศรีทองกุล. **อภิธานิยธรรม**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก http://km.surat1.go.th/research/1320304681_149%203.pdf. (2557). สืบค้น 15 พฤศจิกายน 2559.
- ตินปรัชญพุกฤษ. **ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมพฤติกรรมในองค์การหน่วยที่ 2**. นนทบุรี:มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533.
- ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, 2527.
- นรินทร์ จงวุฒิเวศย์. **นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุคทศวรรษการพัฒนาปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสฬการพิมพ์, 2531.
- ประเวศ วะสี. **การพัฒนาพลังสร้างสรรค์ระดับองค์กร**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2535.
- ปรัชญา เวสารัชช์. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อชนบท**. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. **เอกสารประกอบการศึกษาวิชา สค.651 ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

พชรพล วงศ์จิต. การมีส่วนร่วมของประชาชนตามโครงการสมาชิกแจ้งข่าว

อาชญากรรม ในเขตอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่. สารนิพนธ์

รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวล

ธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, 2546.

สมพร เพชรสงค์. กระบวนทัศน์ใหม่สู่ชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงาน

ข้าราชการครู, 2541.

สมหญิง สุนทรวงษ์. ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า-ประเทศไทย.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www.recoftc.org/country/](http://www.recoftc.org/country/thailand/basic-page/ป่าชุมชนกับสังคมไทย)

[thailand/basic-page/ป่าชุมชนกับสังคมไทย](http://www.recoftc.org/country/thailand/basic-page/ป่าชุมชนกับสังคมไทย).

หลักการบริหารนิยม หรือ ลิจควิอการบริหารนิยม. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก

<http://www.phuttha.com> สืบค้น 28 กรกฎาคม 2557.

Herzberg Frederick. **Work and the Nature Of Man**. Ohio: Word

Publishing Co., 1966.

Maslow, Abraham Harold. **Motivation and personality**.

New York: Harber and Brother, 2000.

นิทานชุดกุงกิง: กลวิธีการนำเสนอเนื้อเรื่องที่ถูกใจเด็ก

The Tale Kung King : The Presenting Techniques
that Pleasing Children

ปัทมา ดำประสิทธิ์*

สินีนารถ แปรงนารถ**

นิชากร สมนึก**

ภาณุพงษ์จันทร์**

สุภาดา บัวหลวง**

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ติดต่อได้ที่ pdamprasit@gmail.com

** นักศึกษาสาขาสอนภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบนิทานชุดกึ่งกึ่งของ มนฤดี ทองกลอยในด้านเนื้อเรื่อง กลวิธีการนำเสนอเรื่อง การใช้ภาษา และ ภาพประกอบ

ผลการศึกษาพบว่า ผู้เขียนจัดกลุ่มการนำเสนอเนื้อเรื่องเป็นชุด ทั้งหมด 5 ชุด คือ ชุดการส่งเสริมสุขนิสัย ชุดการสร้างเสริมสุขอนามัย ชุดการส่งเสริมทักษะทางสังคม ชุดวันแสนสนุกของกึ่งกึ่ง ชุดกึ่งกึ่งเที่ยวอาเซียน โดยใช้กลวิธีการนำเสนอเรื่องที่เปิดเรื่องแบบบรรยาย การดำเนินเรื่องตาม ลำดับปฏิทิน กลวิธีในการปิดเรื่องจะใช้กลวิธีในการปิดเรื่องแบบสุนาฏกรรม มากที่สุด และรองลงมาคือการปิดเรื่องแบบให้ข้อคิด กลวิธีการเล่าเรื่องเป็น แบบผู้เขียนเป็นผู้เล่าแทนตัวละครสำคัญ กลวิธีการสร้างตัวละครเป็นแบบ ประเภทมีชีวิต ส่วนการใช้ภาษาแต่ละเรื่องแต่งเป็นบทร้อยกรอง อ่านเป็น จังหวะ มีการสร้างคำอย่างหลากหลาย เช่น คำที่แสดงภาพ คำที่แสดงอาการ คำที่แสดงความรู้สึก คำซ้ำ คำซ้อน และคำสัมผัส ภาพประกอบเรื่องเป็นภาพ เหมือนจริงที่มีสีสันสดใส ดึงดูดความสนใจของเด็ก

คำสำคัญ: กลวิธีการนำเสนอ, วรรณกรรมเด็ก, นิทานชุดกึ่งกึ่ง

Abstract

This article aims to study the literacy elements of the Tale : Kung King by MonrueedeeThongkloy in the aspects of story, presenting techniques, language and illustrations.

The study found that the writers divided the stories into 5 sets which are; better health habits, better hygiene, better social skills, Kung King's happy day and Kung King's trip to ASEAN. The writer told the stories by using opening stories descriptive technique and the time lines are in Chronological order. The ending of the stories are mostly happy ending and the others are ending with some morals. The point of views of the stories is first person point of view. The realistic characters. The language used in the stories is poetry with various types of literary language such as imagery, action words emotion words, redundancy and rhyme. The illustrations are realistic with bright colors that attract children's attention.

Keywords : presenting technique, children literature, tale Kung King

บทนำ

กุงกิง เป็นตัวละครยอดนิยมที่ได้กวีอนุบาลส่วนใหญ่รู้จักและติดตามจากนิทานชุดกุงกิงผลงานเขียนของ มนฤดี ทองกลอยซึ่งได้รับรางวัลจากสถาบันต่าง ๆ และมียอดจำหน่ายสูงของหนังสือนิทานในเมืองไทยวรรณกรรมนิทานชุดกุงกิงมีจุดเด่นในการดำเนินเรื่องเป็นบทร้อยกรอง กลวิธีการใช้คำคล้องจอง เมื่อได้อ่านได้ฟังแล้วเด็ก ๆ สามารถท่องและจดจำได้ง่ายภาพประกอบสื่อความหมายชัดเจนผู้อ่านสามารถเข้าใจได้เองโดยบางครั้งอาจไม่ต้องอ่านเนื้อความ ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์แก่เด็กอย่างมาก เพราะเป็นการฝึกให้เด็กจำภาพและเข้าใจได้เองตั้งแต่ยังอ่านหนังสือไม่ออก ตัวละครกุงกิงถูกสร้างมาเป็นเพื่อนคนหนึ่งของเด็ก ๆ เมื่อพวกเขาอ่านจึงไม่รู้สึกว่าตนเองกำลังถูกสอน สอดคล้องกับความคิดของวิริยะ สิริสิงห (2524: 6) ที่ว่าหนังสือสำหรับเด็กที่ดีต้องเป็นหนังสือที่เป็นเพื่อนเด็กได้ ต้องชี้ให้เห็นว่าความผิดพลาดเป็นสิ่งที่แก้ไขได้ และหนังสือสำหรับเด็กที่ดีนั้นเปรียบเหมือนเพชรอยู่ที่ใดก็ส่องแสงได้เสมอ เด็กไม่ว่าชาติใดภาษาใดย่อมเหมือนกันการให้เด็กอ่านหนังสือก็เพื่อจะส่งเสริมความเจริญงอกงามในด้านร่างกาย อารมณ์ และสติปัญญา

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาองค์ประกอบของวรรณกรรมในนิทานชุดกุงกิงของมนฤดี ทองกลอยในด้านเนื้อเรื่อง กลวิธีการนำเสนอเรื่อง การใช้ภาษา และภาพประกอบ

ขอบเขตการวิจัย

นิทานชุดกุงกิงที่นำมาศึกษามีทั้งหมด 5 ชุด คือ ชุดส่งเสริมสุขนิสัย ชุดสร้างเสริมสุขอนามัย ชุดวันแสนสนุกของกุงกิง ชุดส่งเสริมทักษะทางสังคม และชุดกุงกิงเที่ยวอาเซียน โดยวิเคราะห์องค์ประกอบนิทานชุดกุงกิงด้าน กลวิธีการนำเสนอเนื้อเรื่อง กลวิธีการนำเสนอเรื่อง การใช้ภาษา และ ภาพประกอบ เพื่อให้เข้าใจลักษณะสำคัญที่ดึงดูดให้วรรณกรรมนิทานชุดกุงกิง ถูกใจและเป็นที่ยุ้จก้อย่างแพร่หลายในกลุ่มเด็ก ๆ

วิธีการวิจัย

กลุ่มผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบโครงสร้างของวรรณกรรม โดยจำแนกประเด็นการศึกษาตามองค์ประกอบวรรณกรรม คือ ด้านเนื้อเรื่อง กลวิธีการนำเสนอเรื่อง การใช้ภาษา และภาพประกอบในนิทานชุดกุงกิงของ มนฤดี ทองกลอย ทั้งหมด 5 ชุด คือ ชุดส่งเสริมสุขนิสัย ชุดสร้างเสริม สุขอนามัย ชุดวันแสนสนุกของกุงกิง ชุดส่งเสริมทักษะทางสังคม ชุดกุงกิง เที่ยวอาเซียน

ผลการวิจัย

1. องค์ประกอบวรรณกรรมนิทานชุดกุงกิง ด้านเนื้อเรื่อง

ผู้เขียนกำหนดขอบเขตเนื้อเรื่องไว้เป็นกรอบอย่างชัดเจน โดยจัด กลุ่มเนื้อเรื่องเป็น 5 ชุด ได้แก่

1. เนื้อเรื่องเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขนิสัย ได้แก่ กุงกิงตัวมอม กุงกิงท้องผูก กุงกิงปวดฟัน กุงกิงหัวเหม็น
2. เนื้อเรื่องเกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขอนามัย ได้แก่ กุงกิง เป็นหวัด กุงกิงเป็นตาแดง กุงกิงเป็นไขเลือดออก กุงกิงเป็นอีสุกอีใส

3. เนื้อเรื่องเกี่ยวกับการส่งเสริมทักษะทางสังคม ได้แก่ กุ้งกิ้งรักเพื่อน กุ้งกิ้งรักพ่อแม่ กุ้งกิ้งรักญาติ กุ้งกิ้งรักเพื่อนบ้าน

4. เนื้อเรื่องเกี่ยวกับวันแสนสนุกของกุ้งกิ้ง ได้แก่ กุ้งกิ้งไปโรงเรียน กุ้งกิ้งไปทะเล กุ้งกิ้งไปตลาด กุ้งกิ้งไปสวนสัตว์

5. เนื้อเรื่องเกี่ยวกับกุ้งกิ้งเที่ยวอาเซียน ได้แก่ กุ้งกิ้งเที่ยวไทย กุ้งกิ้งเที่ยวอินโดนีเซีย กุ้งกิ้งเที่ยวมาเลเซีย กุ้งกิ้งเที่ยวสิงคโปร์ กุ้งกิ้งเที่ยวฟิลิปปินส์ กุ้งกิ้งเที่ยวบรูไน กุ้งกิ้งเที่ยวเวียดนาม กุ้งกิ้งเที่ยวลาว กุ้งกิ้งเที่ยวพม่า กุ้งกิ้งเที่ยวกัมพูชา

การกำหนดเนื้อเรื่องลักษณะดังกล่าวเป็นการแบ่งสาระสำคัญอย่างมีขอบเขตที่ชัดเจน คำนึงถึงความเหมาะสม ความสนใจ และความต้องการของเด็กที่มีอยู่ตามธรรมชาติ สิ่งสำคัญคือการสอดแทรกเรื่องพื้นฐานความรู้ที่ถูกต้องเพื่อนำไปปรับใช้ตามสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เมย์ ฮิลด์ อาบัทนอต (1964 อ้างใน เยาวนารถ พันธุ์เพ็ง, 2559) กล่าวถึงความต้องการพื้นฐานของเด็กที่เกี่ยวกับความต้องการความรักและเป็นที่รัก (The need to love and to be love) ว่า “นิยามความรักของเด็กหมายถึงความรักในครอบครัว ได้แก่ ความรักของพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ความรักระหว่างเพื่อนและบุคคลในสังคม รวมถึงความรักความเมตตาต่อสัตว์เลี้ยงและสิ่งของ เรื่องราวเหล่านี้เด็กจะหาอ่านได้จากเทพนิยายที่ตัวเองเป็นเจ้าของเจ้าชายเจ้าหญิงและเนื้อเรื่องจบอย่างมีความสุข รวมไปถึงนวนิยายเกี่ยวกับครอบครัว เพื่อน สัตว์เลี้ยง” ซึ่งสอดคล้องกับนิทานชุดกุ้งกิ้งที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการส่งเสริมทักษะทางสังคม กุ้งกิ้งรักเพื่อน กุ้งกิ้งรักพ่อแม่ กุ้งกิ้งรักญาติ กุ้งกิ้งรักเพื่อนบ้าน

นอกจากนี้ผู้เขียนยังกำหนดขอบเขตที่ทันสมัยมีเนื้อเรื่องเชื่อมโยงกับเรื่องราวเหตุการณ์สังคมในปัจจุบันคือ “ประชาคมอาเซียน”

(ASEAN Community) ที่มีการรวมตัวกันของประเทศสมาชิกอาเซียน 10 ประเทศ ดังนั้นในนิทานกึ่งจินตนาการเกี่ยวกับอาเซียนจึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้เด็ก ๆ รู้จักกลุ่มประเทศสมาชิกได้ดี

2. องค์ประกอบวรรณกรรมนิทานชุดกึ่งจินตนาการกลวิธีการนำเสนอเรื่อง

การศึกษานิทานชุดกึ่งจินตนาการทั้ง 5 ชุด ได้วิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอเรื่อง 3 ประเด็นดังนี้

1. การวางโครงเรื่อง
2. การเล่าเรื่อง
3. การสร้างตัวละคร

1. การวางโครงเรื่อง เป็นการวางแผนการเขียนที่มีลำดับขั้นตอน ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง เพื่อกำหนดเป็นแนวทางให้แก่ผู้เขียน ประกอบด้วย การเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง การปิดเรื่อง

1.1 การเปิดเรื่อง คือ การเริ่มต้นการเล่าเรื่องที่มีความสำคัญมาก ผู้เขียนจะต้องเปิดเรื่องให้น่าสนใจ ดึงดูดใจให้ชวนติดตาม สร้างความอยากรู้อยากเห็นให้เกิดขึ้นกับผู้อ่าน จากการศึกษานิทานชุดกึ่งจินตนาการพบว่าผู้เขียนใช้วิธีการเปิดเรื่องแบบบรรยายทุกเรื่อง แม้จะไม่ปรากฏการเปิดเรื่องในลักษณะอื่น ๆ แต่ลักษณะการบรรยายในนิทานชุดกึ่งจินตนาการเป็นการบรรยายรายละเอียดที่กระชับนำเข้าสู่เรื่องอย่างรวดเร็ว เด็กจึงติดตามเนื้อเรื่องได้เข้าใจทันทีโดยไม่ต้องรอจนเบื่อ

โดยมีลักษณะการเปิดเรื่องบรรยายหลากหลายรูปแบบ ทั้งการบรรยายเหตุการณ์ การบรรยายตัวละคร และการบรรยายฉาก ดังตัวอย่าง

1.1.1 การบรรยายเหตุการณ์ เช่น นิทานกู่กึ่งชุดกู่กึ่งเทียวอาเซียน ซึ่งในนิทานชุดนี้มีทั้งหมด 9 เรื่อง ผู้เขียนใช้กลวิธีการเปิดเรื่องแบบบรรยายเหตุการณ์ทั้งหมดทุกเรื่อง

กู่กึ่งยืมแยมฝรั่ง	นั่งเครื่องบินมุ่งหน้าออกเดินทางไกล
กู่กึ่งเทียว “ฟิลิปปินส์”	ดินแดนแห่งหมู่เกาะและภูเขาไฟ
	(กู่กึ่งเทียวฟิลิปปินส์)

1.1.2 การบรรยายตัวละครเช่น นิทานกู่กึ่งชุดส่งเสริมทักษะทางสังคม

กู่กึ่งตัวกลมยืมเก่ง	สนุกครั้นเครง สดใสเรีงร่า
กู่กึ่งยืมกว้างตาหยี	น่ารัก แสนดี ช่างเจรจา
	(กู่กึ่งรักพ่อแม่)

1.1.3 การบรรยายฉากเช่น นิทานกู่กึ่งชุดสร้างเสริมสุขอนามัย

วันเสาร์วันหยุดสุขสันต์	กู่กึ่งอยู่บ้านเตรียมการยกใหญ่
สมุด ดินสอ แวนชยาย	กระเป่า ไฟฉายตุ๊กตาหัวใจ
อยากเป็นนักสำรวจน้อย	กู่กึ่งค่อยค่อยเดินดูดอกไม้
	(กู่กึ่งเป็นไข้เลือดออก)

1.2 การดำเนินเรื่อง คือ ช่วงที่สืบเนื่องมาจากตอนเปิดเรื่อง ทำให้ผู้อ่านได้ทราบความคลี่คลายขยายเรื่อง การดำเนินเรื่องมีหลายรูปแบบ เช่น การดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน การดำเนินเรื่องโดยใช้วิธีการตั้งคำถาม การดำเนินเรื่องแบบให้ตัวละครเป็นผู้เล่าเรื่อง (วิริยะ สิริสิงห, 2551: 93) จากการศึกษา นิทานชุดกู่กึ่ง พบว่าผู้เขียนใช้วิธีการดำเนินเรื่องตามลำดับปฏิทิน ที่เล่าเรื่องตามลำดับเวลา ลำดับก่อนหลัง ทั้งหมดทุกชุด ทุกเรื่อง

การดำเนินเรื่องตามปฏิทินนั้น ช่วยในการลำดับความคิดของผู้อ่านที่เป็นเด็กไม่ให้เกิดความสับสน สามารถจดจำและเข้าใจเรื่องราวได้ง่าย ขวนติดตามตั้งแต่ต้นจนจบ ดังตัวอย่าง

กุงกิงเข้าไปสำรวจดอกไม้ในสวน ได้ไปไม่มียุ่งมากมาย กุงกิงจึงถูกยุงกัด วันต่อมามีอาการเป็นไข้มีจุดแดง ๆ ขึ้นตามตัว เมื่อไปหาหมอจึงได้รู้ว่ากุงกิงเป็นไข้เลือดออกและต้องนอนรักษาตัวที่โรงพยาบาล เมื่อหายก็ให้กลับบ้านได้ จากนั้นก็อธิบายเกี่ยวกับโรคไข้เลือดออก วิธีการป้องกัน รวมทั้งทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ของยุงลาย

(กุงกิงเป็นไข้เลือดออก)

1.3 การปิดเรื่อง การปิดเรื่องหรือตอนจบเรื่องเป็นตอนที่ปัญหาได้รับการคลี่คลาย ถือเป็นจุดที่ทำให้ความตื่นเต้น ความสนใจ ความตึงเครียด หรือความรู้สึกด้านอื่น ๆ ของผู้อ่านทวีขึ้นจนถึงจุดสุดท้าย กลวิธีการปิดเรื่องมีหลายแบบ ได้แก่ การปิดเรื่องแบบสุขนานุกรม การปิดเรื่องแบบโคกนาฏกรรม การปิดเรื่องแบบหักมุม และการปิดเรื่องให้ข้อคิด (วิริยะ สิริสิงห, 2551: 95) จากการศึกษานิทานชุดกุงกิง พบว่า ผู้เขียนใช้วิธีการปิดเรื่อง 2 ลักษณะ คือ การปิดเรื่องแบบสุขนานุกรมและการปิดเรื่องแบบให้ข้อคิด

1.3.1 การปิดเรื่องแบบสุขนานุกรม คือ จบเรื่องแบบมีความสุข จากการศึกษาพบการปิดเรื่องแบบสุขนานุกรมในนิทานกุงกิงทั้งหมด 3 ชุด ได้แก่ ชุดการส่งเสริมทักษะทางสังคม ชุดวันแสนสนุกของกุงกิง และชุดกุงกิงเที่ยวอาเซียน และทุกเรื่องมีกลวิธีการจบแบบเดียวกัน

- ชุดการส่งเสริมทักษะทางสังคมมีทั้งหมด 4 เรื่อง ได้แก่ กุงกิงรักเพื่อน กุงกิงรักพ่อแม่ กุงกิงรักญาติ กุงกิงรักเพื่อนบ้าน

นิทานทั้ง 4 เรื่องมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวความรัก เมื่อทุ่งกึ่งเป็นที่รักของเพื่อน ทุ่งกึ่งมีครอบครัวที่อบอุ่น ทุ่งกึ่งได้พบญาติอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาที่บ้าน ปู่ย่า ทุ่งกึ่งมีเพื่อนบ้านที่แสนดี ทุกเรื่องจึงจบลงด้วยความสุขดังตัวอย่าง

ทุ่งกึ่งน่ารักนิสัยดี จึงเป็นที่รักของเพื่อนมากมาย
เล่นกับเพื่อนสุขสันต์ธรรมดา หัวเราะ “ฮา...ฮา” เรืองร่าสบายใจ
(ทุ่งกึ่งรักเพื่อน)

อ้อมกอดแม่แสนอบอุ่น แขนพ่อนอนหนุนสบายนักหนา
ครอบครัวกลมเกลียวรักใคร่ ทุ่งกึ่งสุขใจ ลัล...ลัล...ลัล...ลา
(ทุ่งกึ่งรักพ่อแม่)

พี่ อา ป้า ลุง ปู่ ย่า ครอบครัวพร้อมหน้า ญาติมิตรชิดใกล้
เที่ยวบ้านคุณปู่แสนสนุก ทุ่งกึ่งมีความสุข แสนประทับใจ
(ทุ่งกึ่งรักญาติ)

เพื่อนบ้านทุ่งกึ่งแสนดี หยิบยื่นมิตรี เอื้อเฟื้อพึ่งพา
จริงใจช่วยเหลือแบ่งปัน กลมเกลียวผูกพันรักกัน ลัล...ลา
(ทุ่งกึ่งรักเพื่อนบ้าน)

- ชุดวันแสนสนุกของทุ่งกึ่งมีทั้งหมด 4 เรื่อง ได้แก่ ทุ่งกึ่งไปโรงเรียน ทุ่งกึ่งไปทะเล ทุ่งกึ่งไปตลาด ทุ่งกึ่งไปสวนสัตว์ สถานที่ทั้ง 4 แห่งที่ทุ่งกึ่งได้ไปนั้น ล้วนแต่เป็นสถานที่ที่ทำให้ทุ่งกึ่งรู้สึกกระตือรือร้นอยากจะไป มีความสุข สนุกสนาน ในวรรณคดีของทุกเรื่อง ในชุดวันแสนสนุกของทุ่งกึ่งมีการใช้คำที่เหมือนกันว่า “วันหน้ามาใหม่และพรุ่งนี้มาใหม่” เน้นย้ำความสุขของตัวละครที่อยากจะกลับไปสถานที่แห่งนั้นใหม่ดังตัวอย่าง

เก็บของเตรียมตัวกลับบ้าน สนุกสนานทั้งวัน ทุ่งกึ่งยิ้มร่า
ขึ้นรถยิ้มแย้มแจ่มใส โรงเรียนจำ บ้าย...บาย...พรุ่งนี้ไปใหม่จะ
(ทุ่งกึ่งไปโรงเรียน)

เปลี่ยนเสื้อผ้าล้างมือล้างหน้า ถึงเวลากลับบ้านแล้วละ บ้าย...บายนั่งรถกลับตามปรือเหนื่อยอ่อน ไปก่อนนะทะเลเจ้าวันหน้าไปใหม่

(กุงกิงไปทะเล)

กลับบ้านช่วยคุณแม่ทำอาหาร กุงกิงสนุกสนานได้ไปตลาดใหญ่ซื้อของกลับบ้านเต็มตระกร้า ตลาดจาร์ก่อนนะไว้นหน้าไปใหม่

(กุงกิงไปตลาด)

เที่ยวสวนสัตว์วันนี้สนุกจริง หนูน้อยกุงกิงเจอสัตว์มากมายถึงเวลาต้องกลับบ้านแล้วละ ไปก่อนนะเพื่อนสัตว์จำวันหน้าไปใหม่

(กุงกิงไปสวนสัตว์)

- ชุดกุงกิงเที่ยวอาเซียนมีทั้งหมด 10 เรื่อง ได้

แกกุงกิงเที่ยวไทย กุงกิงเที่ยวอินโดนีเซีย กุงกิงเที่ยวมาเลเซีย กุงกิงเที่ยวสิงคโปร์ กุงกิงเที่ยวฟิลิปปินส์ กุงกิงเที่ยวบรูไน กุงกิงเที่ยวเวียดนาม กุงกิงเที่ยวลาว กุงกิงเที่ยวพม่า กุงกิงเที่ยวกัมพูชา ใช้กลวิธีการปิดเรื่องที่เหมือนกันทุกเรื่องคือ กุงกิงมีความสุข ความประทับใจ และความสนุกสนานตื่นตาตื่นใจในประสบการณ์แปลกใหม่ที่ได้ไปเที่ยวยังประเทศกลุ่มอาเซียน มีเพียงเรื่องเดียวที่แตกต่าง ๆ จากทั้ง 9 คือ กุงกิงเที่ยวไทย ที่ปิดเรื่องด้วยความภาคภูมิใจและมีความสุขที่ได้แนะนำให้เพื่อนได้รู้จักประเทศไทย ดังตัวอย่าง

กุงกิงสุขใจจริงหนา วันนี้ได้พาเพื่อนเที่ยวเมืองไทย
ได้ร่วมอนุรักษ์ประเพณี กุงกิงเด็กดีสมเป็นเด็กไทย

(กุงกิงเที่ยวไทย)

1.3.2 การปิดเรื่องแบบให้ข้อคิดเป็นการจบเรื่องโดยการสอดแทรกความรู้หรือข้อคิดคุณธรรมที่เป็นประโยชน์ในการใช้ชีวิต จากการศึกษาพบการปิดเรื่องแบบให้ข้อคิดในนิทานกุงกิงทั้งหมด 2 ชุด ได้แก่

ชุดการส่งเสริมสุขนิสัย ชุดส่งเสริมสุขอนามัย และทุกเรื่องมีกลวิธีการจบแบบเดียวกัน

- ชุดการส่งเสริมสุขนิสัย มีทั้งหมด 4 เรื่อง ได้แก่ กุ้งกิ้งตัวมอม กุ้งกิ้งท้องผูก กุ้งกิ้งปวดฟัน กุ้งกิ้งหัวเหม็น ทั้ง 4 เรื่อง ปิดเรื่องแบบให้ข้อคิดในลักษณะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดจากการไม่อาบน้ำ การไม่กินผัก การไม่แปรงฟัน และการไม่สระผม ตัวละครได้รับผลของการไม่ปฏิบัติตัวให้มีสุขนิสัยที่ดี ดังนั้นการจบเรื่องจึงเป็นไปในรูปแบบเดียวกัน คือ การบอกกับตัวเองหรือสัญญากับแม่ว่าจะไม่ทำพฤติกรรมนั้นอีกดังตัวอย่าง

กุ้งกิ้งสัญญากับแม่

จะอาบน้ำเข้าเย็นทุกวัน

หนูหมั่นดูแลและตั้งใจว่า

ไม่เหม็นไม่คัน “เย็นสบายจริง ๆ จ้า”

(กุ้งกิ้งตัวมอม)

ขับถ่ายเป็นเวลาทุกวัน

สบายท้องไม่ต้องร้องไห้

ตื่นเช้า แปรงฟัน นั่งส้วมทันใด

อ้อออกง่าย...ง่าย อารมณ์ดี...ดี

(กุ้งกิ้งท้องผูก)

กุ้งกิ้งรับคำยืมร่า

จะขยันแปรงฟันเข้าเย็น

กุ้งกิ้งไม่ร้องปวดฟัน

เห็นไหมฟันขาวสะอาดตา

“หนูขอสัญญานับจากนี้

หนูหมั่นทำเป็นประจำทุกที”

ยิ้มได้ทั้งวันอารมณ์ดี...ดี

“มาซิมา มาดูฟันหนูสิ”

(กุ้งกิ้งปวดฟัน)

กุ้งกิ้งคิดได้ทันใด

สระผมแล้วสะอาดดี

ตั้งแต่นี้ไปสระผมดีกว่า

ลองดมดูสิผมหอมด้วยจ้า

(กุ้งกิ้งหัวเหม็น)

- ชุดส่งเสริมสุขอนามัย มีทั้งหมด 4 เรื่อง ได้แก่ กุ้งกิ้งเป็นหวัด กุ้งกิ้งเป็นตาแดง กุ้งกิ้งเป็นไข้เลือดออก กุ้งกิ้งเป็นอีสุกอีใสทั้ง 4 เรื่อง ปิดเรื่องแบบให้ข้อคิดในลักษณะการให้ความรู้และการดูแลสุขภาพให้ห่างไกลและหายจากโรคหวัด โรคตาแดง โรคไข้เลือดออก โรคอีสุกอีใส ที่อยู่ใกล้ตัวเรา ดังนั้นการปิดเรื่องทุกเรื่องจึงสรุปจบเหมือนกันว่าโรคเหล่านี้สามารถป้องกันและรักษาให้หายได้

กุ้งกิ้งกินยาและอาหาร	พักผ่อนไม่นานไข้หวัดก็หาย
กลับมาสดใสแข็งแรง	ไข้หวัด...รักษาและป้องกันได้

(กุ้งกิ้งเป็นหวัด)

กุ้งกิ้งพักผ่อนอยู่บ้าน	แค่ไม่กี่วันก็หายดีแล้วจ้า
โรคตาแดงรักษาได้	กุ้งกิ้งสุขใจร่าเริงลิ้น...ลา

(กุ้งกิ้งเป็นตาแดง)

พ่อแม่และกุ้งกิ้งช่วยกัน	ทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ของพวกยุงลาย
กุ้งกิ้งหายดีแข็งแรง	ไข้เลือดออก...รักษาและป้องกันได้

(กุ้งกิ้งเป็นไข้เลือดออก)

หายจากอีสุกอีใส	กุ้งกิ้งดีใจไปชวนน้องหนา
จู๋มือไปโรงเรียนด้วยกัน	สนุกสุขสันต์ร้องเพลง...ลั่นลา

(กุ้งกิ้งเป็นอีสุกอีใส)

2. การเล่าเรื่อง คือกลวิธีการดำเนินเรื่องจากการศึกษานิทานชุดกุ้งกิ้ง พบว่าผู้เขียนใช้วิธีการเล่าเรื่องโดยผู้เขียนเป็นคนเล่าแทนตัวละครสำคัญ ที่ชื่อ “กุ้งกิ้ง” เป็นลักษณะแบบนี้ทุกชุด ทุกเรื่องผ่านเหตุการณ์ในการส่งเสริมทักษะในนิทานชุดต่าง ๆ ได้แก่ชุดการส่งเสริมสุขนิสัย ชุดการสร้างเสริมสุขอนามัย ชุดการส่งเสริมทักษะทางสังคม ชุดวันแสนสนุกของกุ้งกิ้งและ

ชุดกุงกิงเหียวอาเซียนดังตัวอย่าง ผู้เขียนเล่าเรื่องตอนที่กุงกิงสงสัยว่าตาของตัวเองเป็นอะไรถึงได้รู้สึกคันมาก โดยเป็นผู้ที่รู้ถึงความรู้สึกของตัวละคร

เล่นเพลินจนตัวเลอะเทอะ	กุงกิงยังผลอใช้มือขี้ตา
ขี้บูบ คันยุบคันยิบ	กะพริบตาปริบปริบ รู้สึกเคืองตา
รุ่งขึ้นกุงกิงตกใจ	“ตาหนูเป็นอะไรไม่รู้...แม่จ๋า”
มีสีแดงแดงข้างใน	ขี้ตามากมาย น้ำตานองหน้า

(กุงกิงเป็นตาแดง)

3. การสร้างตัวละคร ผู้เขียนกำหนดตัวละครให้มีบทบาทหรือแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมจากการศึกษา นิทานชุดกุงกิง พบว่าผู้เขียนมีแนวทางการสร้างตัวละครประเภทมีชีวิต ตัวละครสำคัญเป็นเด็กผู้หญิงที่มีชื่อเดียวกับนิทานทุกเรื่อง คือ “กุงกิง” โดยกำหนดบทบาทตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในนิทานแต่ละเรื่อง

กุงกิง เป็นเด็กผู้หญิงในวัย 3-4 ขวบ ที่มีความน่ารักสดใส และร่าเริง แสดงพฤติกรรมตามวัยด้วยความสนใจ อยากเรียนรู้อยากเห็น สิ่งรอบตัว ทำกิจวัตรประจำวันอย่างมีความสุข ทำกิจกรรมที่บ้านร่วมกับ ครอบครัว ญาติ ทำกิจกรรมที่โรงเรียนร่วมกับเพื่อน ๆ เรียนรู้ประสบการณ์ ใหม่จากการไปท่องเที่ยว มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์อันเป็นคุณลักษณะ ที่สังคมต้องการในด้านการมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม บุคลิกลักษณะนิสัย ที่ดีงาม เพื่อเป็นแบบอย่างให้เด็กเลือกนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันก่อให้เกิด ความสุขทั้งต่อตนเองและส่วนรวมดังตัวอย่าง เหตุการณ์ที่ไปบ้านคุณปู่คุณย่า กุงกิงแสดงออกให้เห็นถึงความเป็นเด็กที่มีมารยาทอ่อนน้อม เป็นที่เอ็นดูของ ผู้ใหญ่

ก้มกราบคุณปู่คุณย่า	แล้วยื่นตะกร้าของฝากมอบให้
หลานรักมาหาทั้งที่	ป่วยย็นดี ค่อยไปเยี่ยมไป
สวัสดีคุณลุง คุณป้า	สวัสดีคุณอา กุ้งกิ้งน้อมไหว้
ทุกคนเอ็นดูกุ้งกิ้ง	น่ารักจริง ๆ รู้จักทักทาย
	(กุ้งกิ้งรักญาติ)

อีกเหตุการณ์ตอนกุ้งกิ้งไปเที่ยวทะเลกับพ่อแม่ กุ้งกิ้งมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมเมื่อเห็นขยะบนชายหาดก็เก็บทิ้งใส่ถังขยะ

กุ้งกิ้งเห็นขยะบนชายหาด	ช่วยเก็บจนสะอาด ทิ้งใส่ถังใหญ่
เล่นสนุกทั้งวันฮาเฮ	กุ้งกิ้งเที่ยวชายทะเลแสนสุขใจ
	(กุ้งกิ้งไปทะเล)

ตัวละครอีกตัวหนึ่งที่มีความสำคัญใกล้ชิดกับกุ้งกิ้ง คือ คุณแม่ เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรค คุณแม่จะเป็นคนช่วยแก้ปัญหาและอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยเหตุผลง่าย ๆ ให้กุ้งกิ้งเข้าใจ แสดงให้เห็นถึงชีวิตจริงของเด็กที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์ใดก็ตาม เด็กจะเรียกหาคุณแม่เพื่อให้ช่วยเหลือโดยสัญชาตญาณ

กุ้งกิ้งกลับบ้านร้องไห้	แม่รีบถามไถ่ “เป็นอะไรลูกจ๋า”
กุ้งกิ้งรับสารภาพ	“หนูไม่อาบน้ำ คับ...คับ...แม่ขา”
แม่ปลอบ “โอ้...โอ้...อย่าร้องให้ดูแลร่างกายให้ดีจะ	
ต้องไม่ซี้เกียจอาบน้ำ	ทำเป็นประจำวันละสองเวลา
	(กุ้งกิ้งตัวมอม)

นอกจากนี้สังเกตเห็นว่าข้างกายกุ้งกิ้งมักจะมี “ตุ๊กตากระต่ายหุยาบ” เคียงข้างกุ้งกิ้งเสมอเหมือนเป็นเพื่อนรักที่มีความผูกพัน มีความเข้าใจ รับรู้เรื่องราวและความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับกุ้งกิ้ง แสดงออกให้เห็นจากลักษณะภาพที่แสดงกิริยาอาการ หรือความรู้สึกเช่นเดียวกับกุ้งกิ้ง

ดังตัวอย่าง ตอนกุงกิงไปเที่ยวสวนสัตว์ กุงกิงสวมหมวกและแขนกล้องส่องทางไกลดูนกตกกระต่ายหูยาวก็สวมหมวกและแขนกล้องส่องทางไกลเช่นเดียวกัน เมื่อกุงกิงปวดฟันแสดงสีหน้าเจ็บปวด กระต่ายหูยาวก็แสดงสีหน้ารับรู้อาการเจ็บปวดเช่นเดียวกัน เมื่อกุงกิงเล่นจมน้ำตัวสกปรกมอมแมม กระต่ายหูยาวก็มีเนื้อตัวสะอาดเปรี๊ยะเปื้อนไปด้วยดินทรายเช่นเดียวกัน

กุงกิงไปสวนสัตว์

กุงกิงปวดฟัน

กุงกิงตัวมอม

เยาวนารถ พันธุ์เพ็ง (2559) กล่าวว่า นิทานชุดกุงกิง เป็นการสร้างแรงบันดาลใจ ให้ความรู้สึกรับรู้อย่างแรงกล้าใน ‘อัตลักษณ์เด็กผู้หญิง’ ที่มีการเรียนรู้เกี่ยวกับตัวเองและสร้างอัตลักษณ์ในบริบทของครอบครัวและชุมชนของเด็ก ๆ ได้แก่ บ้าน โรงเรียน บ้านเพื่อน บ้านญาติ ตลาด สวนสัตว์ ตลอดจนสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดความสัมพันธ์ของพวกเขากับคน สถานที่และสิ่งของ การกระทำและการตอบสนองของผู้อื่น ‘อัตลักษณ์เด็กผู้หญิง’ ดังกล่าว ส่งผลให้เด็กส่วนใหญ่ที่ฟังและอ่านนิทานชุดกุงกิงเปิดใจทำความเข้าใจและชื่นชอบเหมือนกุงกิงเป็นเพื่อนของเขา แล้วเขาก็จะได้เรียนรู้ว่า ถ้าทำแบบนี้ ๆ จะเกิดผลอะไรตามมา

3. องค์ประกอบวรรณกรรมนิทานชุดกุงกิง ด้านการใช้ภาษา

นิทานชุดกุงกิง ใช้ภาษาแต่งในรูปแบบของกลอนที่เรียกว่า กลอนหัวเดียว คือ กลอนที่มีคำสุดท้ายของวรรคหลังลงด้วยเสียงสระและเสียงพยัญชนะตัวสะกดเสียงเดียวกันทุกคำกลอน เช่น ลงด้วยเสียงสระไอ เรียกว่า กลอนไโล, ลงด้วยเสียงสระอา เรียกว่า กลอนลา, ลงด้วยเสียงสระอี เรียกว่า กลอนลี ทำให้ได้กจดจำภาษา หรือสามารถทายคำที่จะตามมาได้ และสนุกไปตามคำที่มีทำนองจังหวะ การใช้ภาษาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่สามารถทำให้เด็กสนใจอ่านนิทานด้วยความเข้าใจ ดังที่จินตนา ไบกาซูยี (2542: 14 อ้างใน จันทรา ภู่งเงิน, 2549: 69) กล่าวถึงการใช้ภาษาในหนังสือสำหรับเด็กว่า ต้องใช้ได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง เลือกคำได้สั้น กระชับใจความ ไม่ต้องแปลซ้ำอีกครั้ง หรือหลีกเลี่ยงคำศัพท์ยาก ๆ คำศัพท์ทางวิชาการ ใช้ประโยคสั้น ๆ ใช้คำและประโยคซ้ำ ๆ กันให้มากเพื่อช่วยในการเรียนรู้ เพราะการอ่านหลาย ๆ ครั้ง ผู้อ่านสามารถจดจำได้เอง

จากการศึกษานิทานชุดกุงกิง มีการใช้คำ 5 ลักษณะ ได้แก่ คำที่แสดงภาพคำแสดงอาการ คำแสดงความรู้สึก คำซ้ำ คำซ้อนส่วนคำสัมผัส มีการใช้ตามรูปแบบคำประพันธ์ประเภทกลอนหัวเดียวตามที่อธิบายข้างต้น จึงไม่ขอกล่าวถึงในประเด็นนี้

3.1 คำที่แสดงภาพ คือ คำที่ให้ความหมายและความเข้าใจในทางรูปร่าง ทำให้ผู้อ่านมองเห็นลักษณะของสิ่งที่ผู้เขียนบรรยายถึงได้ชัดเจน (วิริยะ สิริสิงห, 2551: 115) ดังตัวอย่างในนิทานชุดวันแสนสนุกของกุงกิง เรื่องกุงกิงไปทะเล แสดงภาพกุงกิงที่จัดข้าวของ เช่น ชุดว่ายน้ำ สบู่ ผ้าขนหนู ผืนใหญ่ ใส่ในกระเป่าหมู เพื่อเตรียมตัวที่จะไปเที่ยวทะเล

เตรียมข้าวของไว้ในกระบะเป้าหมู	ชุดว่ายน้ำ สบู่ ผ้าขนหนูผืนใหญ่
ห่วงยางเปิดสปีดเหลืองอ๋อย	ถังสีแดงใบน้อยอุปกรณ์เล่นทราย
นั่นไง นั่นไง ชายหาด	ทรายขาวสะอาด ทะเลสวย ฟ่ำใส
ยามบ่ายลมทะเลพัดเย็น	กุ้งกิ้งเล่นว้าวส์สันสดใส
ติดเปลือกหอยประดับประดา	จนได้ปราสาทแสนสวยหลังใหญ่

(กุ้งกิ้งไปทะเล)

3.2 คำแสดงอาการ คือ คำที่ให้ความหมายและความเข้าใจในการแสดงอาการเคลื่อนไหว ซึ่งทำให้ผู้อ่านนึกเห็นภาพการเคลื่อนไหวของสิ่งนั้น ๆ เหมือนอยู่ตรงหน้า สามารถชักจูงและเร้าอารมณ์ผู้อ่านให้มีความรู้สึกคล้อยตามได้อย่างดี (วิริยะ สิริสิงห, 2551: 116) ดังตัวอย่างในนิทานชุดวันแสนสนุกของกุ้งกิ้ง เรื่อง กุ้งกิ้งไปเที่ยวสวนสัตว์ กล่าวถึงลักษณะอาการของนกเพนกวิน อีโปโป

- ดูนกเพนกวินแสนเพลิน	จับกลุ่มกันเดิน เตาะเตาะ อัยอ้าย
พากันเล่นลื่นไถลแสนสนุก	ตัวกลมกระปุกลูกวายน้ำสบายใจ
- ยามสายแดดส่องอากาศร้อน	อีโปโปลงนอนแช่น้ำใส
กะพริบตากระดิกหูสะบัดหาง	แล้วอ้าปากกว้างกุ้งกิ้งชอบใจ

(กุ้งกิ้งไปสวนสัตว์)

3.3 คำแสดงความรู้สึก คำประเภทนี้อาจเป็นคำอุทาน เสียงที่เกิดจากการมณหรือคำที่เลียนเสียงธรรมชาติ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกนึกคิดได้ (วิริยะ สิริสิงห, 2551)

3.3.1 คำอุทานเช่น รู้สึกตื่นเต้น ตกใจ ประหลาดใจดังตัวอย่าง

โอ้โฮ! สูงโย่งคอยาว	อ้อ...เจ้ายีราฟแทะเล็มยอดหญ้า
---------------------	-------------------------------

(กุ้งกิ้งไปสวนสัตว์)

เอ๊ะ ! อ้อ ! นั่นพี่ลูกตาล...

ที่อยู่ข้างบ้านถืออะไรออกมา

(กุงกิงรักเพื่อนบ้าน)

3.3.2 เสียงที่เกิดจากอารมณ์ เช่น มีความสุข อึดอัด
เจ็บปวด ดังตัวอย่าง

ครอบครัวกลมเกลียวรักใคร่ กุงกิงสุขใจ ลัล...ลัล...ลัล...ลา

(กุงกิงรักพ่อแม่)

- ยกเว้นผัก ผลไม้ กุงกิงโวยวายเอาแต่ร้อง “ยี้”

ร้องไห้สายหน้าตาเดียว ยิ่งผักใบเขียวเคี้ยวแล้วขมปี

- “อ๊อ! อึด...” หน้าแดงปนเขียวกัดฟันแน่นเขียว ปากเขียวตาหยี

(กุงกิงท้องผูก)

3.3.3 คำเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงร้องของสัตว์
สิ่งของที่มีเสียง ดังตัวอย่าง

แม่วิ่งไล่จับจิ้งจี้ “กั๊...กั๊...ฮึ...ฮึ” พ่อเล่นเป็นม้า

กุงกิงป้อนแม่หนึ่งคำ ป้อนพ่อสองคำ อ้า อร่อยจริงหนา

(กุงกิงรักพ่อแม่)

ติ๊งนอง...เสียงกริ่งประตู ยืนชะเง้อดู เอ๊ะ ! ใครมาหา

(กุงกิงรักเพื่อนบ้าน)

ก๊อก ! ก๊อก ! แม่เคาะประตู ทำอะไรอยู่ ถึงนานอย่างนี้

(กุงกิงท้องผูก)

กริ้ง...กริ้ง... เสียงนาฬิกาปลุก กุงกิงไม่ลุกนอนต่อดีกว่า

(กุงกิงตัวมอม)

กุงกิงท้องร้อง จ๊อก... จ๊อก... พ่อยิ้มแล้วบอก “ไปกินข้าวดีกว่า”

(กุงกิงเที่ยวสิงคโปร์)

ฝนตกชุ่มฉ่ำชุ่ม

กุ่มกึ่งยืมร่าเล่นฝนเย็นสบาย
(กุ่มกึ่งเป็นหวัด)

3.4 คำซ้ำ คือ คำที่เกิดจากการซ้ำเสียงคำเดียวกันตั้งแต่ 2 ครั้งขึ้นไป เพื่อเน้นความหมายของคำ ในการศึกษาניתานชุดกุ่มกึ่ง พบการใช้คำซ้ำจำนวนมากและพบการใช้คำซ้ำในניתานทุกชุด ดังตัวอย่าง

ลูกซุบ ปุยฝ้าย ฝอยทอง
น้ำหวาน น้ำตาล น้ำอ้อย

กุ่มกึ่งลืมนลองทุกอย่างที่มี
“อรร้อย อรร้อย อ้า...อรร้อยดี”
(กุ่มกึ่งปวดฟัน)

กุ่มกึ่งรับสารภาพ

หนูไม่อับน้ำ คั่น...คั่น...แม่ขา
(กุ่มกึ่งตัวมอม)

อดทนไม่แคะไม่เกา

สัมผัสเบาเบาเวลาล้างหน้า
(กุ่มกึ่งเป็นอีสุกอีใส)

- กุ่มกึ่งเหลียวซ้ายแลขวา
- ช่วยกันทำขนมบัวลอย
- คุณปู่ไม่ยอมเฉลย

“ปู่จำ ย่าจำ อยู่ไหน อยู่ไหน”
คุณย่าค่อยค่อยปรุงน้ำกะทิให้
“ยืนดูเฉยเฉย เตี่ยวปู่ทำให้”
(กุ่มกึ่งรักญาติ)

ปุยฝ้าย ขนมปังกรอบ

กุ่มกึ่งชอบ...ชอบชอบใจจะชอบใจ
(กุ่มกึ่งรักเพื่อน)

คุณแม่ชวน “ไปตลาดใหม่ลูก” กุ่มกึ่งรีบลูก “อยากไป อยากไป”
(กุ่มกึ่งไปตลาด)

3.5 คำซ้อน คือ คำที่เสียงหรือความหมายที่คล้ายกัน ใกล้เคียงกัน เมื่อนำมาซ้อนเข้าคู่กันแล้ว เพื่อช่วยอธิบายความหรือขยายความอีกคำหนึ่ง ให้ชัดเจนขึ้น ในการศึกษานิทานชุดกุงกิง พบการใช้คำซ้อนเพื่อความหมาย และคำซ้อนเพื่อเสียง แต่พบคำซ้อนเพื่อเสียงมากกว่าคำซ้อนเพื่อความหมาย และพบการใช้คำซ้อนในนิทานกุงกิงทุกชุดและทุกเรื่อง ดังตัวอย่าง

- ใส่เจลจนผมเหนียวเหนอะ หัวหูเลอะเทอะลามไปถึงหน้า
- กุงกิงหนูน้อยหน้ามน ชอบเล่นซุกซนสนุกเฮฮา

(กุงกิงหัวเหม็น)

กุงกิงแกล่วคล่องว่องไว น่ารักสดใสยิ้มแย้มเรีงร่า

(กุงกิงตัวมอม)

เพื่อนบ้านกุงกิงแสนดี หยิบยื่นไมตรีเอื้อเฟื้อพึงพา

จริงใจช่วยเหลือแบ่งปัน กลมเกลียวผูกพันรักกันลึลล...ลา

(กุงกิงรักเพื่อนบ้าน)

“สวัสดี” ในภาษาไทย ส่วนพม่าใช้ “มิงกะลาบา”

เที่ยวชมการแสดงรำยี่รำ ท่วงท่าสวยงามหลากหลายลีลา

(กุงกิงเที่ยวพม่า)

4. องค์ประกอบวรรณกรรมนิทานชุดกุงกิง ด้านภาพประกอบ

ภาพประกอบมีความสำคัญที่เป็นเสน่ห์ดึงดูดใจให้เด็ก ๆ เปิดอ่านหนังสือด้วยความตื่นตาตื่นใจ และช่วยอธิบายสื่อความหมาย ชวนให้ติดตามเรื่องราว ส่งผลให้เด็กเกิดความสุขสนานและสิ่งสำคัญ คือ การส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน รวมทั้งการกระตุ้นให้เด็กเกิดจินตนาการที่กว้างไกลร่วมไปกับภาพที่เห็นดังที่ มานพ ถนอมศรี (2546) กล่าวถึงความสำคัญของภาพประกอบว่า เป็นส่วนเสริมในการนำเสนอเนื้อหาสาระให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และ

ไม่เพียงแต่ช่วยให้เรื่องราวที่น่าเสนอชัดเจนครบถ้วน ยังทำหน้าที่ตกแต่งให้หนังสืองดงาม

ภาพประกอบในวรรณกรรมนิทานชุดกุงกิง เป็นภาพวาดระบาย 4 สีสดใส ลักษณะแนวการ์ตูนเหมือนจริง ที่แสดงรายละเอียด อารมณ์ความรู้สึก การเคลื่อนไหว ขนาดภาพเหมาะสมกับหน้ากระดาษไม่เล็กหรือใหญ่จนเกินไป แสดงให้เห็นคุณค่าของการจัดภาพประกอบได้ 3 ลักษณะคือ การจัดภาพช่วยเสริมให้วรรณกรรมน่าสนใจ การจัดภาพที่ตรงกับข้อความ ช่วยสื่อความหมาย การจัดภาพสื่ออารมณ์และความรู้สึก

4.1 การจัดภาพช่วยเสริมให้วรรณกรรมน่าสนใจไม่ได้

หมายถึงเฉพาะการจัดภาพเพียงอย่างเดียว ยังมีการวางตัวหนังสือที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ ในนิทานกุงกิงทั้ง 5 ชุด ใช้ตัวอักษรเป็นตัวสี่ด้านมีขนาดใหญ่ชัดเจน เขียนถูกต้องตามแบบมาตรฐานส่วนใหญ่ภาพและตัวหนังสือแยกอยู่คนละหน้า โดยคำนึงถึงธรรมชาติการไล่สายตาของเด็ก ซึ่งโดยทั่วไปจะไล่สายตาจากซ้ายไปขวาหรือจากบนลงล่าง ดังนั้นจุดแรกหรือวินาทีแรกของสายตาจะอยู่ที่หน้าหนังสือด้านขวา เด็กจึงสนใจภาพที่อยู่ด้านขวามากกว่าด้านซ้าย (นิตยา วรรณกิตร์, 2559: 168) ดังภาพตัวอย่างจากเรื่อง

กุงกิงไปสวนสัตว์

แม้การจัดหน้าจะแยกชัดเจนว่าตัวหนังสืออยู่ด้านซ้าย ภาพอยู่ด้านขวา แต่เมื่อสังเกตพบว่าในหน้าด้านซ้ายที่มีตัวหนังสือก็จะปรากฏภาพเล็ก ๆ ด้านล่างแสดงถึงรายละเอียดที่มีความเกี่ยวข้องกับภาพด้านขวามือ ดังภาพตัวอย่างจากเรื่องกุงกิงไปสวนสัตว์ การจัดหน้าด้านซ้ายที่มีตัวหนังสือ ด้านล่างข้อความก็จะมีภาพประกอบเล็กเป็นอุปกรณ์ของใช้ที่เกี่ยวข้องกับการไปเที่ยวสวนสัตว์ ได้แก่ หมวก กระติกน้ำ กล้องส่องทางไกล โดยมีความสัมพันธ์กับภาพหลักด้านขวามือที่กุงกิงและเพื่อนทุกคนกำลังเข้าแถวเตรียมความพร้อมจะไปทัศนศึกษา ถ้าสังเกตก็จะเห็นว่าอุปกรณ์ดังกล่าว ในหน้าด้านซ้ายมือเป็นของใช้ของตัวละครสำคัญ คือ กุงกิง

อีกตัวอย่างหนึ่งในนิทานชุดส่งเสริมทักษะทางสังคม เรื่อง กุงกิงรักญาติ การจัดหน้าด้านซ้ายมีภาพเล็ก ๆ ใต้ตัวหนังสือเป็นภาพรถกำลังแล่น ซึ่งสัมพันธ์กับภาพหลักด้านขวามือที่กุงกิงกำลังนั่งอยู่บนรถเพื่อเดินทางไปเยี่ยมบ้านคุณปู่คุณย่าที่ต่างจังหวัด

กุงกิงรักญาติ

นอกจากนี้ พบว่าลักษณะการจัดหน้าในนิทานชุดกุงกิง จะมีลักษณะการวางภาพด้านขวาด้านซ้ายทั้งหมดทุกเรื่องในชุดการส่งเสริมสุขนิสัย ชุดวันแสนสนุกของกุงกิง ชุดการส่งเสริมทักษะทางสังคม การสร้างเสริม

สุขอนามัย ยกเว้นชุดกุงกิงเที่ยวอาเซียน ที่มีลักษณะกลับภาพไว้ด้านซ้ายและวางตัวหนังสืออยู่ด้านขวา สาเหตุเพราะในหน้านั้นจัดภาพและตัวหนังสือแบบ 2 หน้าคู่ (Double-page-spread) ภาพมีขนาดใหญ่ แต่ยังคงรักษาร่องประกอบภาพได้อย่างสมดุล ดังภาพตัวอย่างจากเรื่องนิทานเรื่อง กุงกิงเที่ยวบรูไน ซึ่งในเนื้อเรื่องกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของ “มหารัชมังคลาจารย์” การวางภาพลักษณะที่เต็มหน้ากระดาษด้านซ้าย ทำให้ต้องวางตัวหนังสือไว้ด้านขวามือ การวางภาพลักษณะนี้ส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกตื่นตาตื่นใจ ความยิ่งใหญ่ของสถานที่

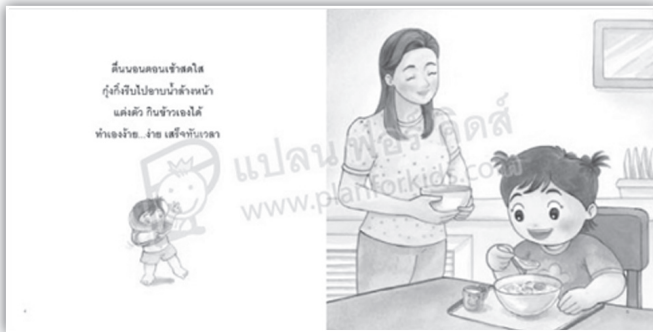
อีกตัวอย่างหนึ่งที่มีการวางรูปลักษณะแบบเดียวกับข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความชัดเจนของภาพที่มีขนาดใหญ่และมีรายละเอียดที่เหมือนจริง

กุงกิงเที่ยวฟิลิปปินส์

4.2 การจัดภาพที่ตรงกับข้อความช่วยสื่อความหมาย ภาพ

ที่ดีควรมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหาช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจง่าย ไม่คลุมเครือ ภาพประกอบส่วนใหญ่ในนิทานชุดกุงกิงจะมีการจัดภาพที่ตรงกับข้อความช่วยสื่อความหมาย ดังภาพตัวอย่างจากนิทานชุดส่งเสริมทักษะทางสังคม เรื่องกุงกิงรักพ่อแม่ข้อความกล่าวถึง “ตื่นนอนตอนเช้าสดใส กุงกิงรีบไปอาบน้ำล้างหน้า แต่งตัวกินข้าวเองได้ ทำเองง่าย...ง่าย เสร็จทันเวลา” การจัดภาพสัมพันธ์กับข้อความ คือ กุงกิงทำภารกิจส่วนตัวได้ด้วยตนเองและทันเวลาเพื่อมากินอาหารเช้าที่แม่เตรียมไว้ให้

กุงกิงรักพ่อแม่

ข้อความที่มีการบรรยายรายละเอียด ไม่จำเป็นต้องนำทุกภาพที่มีอยู่ในคำบรรยายมาใส่ให้ครบถ้วน เพราะอาจจะทำให้การจัดหน้าดูกรุงรัง ลดทอนความสวยงาม ดังนั้นจึงควรใช้ภาพน้อยที่สื่อความหมายเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่รับรู้เป็นสากลร่วมกัน ส่งผลให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังภาพตัวอย่างจากนิทานชุดกุงกิงเที่ยวอาเซียน เรื่องกุงกิงเที่ยวไทย ใช้ภาพวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) เสาชิงช้า ดึกที่สูงสง่า แทนคำบรรยาย “บ้านกุงกิงอยู่กรุงเทพมหานคร เมืองฟ้าอมร เมืองหลวงของไทย

ทุ่งกังเหียวไทย

ในนิทานชุดทุ่งกังเหียวยังมีบางหน้าที่สามารถจัดภาพครบถ้วนตรงกับข้อความที่เป็นรายละเอียดมาก อีกทั้งยังจัดองค์ประกอบภาพอย่างสมดุล ทุกภาพมีความกลมกลืนเพราะคำอธิบายสัมพันธ์กับภาพมีเอกภาพเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังตัวอย่างนิทานชุดทุ่งกังเหียวอาเซียน เรื่องทุ่งกังเหียวไทยที่ข้อความบรรยายว่า “ธงชาติไทยมีสามสี ทุกสีล้วนมีความหมาย ต่างไป สีแดงคือชาติ ขาวคือศาสนา น้ำเงินคือราชาพ่อหลวงของไทย” โดยมีภาพธงชาติที่มีลายเอียดครบทั้งสามสี ภาพพระพุทธรูป ภาพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ครบถ้วนตามคำบรรยาย

ทุ่งกังเหียวไทย

4.3 การจัดภาพสื่ออารมณ์และความรู้สึก เป็นการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและลักษณะอาการของตัวละคร ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกคล้อยตามไปกับภาพที่เห็น จากการศึกษานิทานชุดกุงกิง พบว่าภาพที่สื่ออารมณ์ ความรู้สึกมี 2 ลักษณะ คือ กุงกิงรู้สึกมีความสุข และกุงกิงรู้สึกไม่มีความสุข

ชุดแสนสนุกของกุงกิง

ชุดส่งเสริมทักษะทางสังคม

4.3.1 ภาพที่สื่ออารมณ์ความรู้สึกที่กุงกิงมีความสุข
ปรากฏอยู่ในนิทานกุงกิงทุกชุด ทุกเรื่อง โดยเฉพาะในชุดวันแสนสนุกของกุงกิง ชุดการส่งเสริมทักษะทางสังคม ชุดกุงกิงเที่ยวอาเซียนจะเป็นเรื่องราวที่ทำให้กุงกิงประทับใจ มีความสนุกที่จะเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีความสุข ภาพก็จะมีลักษณะ ดังตัวอย่าง

ชุดกุ้งกิ้งเที่ยวอาเซียน

4.3.2 ภาพที่สื่ออารมณ์ความรู้สึกที่กุ้งกิ้งไม่มีความสุข
ส่วนใหญ่จะมีภาพลักษณะนี้ประกอบอยู่ในนิทานกุ้งกิ้งชุดส่งเสริมสุขนิสัย ได้แก่ เรื่อง กุ้งกิ้งปวดฟัน กุ้งกิ้งท้องผูก กุ้งกิ้งหัวเหม็น กุ้งกิ้งตัวมอม และชุดการสร้างเสริม สุขอนามัย ได้แก่ กุ้งกิ้งเป็นไข้เลือดออก กุ้งกิ้งเป็นอสุ๊กอื้อโส กุ้งกิ้งเป็นตาแดง กุ้งกิ้งเป็นหวัด ปรากฏภาพในลักษณะอารมณ์ที่ไม่ค่อยมีความสุข สาเหตุที่เกิดจากอาการเจ็บป่วยความไม่พอใจเมื่อถูกพ่อแม่ให้ทำในสิ่งที่ควรทำ เช่น เรื่องกุ้งกิ้งท้องผูก กุ้งกิ้งถูกบังคับให้กินผัก และอีกสาเหตุที่ทำให้กุ้งกิ้งรู้สึกเสียใจ เช่น เรื่องกุ้งกิ้งตัวมอม เมื่อกุ้งกิ้งไม่ยอมอาบน้ำ ทำให้เพื่อนรังเกียจ กุ้งกิ้งเสียใจและร้องไห้ แต่สุดท้ายเมื่อกุ้งกิ้งเชื่อฟังพ่อแม่ และคุณหมอที่ทำให้ กุ้งกิ้งหายป่วย ก็จะปรากฏภาพที่มีความสุขในทุกเรื่องเช่นกัน (เยาวนารถ พันธุ์เพ็ง, 2559)

ชุดส่งเสริมสุขนิสัย

ชุดส่งเสริมสุขอนามัย

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษานิทานชุดกุงกิง: กลวิธีการนำเสนอเนื้อเรื่องที่ลูกใจเด็ก แสดงให้เห็นถึงความเคร่งครัดความละเอียดรอบคอบ และรูปแบบของกลวิธีการนำเสนอเนื้อเรื่องที่สม่ำเสมอ รวมทั้งความโดดเด่นของการใช้ภาษาที่มีทำนอง ถ่ายทอดด้วยลักษณะคำประพันธ์ประเภทกลอนหัวเดียวที่เหมาะสมกับวรรณกรรมประเภทีนิทาน เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ให้นิทานชุดกุงกิงบรรลุวัตถุประสงค์ทำให้เด็กรู้สึกสนุกสนาน ชวนติดตาม และจดจำเนื้อเรื่องได้ในที่สุด สิ่งสำคัญของการนำเสนอเนื้อเรื่องที่มีการเชื่อมโยงกับความต้องการพื้นฐานของเด็กและเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนสอดคล้องกับความคิดที่ว่า “สาเหตุที่เด็ก ๆ ชอบฟังนิทานนั้น ไม่ใช่เพราะว่านิทานมีโลกจินตนาการเท่านั้น แต่นิทานหลายเรื่องสนองความต้องการของเด็กแฝงอยู่ด้วย เด็ก ๆ มีความต้องการมากมาย เช่น ต้องการความรัก ต้องการให้คนอื่นสนใจ ต้องการให้ความรักแก่คนอื่น ต้องการเล่น ต้องการกิน ต้องการสิ่งพิเศษมหัศจรรย์ ต้องการความสวยงาม ต้องการสิ่งกลับ ต้องการความขบขัน” (ปรีดา ปัญญาจันทร์ และชีวันวิสาสะ, 2544: 17)

สิ่งที่สนับสนุนทำให้นิทานชุดกุงกิง“ถูกใจเด็ก” คือกุงกิงเป็นเพื่อนของเด็ก ๆ เป็นตัวละครมีอิสระมีความเป็นตัวของตัวเองในการคิดและกระทำสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันอย่างเป็นธรรมชาติ เรียนรู้ความถูกผิด โดยไม่ถูกห้ามหรือบังคับให้ปฏิบัติ พฤติกรรมทุกอย่างอยู่ในสายตาด้วยความห่วงใยและเอาใจใส่ของพ่อแม่ เมื่อเกิดความผิดพลาดพ่อแม่จะไม่พร่ำบ่นหรือสั่งสอนให้เข็ดหลาบ แต่จะเป็นผู้คอยให้คำแนะนำและแก้ไขปัญหาเสมอ

บรรณานุกรม

- จันทร์หาญเงิน. สารนิพนธ์ การศึกษาวรรณกรรมสำหรับเด็กของปรีดา ปัญญาจันทร์.สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2549.
- นิตยา วรรณกิตร์. วรรณกรรมสำหรับเด็ก. กรุงเทพฯ: อินทนิล, 2559.
- ปรีดา ปัญญาจันทร์ และชีวันวิสาสะ. เล่านิทานอย่างไรให้สนุก. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: แพรวเพื่อนเด็ก, 2544.
- มนฤดี ทองกลอย. กุ้งกิ้งตัวมอม. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2549.
- _____. กุ้งกิ้งท้องผูก. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2549.
- _____. กุ้งกิ้งเที่ยวกับพญา. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2558.
- _____. กุ้งกิ้งเที่ยวไทย. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2556.
- _____. กุ้งกิ้งเที่ยวบรูไน. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2559.
- _____. กุ้งกิ้งเที่ยวพม่า. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2557.
- _____. กุ้งกิ้งเที่ยวฟิลิปปินส์. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2559.
- _____. กุ้งกิ้งเที่ยวมาเลเซีย. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2557.
- _____. กุ้งกิ้งเที่ยวลาว. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2556.
- _____. กุ้งกิ้งเที่ยวเวียดนาม. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2557.
- _____. กุ้งกิ้งเที่ยวสิงคโปร์. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2557.
- _____. กุ้งกิ้งเที่ยวอินโดนีเซีย. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2558.
- _____. กุ้งกิ้งปวดฟัน. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2549.
- _____. กุ้งกิ้งเป็นไข้เลือดออก. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2553.
- _____. กุ้งกิ้งเป็นตาแดง. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2553.
- _____. กุ้งกิ้งเป็นหวัด. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2553.

- _____. กุ้งกิ้งเป็นอีสุกอีใส. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2554.
- _____. กุ้งกิ้งไปตลาด. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2550.
- _____. กุ้งกิ้งไปทะเล. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2550.
- _____. กุ้งกิ้งไปโรงเรียน. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2550.
- _____. กุ้งกิ้งไปสวนสัตว์. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2551.
- _____. กุ้งกิ้งรักเพื่อน. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2551.
- _____. กุ้งกิ้งรักญาติ. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2552.
- _____. กุ้งกิ้งรักพ่อแม่. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2552.
- _____. กุ้งกิ้งรักเพื่อนบ้าน. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2552.
- _____. กุ้งกิ้งหัวเหมีน. กรุงเทพฯ: แอปป์คิดส์, 2549.
- มานพ ฅนอมศรี. การเขียนหนังสือสารคดี บันเทิงคดี สำหรับเด็กและเยาวชน.
กรุงเทพฯ: สิปประภา, 2546.
- เยาวนารถ พันธุ์เพ็ง. การสร้างอัตลักษณ์เด็กผู้หญิงผ่านวรรณกรรมนิทาน
เรื่อง “กุ้งกิ้ง” (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: [www.east.spu.ac.th/
comm/admin/waaa_file/1131.pdf](http://www.east.spu.ac.th/comm/admin/waaa_file/1131.pdf) สืบค้น 30 สิงหาคม 2559
- วิริยะ สิริสิงห. การเขียนเรื่องสำหรับเด็ก. กรุงเทพฯ: สุริยวิยาสัน, 2524.
- _____. การสร้างสรรค์วรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน. กรุงเทพฯ:
สุริยวิยาสัน, 2551.

วารีคติในวรรณกรรมนิทานสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
(รัชกาลที่ 1-3)

Beliefs About Water in The Early Rattanakosin
Folktale(King Rama I-III)

กัญจน์ปภัสส์ สุวรรณวิหค*
นิตยา แก้วคัลณา**

* อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาและการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต Email: kanpabhat@gmail.com

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องวาทคดีในวรรณกรรมนิทานสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3) มุ่งศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับน้ำที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานของไทย ข้อมูลที่ใช้ศึกษาคือ วรรณกรรมนิทานร้อยกรองสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1-3 ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับน้ำที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานของไทยมีทั้งหมด 4 ประการ ได้แก่ น้ำกับการสร้างสิริมงคลแก่ชีวิตมนุษย์ น้ำกับการชำระล้างมลทิน น้ำกับสิ่งที่มีอำนาจลึกลับเหนือมนุษย์ และน้ำกับการเสี่ยงทาย ความเชื่อทั้งหมดเป็นความเชื่อที่ฝังรากลึกในสังคมไทย ความเชื่อต่าง ๆ นั้นสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดของมนุษย์ที่กวีได้สร้างให้ปรากฏในวรรณกรรมนิทานของไทย

คำสำคัญ: น้ำ, ความเชื่อ, วรรณกรรมนิทานของไทย

Abstract

The study aimed to investigate beliefs about water in Thai folklore in the early Rattanakosin era (King Rama 1-3). The study revealed that beliefs about water in Thai literature can be categorized under four headings; (a) water and auspicious rites, (b) water and the purification of the soul, (c) water and supernatural power, and (d) water and predictions. All beliefs about water are deeply rooted in Thai society. The beliefs reflect the way people in the early Rattanakosin era thought as shown in Thai folklore.

Keywords: water, superstition, folktale literary

บทนำ

มนุษย์มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับน้ำ ด้วยน้ำเป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงให้มนุษย์เติบโต น้ำจึงเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของเผ่าพันธุ์มนุษยชาติ ในอดีตนั้น การกำเนิดของเมืองต่าง ๆ ก็ล้วนกำเนิดจากพื้นที่ใกล้น้ำทั้งสิ้น อันแสดงให้เห็นว่าน้ำเป็นสิ่งจำเป็นต่อการกำเนิดและการดำรงอยู่ของมนุษย์ นอกจากนี้ น้ำยังเป็นสิ่งที่แสดงถึงการสิ้นสุดของการชะล้างและการทำลาย ดังจะเห็นได้จากตำนานน้ำท่วมโลกทั้งในตำนานของเมโสโปเตเมีย กรีก และอินเดีย น้ำท่วมโลก (Deluge) ก็คือการชำระล้างคนชั่วให้หมดไปจากโลก ในเชิงสัญลักษณ์น้ำคือเครื่องชำระสิ่งสกปรกให้หมดไป การอาบน้ำก็คือการชำระล้างร่างกายให้สะอาด เปรียบเทียบได้กับการทำให้โลกนี้สะอาดปราศจากคนชั่ว ก็ต้องใช้อุทกภัยในการชำระล้าง (ตรงใจ หุตางกูร, 2554: 21) ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าน้ำเป็นสัญลักษณ์ของการเกิด การตั้งอยู่ และการสิ้นสุดของมนุษย์

ในสังคมไทยน้ำเป็นสัญลักษณ์ที่ปรากฏมากที่สุดกว่าสังคมอื่นเพราะน้ำนั้นอยู่ในสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรม วรรณกรรม นาฏศิลป์ ศิลปะพื้นบ้าน จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หรือแม้กระทั่งการวางผังเมือง (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2529: 5) อาจจะเป็นเพราะว่าวิถีชีวิตของคนไทยนั้นผูกพันกับสายน้ำมาเป็นเวลานานจนกลายเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทย นอกจากนี้ น้ำยังแทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตในการดำรงชีวิตของคน ไม่ว่าจะเป็นการเกษตรกรรม การอุปโภค บริโภค ฯลฯ ด้วยความผูกพันของคนไทยกับน้ำนี้ทำให้เกิดพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับน้ำปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ชนชั้นสูงจนถึงระดับสามัญชน

ในส่วนของความเชื่อเรื่องน้ำปรากฏความเชื่อสำคัญ คือ เรื่องผีน้ำ เรื่องเงือก เรื่องนาค และเรื่องสายน้ำในโลกแห่งความตาย (ประคอง นิมมาน

เหมินท์, 2554: 13) ความเชื่อเรื่องผิวน้ำนั้นเป็นความเชื่อที่ส่อไปถึงความเคารพสายน้ำ เคารพเทพแห่งสายน้ำ เช่นเดียวกับความเชื่อของคนอินเดียและไทยที่เคารพและบูชาพระแม่คงคาเช่นกัน ส่วนความเชื่อเรื่องเงือกนั้นปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องลิลิตโองการแข่งน้ำซึ่งมีการใช้คำว่าเงือกและเงือกแทนนาคอันแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องน้ำในสังคมไทย

ในวรรณกรรมนิทานของไทยซึ่งเป็นวรรณกรรมที่จำลองวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของมนุษย์ ตลอดจนความเชื่อของมนุษย์พบว่าในวรรณกรรมปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับน้ำเป็นจำนวนมาก ทั้งความเชื่อที่น้ำสามารถสร้างสิริมงคลให้แก่มนุษย์ ความเชื่อที่น้ำสามารถชำระล้างมลทินให้แก่มนุษย์ ความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับใต้น้ำที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ และความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทาย ซึ่งความเชื่อต่าง ๆ นั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและมิติของวัฒนธรรม ตลอดจนมุมมองของกวีที่มีต่อสายน้ำที่ปรากฏผ่านการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมประเภทนิทานของไทย

บทความวิจัยเรื่อง “วาทคติในวรรณกรรมนิทานสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3)” เป็นสื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวรรณกรรมในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการบันทึก แนวคิด ตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ ของกวีในสมัยนั้น ซึ่งงานวิจัยนี้จะทำให้ทราบถึงความเชื่อเกี่ยวกับน้ำที่ปรากฏในงานวรรณกรรมประเภทนิทานของไทย และจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณกรรมไทยสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับน้ำในวรรณกรรมนิทานของไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “วารีคติในวรรณกรรมนิทานของไทย” ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับน้ำในวรรณกรรมนิทาน
2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับน้ำ
3. ศึกษาค้นคว้าตัวบทวรรณกรรมนิทานสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1-3
4. ศึกษาค้นคว้าตัวบทวรรณกรรมและวิเคราะห์สังเคราะห์ตามประเด็นในการศึกษา
5. เรียบเรียงข้อมูลและสรุปผลการศึกษา

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่าความเชื่อเกี่ยวกับน้ำที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานของไทยมี 4 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. น้ำกับการสร้างสิริมงคล

คติที่ว่าน้ำกับการสร้างสิริมงคลมีที่มาจากความเชื่อของคนไทยโบราณที่เชื่อว่าน้ำคือมูลเหตุที่นำมาซึ่งความเจริญงอกงาม ในวรรณกรรมนิทานของไทยพบว่าความเชื่อนี้ปรากฏในบทละครทรงเครื่องก่อนตัวละครออกรบ ยกทัพ เดินทาง และยังปรากฏบทบาทของน้ำในพิธีที่เป็นมงคล ทั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีลงทรง พระราชพิธีโสกันต์ ซึ่งในการพระราชพิธีต่าง ๆ ต่างก็ใช้น้ำเป็นองค์ประกอบของพิธี อันเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่า “น้ำจะนำมาซึ่งสิริมงคลแก่มนุษย์”

2. น้ำกับการชำระล้างมลทินแก่มนุษย์

คติที่ว่าน้ำกับการชำระล้างมลทินแก่มนุษย์มีที่มาจากความเชื่อเรื่องการล้างบาปพระแม่คงคาในวรรณกรรมนิทานของไทยปรากฏความเชื่อนี้ในเหตุการณ์การลอยนางเพื่อล้างมลทิน ดังการลอยแพนางกาก็ นางสีดา อันสะท้อนให้เห็นถึงรากฐานของความเชื่อที่นำมาสรรค์สร้างวรรณกรรมนิทานของไทย

3. น้ำกับสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์

คติที่ว่าเกี่ยวกับน้ำกับสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์มีที่มาจากความเชื่อเรื่องผิ่น้ำ ตลอดจนความเชื่อเรื่องเงือก เรื่องนาค ซึ่งในวรรณกรรมนิทานของไทยก็ได้สร้างให้สิ่งลึกลับได้น้ำมีอำนาจเหนือมนุษย์ และสร้างสิ่งลึกลับนั้นให้มีตัวตนมากกว่าความเชื่อพื้นฐานของสังคม เช่น สร้างผีเสื้อสมุทรและนางเงือกในเรื่องพระอภัยมณี การสร้างชาละวัน นางวิมาลาในเรื่องไกรทอง เป็นต้น ซึ่งตัวละครต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นต่างก็คือผลผลิตจากชุดความเชื่อที่ว่าภายใต้สายน้ำที่กว้างใหญ่มีสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ กอปรกับจินตนาการของกวีจึงทำให้เกิดตัวละครหลายหลากในวรรณกรรมนิทานของไทย อันมีพื้นฐานความคิดมาจากความเชื่อดังเดิม

4. น้ำกับการเสี่ยงทาย

คติที่ว่าน้ำกับการเสี่ยงทายในวรรณกรรมนิทานของไทย มีความเชื่อมาจากอำนาจของธรรมชาติในการตัดสิน เพื่อผดุงความยุติธรรมให้แก่มนุษย์ ความเชื่อนี้ปรากฏดังเหตุการณ์เสี่ยงลูกของฤๅษีโคดม ในเรื่องรามเกียรติ์ เหตุการณ์เสี่ยงน้ำของนางพันธุรัตน์ในเรื่องสังข์ทอง และเหตุการณ์ตัดสินคดีความระหว่างพระไวยกับขุนช้าง ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

อภิปรายผล

1. นำกับการสร้างสิริมงคล

น้ำเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสิริมงคลแก่ชีวิตมนุษย์ ตามความเชื่อของคนไทยโบราณที่กล่าวไว้ว่า มนุษย์ต้องชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ก่อนทำการใด ๆ ที่สำคัญ เช่น การเดินทาง การยกทัพ เป็นต้น (กุสุมา รักขมณี, 2547: 67) ซึ่งความเชื่อดังกล่าวปรากฏในวรรณกรรมนิทานของไทยจากเหตุการณ์การลงสรงก่อนทำกิจต่าง ๆ ของตัวละคร โดยพิธีลงสรงส่วนมากมักจะปรากฏขึ้นก่อนและหลังของการศึกสงคราม และเป็นพิธีที่ปรากฏเป็นจำนวนมากจนกลายเป็นจารีตหนึ่งในการแต่งวรรณกรรม คือ “บทสรงสรงทรงเครื่อง” ซึ่งมีข้อสังเกตว่าในบทสรงสรงทรงเครื่อง ตัวละครที่จะทำพิธีนี้ต้องมีฐานะเป็นกษัตริย์ ดังคำที่กล่าวว่า

บทสรงสรงทรงเครื่องในวรรณกรรม ผู้ลงสรงมักเป็นกษัตริย์ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะความเป็นกษัตริย์เกี่ยวข้องกับน้ำอยู่มากน้อย กล่าวคือก่อนขึ้นเป็นกษัตริย์โดยสมบูรณ์ต้องผ่านพิธีบรมราชาภิเษก นั่นคือ การสรงน้ำที่นำมาจากสถานที่ซึ่งถือว่าศักดิ์สิทธิ์ (เอมอร ชิตตะโสภณ, 2534: 52)

“บทสรงสรงทรงเครื่อง” เป็นบทพรรณนาสำคัญในวรรณกรรมนิทานของไทย เพราะปรากฏในเรื่องวรรณกรรมแทบทุกเรื่องที่มีตัวละครเป็นกษัตริย์ และมีการเดินทาง ดังเช่น ในเรื่องอุณรุท ตอนท้าวกรุงพาณเคลื่อนทัพไปยังพญานาคที่เมืองบาดาล ในเรื่องรามเกียรติ์ปรากฏบทสรงสรงทรงเครื่องในเกือบทุกตอนที่มีการเดินทาง การยกทัพ และการรบ ในเรื่องอิเหนา ปรากฏบทสรงสรงเป็นจำนวนมากเช่นกัน ดังเช่นตอนอิเหนาเตรียมต่อสู้กับระตูปุศลิหนา ดังความว่า

เมื่อนั้น	มิสาระปันหิสุกาหรา
จึงสรรสร้างเครื่องมูรธา	ตามตำราธรรณรงค์ยุท
	อิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2

อิเหนาได้สรรสร้างเครื่อง “ตามตำราธรรณรงค์ยุท” เพื่อความเป็นสิริมงคล ด้วยความเชื่อที่จะทำให้ได้รับชัยชนะกลับมา นอกจากนี้ในเรื่องอิเหนายังปรากฏพิธีลงสรงหลังจากการรบชนะศัตรู ดังความตอนที่อิเหนาทำศึกชนะระตูกะหมังกุหนิง ต่อมะหิงและกูเรปันจึงจัดให้เตรียมพิธีสรงสนานเพื่อเป็นเกียรติและสิริมงคลแก่อิเหนาที่ทำศึกชนะ ดังความว่า

ประเพณีกษัตรามาแต่ก่อน	ธรรณคราญรอนศึกใหญ่
แม่นชนะไพรมีชัย	ย่อมไปสรรสนานสำราญองค์
ขอเชิญเสด็จพระภูวนาถ	ลีลาศไปชำระสรง
ยังสระชื่อบุญบุษบง	ให้เป็นมงคลสวัสดิ
	อิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2

ในบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นถึงความสำคัญของพิธีลงสรง เพราะเป็น “ประเพณีกษัตรามาแต่ก่อน” เมื่อชนะศึกสงครามต้องสรงเพื่อ “เป็นมงคลสวัสดิ” เมื่ออิเหนาเสด็จลงจากหลังม้าพระที่นั่งแล้วสรงน้ำในสระ “บุญบุษบง” หลังจากนั้นได้ขึ้นเกยพลับพลาโรงพิธี พราหมณ์ในพิธีก็พร้อมกันสวดมนต์อ่านคัมภีร์พระเวท ดังความต่อมาที่ว่า

จึงเอาใบมะพร้าวมาจำหลัก	เป็นรูปจักรหอกดาบพระแสงขรรค์
ทั้งกริชแลเสนา่เกาทัณฑ์	สารพันอาวุธนานา
ลอยลงในน้ำพิธีการ	ข้าอ่านอาคมคาถา
โสรจสงฆ์ห้อยคัมภีร์ตรา	ให้เมาะตาริยะกัศสวสดี
.....	
ครั้นเสร็จสงฆ์น้ำพิธี	ภูมิขึ้นชมภิรมยา
	อิเหนาพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2

ในบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ถึงการประกอบพิธีสงฆ์สนาน หลังการรบ โดยมีพรหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี เริ่มตั้งแต่เอาใบมะพร้าวมาสาน เป็นรูปอาวุธต่าง ๆ ทั้งจักร หอก ดาบ พระขรรค์ กริช หลังจากนั้นเอาไป “ลอยลงในน้ำพิธีการ” อ่านพระเวท และนำน้ำนั้นมาสงฆ์ เป็นอันจบพิธี ในพิธีนี้ ถือเป็นพิธีที่สอดคล้องกับความเชื่อของคนไทยโบราณที่ว่าน้ำเป็นสิ่ง เสริมสิริมงคลแก่ชีวิต เพราะเป็นพิธีที่แสดงให้เห็นถึงรากฐานทางวัฒนธรรม และความเชื่ออันสืบเนื่องมาจากลักษณะความสำคัญของน้ำ ในพิธีสงฆ์สงฆ์นี้ น้ำมีบทบาทในการสร้างความเจริญงอกงามแก่ชีวิต และมีบทบาทในการ ชำระล้างพระวรกายให้สะอาดก่อนดำเนินการใด ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะน้ำมีความ บริสุทธิ์ จึงมีความสำคัญ และได้นำเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญในพิธี

นอกจากในบทประพันธ์ทรงเครื่องแล้ว “น้ำ” ยังเป็นปัจจัย เสริมสร้างสิริมงคลให้แก่ชีวิตมนุษย์อีกมาก ดังปรากฏในพิธีกรรมต่าง ๆ ในวรรณกรรมนิทานของไทย ซึ่งในพิธีจะมีการใช้น้ำ “มูรธาภิเษก” ดังเช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีโสกันต์ เป็นต้น ซึ่งน้ำมูรธาภิเษกตาม ตำราข้างพรหมณ์กล่าวว่า เป็นแหล่งน้ำสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในพิธีการ ต่าง ๆ ได้แก่ น้ำจากแม่น้ำห้าสายในชมพูทวีป คือ แม่น้ำคงคา แม่น้ำมัท

แม่น้ายมนา แม่น้ำจิวดี และแม่น้ำสรภู รวมเรียกว่า “ปัญจมหานที” (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2550: 12) ด้วยความเชื่อที่ว่าแม่น้ำทั้งห้าสายไหลมาจากเขาไกรลาส ซึ่งเป็นที่สถิตของพระอิศวร ดังความที่กล่าวไว้ในเรื่องรามเกียรติ์ตอนเตรียมการอภิเษกพระราม ความว่า “ทั้งน้ำในปัญจคงคา เอามาเตรียมไว้ทุกประการ” ซึ่งจากบทประพันธ์สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ในแง่มุมของพิธีกรรม และความเชื่อที่ว่า “น้ำสร้างสิริมงคลให้แก่ชีวิตมนุษย์”

นอกจากนี้ยังเป็นปัจจัยในการสร้างสิริมงคลดังที่ปรากฏในพระราชพิธีลงทรง ซึ่งพระราชพิธีนี้เป็นพระราชพิธีที่พระราชโอรสพระราชธิดา ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลายทรงน้ำในแม่น้ำ เพื่อชำระล้างพระวรกายให้สะอาด ปราศจากมัวหมอง ทั้งกาย และจิตใจ (ฐาพร, 2542: 11) สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอินเดีย เนื่องจากพิธีนี้หามานะติดมงคัล ซึ่งเป็นพิธีสอนให้เด็กว่ายน้ำ ได้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระเวทของศาสนาพราหมณ์ที่กล่าวถึงพิธีมงคัลของเด็กซึ่งมีอยู่ 10 พิธีด้วยกัน (ณัฐภัทร นาวิกขิวัน, 2518: 3) ในวรรณกรรมนิทานของไทยพบ พระราชพิธีลงทรงในเรื่องรามเกียรติ์ ในเรื่องอิเหนา ดังตัวอย่างในเรื่อง รามเกียรติ์ ตอน องค์ลงทรง เมื่อพาลีเห็นว่าองค์บุตรของตนเติบโตใหญ่ขึ้น จึงคิดจะทำพิธีลงทรงเพื่อเป็นสิริมงคล ดังความว่า

ครั้นถึงศุภฤกษ์เวลา
ให้ลั่นฆ้องประโคมแตรสังข์
สุครีพอุ้มนัดดาวิลาวัณย์
เสด็จมงคลสงกราน
ขึ้นจากท้องท่าวาริ

พอจับบอสุราได้พร้อมกัน
เกรมีดังครื้นครั่น
จรจรัสลงทรงนที
ก็เชิญพระกุมารเรืองศรี
กระบี่แพ่แพนแนมนมา

.....

.....

โยคีชีพรามณ์พฤตมา	ราชครูโหราทั้งนั้น
เข้ามาถวายอาเศียรพาท	โดยศาสตร์พระอิศวรรังสรรค์
โอมอ่านพระเวทขึ้นพร้อมกัน	เฉลิมขวัญองค์พระกุมารา ฯ
.....	
จุดเทียนเวียนแว่นรัตน์	ให้ประโคมกาหลดนตรี
ฆ้องกลองพิณสังข์กังสดาล	ประสานเสียงดุริยางค์ยังมี
เสด็จขอบโดยประเวณี	ดับอัคคีโศกควันไปทันใด
แล้วเอาจุณเจิมเฉลิมพักตร	ตามลักขณาตำราไสย
บรรดาเสนาวานรใน	ก็อวยชัยให้พรสวัสดิ

รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

กวีได้บรรยายถึงขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีลงสรงไว้อย่างชัดเจนตามลำดับ เริ่มตั้งแต่การดูฤกษ์เวลา การบรรเลงเครื่องดนตรี ทั้งฆ้อง แตร สังข์ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งการเริ่มต้น เมื่อถึงเวลาอันควรจึง “อุมนัดดา วิลาวัณย์ จรจรลงสรงนที” หลังจากที่พระกุมารขึ้นจากแม่น้ำ โยคีชีพรามณ์ ราชครู โหรา ต่างก็ “เข้ามาถวายอาเศียรพาท” อ่านคัมภีร์พระเวทตามความ เชื่อศาสนาพราหมณ์เพื่อ “เฉลิมขวัญองค์พระกุมารา” ลำดับต่อมาคือ “จุดเทียนเวียนแว่นรัตน์” โดยในขณะที่กำลังเวียนเทียนนั้นจะมีการบรรเลง ดนตรีจากวงมโหรีด้วยเครื่องดนตรีหลายหลากทั้ง ฆ้อง กลอง พิณ สังข์ และ กังสดาล เสียงเพลงดังก้องกังวานตลอดการประกอบพิธีกรรม จนถึงขั้นตอน ลำดับสุดท้ายของพิธีคือการเอา “จุลเจิมมาเฉลิมพักตร” ตามความเชื่อใน ตำราไสยศาสตร์ และปิดพิธีด้วยการกล่าว “อวยชัยให้พรสวัสดิ” เป็นอันเสร็จ พิธี ในพิธีกรรมนี้น้ำมีบทบาทเป็นสารัตถะสำคัญในการประกอบพิธี เพราะ เป็นพิธีที่เกิดอันเนื่องมาจากลักษณะความเป็นมงคลของน้ำ กล่าวคือ น้ำเป็น

สิ่งที่นำมาซึ่งความเจริญงอกงาม เป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนเด็กให้กลายเป็นผู้ใหญ่ อีกทั้งพิธีกรรมนี้ยังสอดคล้องกับพิธีนักษะหาคัดดมมงคล หรือพิธีสอนให้ว่ายน้ำ อันเป็นพิธีมงคลสำหรับเด็กที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวทอีกด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า “น้ำ” เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างเสริมมงคลแก่ชีวิตมนุษย์ เพราะด้วยลักษณะของน้ำที่มีนัยถึงความเจริญงอกงาม น้ำจึงมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมหลายพิธีที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานของไทย

2. น้ำกับการชำระล้างมลทิน

น้ำกับการชำระล้างมลทินเป็นความเชื่อหนึ่งที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อของชาวอินเดียเรื่องพระแม่คงคาซึ่งเป็นเทพแห่งสายน้ำ ตามตำนานกล่าวว่าพระแม่คงคาไหลลงมาสู่โลกมนุษย์ก็เพื่อที่จะชำระล้างบาปให้กับพระโอรส 60,000 องค์ของพระเจ้าสักระที่เข้าใจว่าฤๅษิกบิลเป็นผู้ลักฆ่าอุปการไป ฤๅษิกบิลจึงโกรธ และส่งเสียงตวาดก้อง และลืมหูลิ้น ความร้อนจากตาของฤๅษีทำให้โอรสทั้ง 60,000 องค์เผาไหม้เป็นจุน ฝ่ายองค์ศุमानะตามหาจนพบพระอังคารของพระโอรสทั้งหมด แต่ทว่ากลับหาน้ำมาประกอบพิธีสงฆ์วิญญานไม่ได้ พญาครุฑผู้เป็นพระมาตุลาของพระโอรสทั้ง 60,000 องค์จึงให้อัญเชิญพระคงคาลงมาจากสวรรค์เพื่อประกอบพิธีชำระบาปสงฆ์วิญญานของพระโอรสทั้งหมด (ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, 2550 : 122)

ด้วยตำนานดังกล่าว จึงเป็นที่มาของความเชื่อที่ฝังลึกในสังคมส่งผลให้พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ของคนอินเดียต่างก็โยงยึดกับตำนานพระแม่คงคา โดยเฉพาะความเชื่อที่ว่า “เมื่อน้ำคงคาสามารถที่จะล้างมลทินให้มนุษย์” ความเชื่อนี้ได้ปรากฏในวรรณกรรมนิทานของไทยเช่นกัน จะเห็นได้จากเหตุการณ์ “การลอย” สิ่งที่มีมลทินไปกับสายน้ำเพื่อชำระล้างบาปให้สิ่งนั้น ดังนี้

ในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนกำเนิดนางสีดา เมื่อนางสีดากำเนิดร้องว่าผลาญราพณ์ถึงสามครั้ง เหล่ายักษ์ได้ยินทุกตนเว้นแต่นางมณโฑกับทศกัณฐ์ ดังกลอนความว่า

ครั้งนี้ได้ศุภฤกษ์ยามดี	เทวีประสูติพระลูกรัก
เป็นบุตรีศรีศุภลักษณ์เลิศ	งามประเสริฐดั่งนางในไตรจักร
ผิวพรรณนวลละอองผ่องพักตร์	ผิตสุริย์วงศ์ยักษในลงกา
นางนั้นร้องขึ้นว่าผลาญราพณ์	สามคาบปรากฏแก้วหน้า
แต่องค์บิดุเรศมารดา	ไม่ได้ยินวาจา นางนงลักษณ์

รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

จากเหตุการณ์ข้างต้น พิเภกทำนายว่านางสีดานั้นจะนำมาซึ่งความเดือดร้อนให้แก่เหล่ายักษ์ ต้องชำระล้างมลทินด้วยการลอยนางไปกับสายน้ำ ดังความต่อมาที่ว่า

อันจะเลี้ยงไว้เห็นไม่ได้	ดั่งหนึ่งกองไฟเผาผลาญ
ลงกาจะเป็นภัสรมธุลีการ	โลหิตเปรียบปานวาริน
แม่นอาลัยในราชธิดา	สุริย์วงศ์พรหมจะสูญสิ้น
ทิ้งเสียให้พันราคิน	ในกระแสนินธุสุภาคร ฯ

รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

ในบทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่า นางสีดาจะเป็นกาลกิณีแก่เหล่ายักษ์ เมื่อเลี้ยงไปโลหิตจะเปรียบปาน “วาริน” หากอาลัยในพระธิดา ตระกูลของยักษ์ก็จะสูญสิ้น พิเภกจึงให้ทิ้งนางให้ “พันราคิน” ด้วยการลอย

ใน “กระแสนิรุสาคกร” จะเห็นได้ว่าความเชื่อที่ว่า “น้ำ” สามารถที่จะชำระล้างมลทินมีอิทธิพลต่อวิถีในการสร้างเหตุการณ์ในวรรณกรรมนิทานของไทย เพราะนางสีดาเป็นมลทิน จึงต้องทิ้งในสายน้ำเพื่อชำระล้างมลทิน

ในเรื่องกาพย์กำกอน กล่าวถึงน้ำกับการชำระมลทินไว้ ในตอนลอยแพนางกาก็ ดังความที่ท้าวพรหมหัตถ์สั่งลอยแพนางกาก็ มีความว่า

นฤบาลพึงสารสำนวนกล่าว	หทัยผว้างเพลิงประลัยหล้า
บริภาษโดยราชบัญชา	อำหึงใจลักล่ำล่ำพร
กูเป็นปิ่นไกรกรุงผดุงเดช	ไซ้จะไร้อัครเศสโมสร
อย่าพังกล่าวกล่าให้อาวรณ์	จะเลี้ยงไว้ในนครก็หนักดิน
ทุกนิเวศน์เขตชั้นที่บุรีเรือง	ถ้ารู้เรื่องจะตำหนิตดิน
ขอบแต่ใส่แพลอยในวาริน	จึงจะหมดมลทินที่นินทา
พระตรัสพลางสั่งเสวกามาตย์	ก็รับราชโองการนาถา
น่านาฏกาก็ลีลามา	ถึงทำใส่แพแล้วลอยเอย

กาพย์กลอนสุภาพเจ้าพระยาพระคลัง (หน)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงท้าวพรหมหัตถ์ตรัสบริภาษนางกาก็ หึงหลายใจ ด้วยความพิโรธท้าวพรหมหัตถ์ได้ตรัสว่าผู้หึงอย่างนางกาก็ จะเลี้ยงไว้ในพระนครก็ “หนักดิน” อย่ากล่าวกลให้อาลัยอาวรณ์ เพราะเรื่องนี้ หากรู้ไปถึงเมืองใดเขาก็ “จะตำหนิตดิน” ท้าวพรหมหัตถ์จึงสั่งให้จับนางกาก็ “ใส่แพลอยวาริน” เพื่อให้ “หมดมลทินที่นินทา” ในบทประพันธ์ข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่ว่าน้ำมีบทบาทในการชำระล้างมลทินอย่างเด่นชัด

ความเชื่อที่ว่าน้ำสามารถชำระล้างมลทินได้ปรากฏในวรรณกรรมนิทานของไทยดังเหตุการณ์การลอยนาง ที่เป็นมลทินแก่บ้านเมือง ความเชื่อนี้อาจสืบมาจากความเชื่อที่ว่าพระแม่คงคาสามารถล้างบาปให้มนุษย์ได้ ดังนั้นสิ่งที่เป็นมลทินต่าง ๆ จึงถูกลอยในสายน้ำเพื่อชำระล้างมลทินให้สูญสิ้น

3. น้ำกับสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์

น้ำกับสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เป็นความเชื่อที่ปรากฏในสังคมไทยเป็นเวลาสืบเนื่องมาช้านาน ในสังคมไทยมีความเชื่อว่ามีผีน้ำ มีเงือก มีนาคร และนอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องสายน้ำในโลกแห่งความตาย (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2554: 13) ความเชื่อต่าง ๆ นั้นสะท้อนให้เห็นคติ แนวคิด และวิถีปฏิบัติของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อเรื่องนาคร (Naga) อันเป็นความเชื่อที่ยังลึกในสังคมทุกสังคม เพราะนาครเป็นสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์แห่งธาตุน้ำ (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2529: 25)

ในวรรณกรรมนิทานของไทยพบความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์เป็นจำนวนมาก ทั้งในเรื่องของนาคร เงือก และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ใต้ท้องน้ำ อาทิ ยักษ์ จระเข้ เป็นต้น ความเชื่อต่าง ๆ นั้นล้วนมีพื้นฐานมาจากความเชื่อเรื่องผีน้ำในสังคมไทย เมื่อกวีสรรคสร้างวรรณกรรมความเชื่อนี้ปรากฏโดยกวีได้สร้างตัวละครที่มีผลต่อการดำเนินเรื่อง และได้ใช้ประโยชน์จากความเชื่อนานัปการ ดังเช่นการนำพื้นฐานความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับได้นำมาสร้างเป็น“ตัวละคร”ที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินเรื่อง โดยจะเห็นได้ว่าในวรรณกรรมนิทานของไทยมีตัวละครที่อาศัยใต้ท้องน้ำเป็นจำนวนมาก เช่น พญานาคที่ปรากฏในเรื่องอุณรุท รามเกียรติ์ สังข์ทอง ดังตัวอย่างในเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ถูกถ่วงน้ำ กวีได้สร้างตัวละครเป็นพญานาคนามว่าท้าวภูงค์ เป็นผู้ช่วยตัวละครในเหตุการณ์เลวร้ายครั้งนี้ ดังความว่า

เที่ยวเล่นมาเห็นกุมาร
เห็นศิลาผูกมาก็แจ้งใจ

.....

แล้วแก้ศิลาพลันทันที

นอนจมดินดานธารไหล
ลูกใครทิ้งถ่วงลงคงคา

.....

นาคิอุ้มพาไปบาตาล

สังข์ทอง พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีความเชื่อเรื่องนาคปรากฏในงานวรรณกรรมนิทานของไทย ดังคำว่า “นาคิอุ้มพาไปบาตาล” ความเชื่อนี้เป็นความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของสิ่งลึกลับใต้น้ำที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ซึ่งส่งผลต่อการใช้ชีวิตของมนุษย์ กวีได้สร้างตัวละคร “นาค” ในเมืองบาตาลให้เป็นผู้ช่วยตัวละครเอก ในยามที่ตัวละครเอกต้องพบเจอกับอุปสรรคในชีวิตนาคเป็นสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์แห่งน้ำ การปรากฏตัวของ “นาค” ในวรรณกรรมนิทานข้างต้นจึงเป็นการตอกย้ำให้เห็นความเชื่อของสังคมที่ปรากฏผ่านการสร้างตัวละครในงานวรรณกรรมนิทานของไทย

นอกจากเรื่องนาคแล้ว กวียังได้สร้างสรรค์เรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งลึกลับใต้น้ำอีกเป็นจำนวนมาก เช่น นางผีเสื้อสมุทรในเรื่องพระอภัยมณี หัศกัณฐ์จกฉาในเรื่องโคบุตร หรือในเรื่องไกรทองที่มีความเชื่อเรื่องจะเข้าในถ้าแก้วใต้น้ำ เป็นต้น กวีได้ใช้พื้นฐานของความเชื่อ กอปรกับจินตนาการของตนเอง จนกลายเป็นสิ่งลึกลับใต้น้ำชนิดใหม่ ดังเช่นความเชื่อเรื่องเงือกที่ปรากฏในพระอภัยมณี ตอนที่สินสมุทรออกมาเที่ยวในมหาสมุทร ดังความที่ว่า

เห็นฝูงเงือกเกลือกกลิ้งมากกลางชล คิดว่าคนมีหางเหมือนอย่างปลา
 ครั้นถามไถ่ไม่พูดก็โผนจับ ตูกลอกกลับกลางน้ำปล้ำมัจฉา
 ครั้นจับได้ให้ระแวงแคลงวิญญูณ์ เช่นนี้ปลาหรืออะไรจะใคร่รู้
 นุดกระซากลากหางขึ้นกลางหาด แลประหลาดลักษณะมีตาหู
 จะเอาไปให้พระบิดา แล้วลากลุ่มเข้าในถ้ำด้วยกำลัง
 พระอภัยมณีสุนทรภู่

ในบทประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงตอนที่เมื่อสินสมุทรเห็นนางเงือก
 ก็ “ระแวงแคลงวิญญูณ์” คิดว่าเป็นคนแต่ทำไมถึง “มีหางเหมือนอย่างปลา”
 จึงจับเงือกไปให้ “พระบิดา” ซึ่งจากบทประพันธ์นี้จะเห็นถึงความเชื่อเรื่อง
 เงือกที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานของไทย หากแต่ในเรื่องพระอภัยมณีนั้น
 ลักษณะของเงือกได้เปลี่ยนไปจากเดิมเพราะ “เงือก” ตามความเชื่อโบราณ
 หมายถึงงูใหญ่ ดังที่ปรากฏในวรรณคดีไทยเรื่องลิลิตโองการแข่งน้ำ ซึ่งมี
 การใช้คำว่า งู และ เงือก แทน นาค (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2554:13) แต่
 ในเรื่องพระอภัยมณีกลับเป็นคนที่ มีหางเหมือนอย่างปลา ซึ่งนับว่าเป็น
 จินตนาการของกวีที่มีพื้นฐานจากความเชื่อว่ามีสิ่งลึกลับที่มนุษย์ไม่เคย
 พบเห็น ความเชื่ออันเป็นพื้นฐานนี้มีผลให้กวีได้สร้างตัวละครในท้องน้ำให้
 เป็นตัวละครที่มีลักษณะผิดแปลกไป

คติความเชื่อที่ว่าในน้ำมีสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เป็นความ
 เชื่อที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ ของคนในสังคม ในการแต่ง
 วรรณกรรมนิทานกวีได้ใช้ประโยชน์จากความเชื่อนั้นมาสร้างให้เกิดเป็น
 ตัวละครที่มีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง จึงกล่าวได้ว่าตัวละครลึกลับใต้น้ำ
 ในวรรณกรรมนิทานของไทยนอกจากจะเป็นตัวละครที่มีพื้นฐานจาก
 ความเชื่อแล้ว ยังเป็นกลวิธีหนึ่งในการสร้างตัวละครของกวีอีกด้วย

4. น้ากับการเสี่ยงทาย

น้ากับการเสี่ยงทาย หรือในที่นี้เรียกว่า “การเสี่ยงน้ำ” หมายถึง การตั้งจิตอธิษฐานขอให้น้ำในแม่น้ำหรือในทะเลให้คำตอบแก่ตนในเรื่องอนาคตที่กล่าวขอ (ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, 2550: 312) การเสี่ยงน้ำพบหลักฐานครั้งแรกจากวรรณกรรมนิทานสมัยอยุธยาเรื่องลิลิตพระลอ เมื่อครั้งที่พระลอเดินทางจากเมืองสรวงไปจนถึงแม่น้ำกาหลง ซึ่งกั้นเขตแดนระหว่างเมืองแมนสรวงกับเมืองสรองของพระเพื่อนและพระแพง ขณะนั้นพระลอเกิดลังเลใจว่าควร จะเดินทางต่อไปเพื่อให้ได้พบกับพระเพื่อนพระแพงต่อหรือไม่ พระลอจึงเสี่ยงน้ำโดยตั้งจิตอธิษฐานว่า หากไปเมืองสรองแล้วไม่อาจรอดชีวิตกลับมาได้ ก็ขอให้น้ำในแม่น้ำกาหลงไหลเวียนวนให้เห็น เมื่อพระลอเสี่ยงทายเสร็จกระแส น้ำในแม่น้ำกาหลงได้ไหลเวียนวนให้เห็นตรงหน้า ทำให้พระลอตกใจเป็นอย่างยิ่ง ท้ายที่สุดแล้วผลของการเสี่ยงทายนั่นก็ถูกต้อง พระลอก็จบชีวิตลงที่เมือง สรองตามผลของการเสี่ยงน้ำที่ปรากฏ

ในวรรณกรรมนิทานสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรากฏการเสี่ยงน้ำ ในเหตุการณ์สำคัญเพื่อตัดสินความ และคลายความแคลงใจของตัวละคร สอดคล้องกับชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2550: บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาเรื่องการเสี่ยง น้ำ ในวรรณคดีไทยเรื่องลิลิตพระลอ พระปฐมสมโพธิกถา ขุนช้างขุนแผน อุสาบารสพบว่าเสี่ยงน้ำเป็นพฤติกรรมที่ผู้เสี่ยงขอคำตอบจากอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประจำน่านน้ำ สำหรับวิธีการอธิษฐานในวรรณกรรมนิทานของไทยพบการเสี่ยงน้ำที่เป็นเหตุการณ์สำคัญ ดังต่อไปนี้

ในเรื่องรามเกียรติ์ ตอนที่พระฤๅษีโคทมพาลูกทั้งสามไปอาบน้ำ นางสวาหะเกิดความน้อยใจจึงเดินบ่นจนไปถึงท่าน้ำว่าพ่อไปหลงรักลูกคนอื่น ทั้งอัม และให้ชีหลัง ส่วนลูกของตนเองให้เดินไปเอง ฤๅษีเกิดความสงสัย จึงถามนางสวาหะ นางจึงเล่าความจริงให้ฟัง ฤๅษีโคทมอยากรู้ว่าใครเป็นลูก

ของตนจึงทำพิธีเสี่ยงทายโดยโยนเตี๊ยะทั้งสามคนออกไปกลางน้ำ แล้วอธิษฐาน
ดังความว่า

แม้ว่าสามเจ้านี้เป็นเนื้อ	เชื้อสายโลหิตของข้า
จะทิ้งออกไปกลางคงคา	จงว่ายกลับมาทันใด
แม้ว่าเป็นลูกชายอื่น	อย่าให้ว่ายคืบเข้ามาได้
จงเป็นสวาวนรไพร	เสี่ยงแล้วว่างไปทันที
แต่นางสวาทะผู้ธิดา	กลับว่ายมาหาพระฤๅษี
สองกุมารนั้นข้ามวารี	เป็นกระบี่เข้ายังพนาลัย

รามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

บทประพันธ์ข้างต้น ฤๅษีโคดมได้อธิษฐานเพื่อเสี่ยงลูกว่า ถ้าเด็ก
คนไหนเป็นลูกของตนก็ให้ว่ายน้ำกลับมา ถ้าเป็นลูกของคนอื่นก็ให้ว่ายน้ำ
ข้ามฝั่งไปแล้วให้กลายเป็นลิงเข้าไปอยู่ในป่า เมื่อเสี่ยงทายเสร็จ ปรากฏว่า
มีแต่นางสวาทะผู้เดียวเท่านั้นที่ว่ายน้ำกลับมาหาพระฤๅษี ส่วนพาลีและ
สุครีพนั้นกลายเป็นลิง และว่ายน้ำขึ้นฝั่งเข้าไปในป่า จะเห็นได้ว่าสายน้ำมี
บทบาทเป็นองค์ประกอบหนึ่งในพิธีเสี่ยงลูก ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีบทบาท
สำคัญในการเป็นตัวเฉลยความจริงให้ตัวละครได้รับรู้

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างและพระไวยดำนํ้าพิสูจน์ใน
การตัดสินความเพื่อหาตัวคนทำผิดในเหตุการณ์ที่ขุนช้างถวายเป็นฤๅษีความ
พระไวยว่ากล่าวจาทำทนายสมเด็จพะพันวษา แต่สมเด็จพะพันวษาทรง
คิดว่าขุนช้างน่าจะกล่าวหาเกินข้อเท็จจริง จึงมีรับสั่งให้ทั้งสองดำนํ้าพิสูจน์
หน้าตำหนักแพ ดังความว่า

พระหมื่นไวยให้ขึ้นช้างเหนือน้ำ ขุนช้างดำฝ่ายใต้ให้สมควร
 เดิมขุนช้างเป็นโจทก์ก็จริงแล แต่ไต่ถามคดีกันถี่ถ้วน
 เป็นสัตย์รับรองท้องสำนวน ข้อพิพาทนี้เป็นส่วนของพระไวย
 กับอนึ่งซึ่งเขาเป็นขุนนาง ขุนช้างต้องดำช้างฝ่ายใต้
 ปรีกษาเห็นพร้อมกันในทันใด แล้วจึงคุมออกไปนอกมณฑล
 พาดำเนินอย่างย่องทั้งสองนาย ผู้คุมรายกำกับอยู่สับสน
 ชำระตัวสระหัวทั้งสองคน ชนไก่แล้วก็ลงในคาง

.....
 ด้วยขุนช้างนั้นพิรุณทุจริต พอดำมืดไม่ถึงสักกั้งกลั้น
 บันดาลเห็นเป็นงูเข้ารดพัน ตัวสั่นกลัวสุดผุดลนลาน
 พระกาฬญณ์บุรีโดดน้ำตามลงไป อุ้มพระไวยขึ้นมาต่อหน้าฉาน
 เหล่าพวกผู้คุมนครบาล เอาคางไล่ให้หัวล้านลากขึ้นมา
 เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน

ในบทประพันธ์ข้างต้น พระไวยกับขุนช้างต้องดำน้ำถึงสองรอบด้วยกัน เพราะครั้งแรกขุนช้างโผล่หัวขึ้นก่อน และอ้างว่าพระไวยเป่ามนต์จึงต้องดำใหม่อีกครั้ง แต่ในที่สุดแล้วความจริงย่อมคือความจริง ด้วยความที่ขุนช้างใส่ร้ายพระไวย เมื่อขุนช้างดำน้ำลงก็ “บันดาลเห็นเป็นงูเข้ารดพัน” จึงเกิดอาการ “ตัวสั่นกลัว” และรีบขึ้นจากน้ำ ในเหตุการณ์ครั้งนี้ขุนช้างมีโทษถึงประหารชีวิต แต่นางวันทองขอร้องให้พระไวยกราบทูลขอพระราชทานชีวิตขุนช้างไว้ ขุนช้างจึงรอดจากการถูกประหารชีวิต ในเหตุการณ์นี้สายน้ำมีบทบาทในการผดุงความยุติธรรมให้แก่ตัวละครที่ถูกกล่าวข้อครหา อันอาจจะกล่าวได้ว่า พิธีกรรมนี้มีน้ำเป็นเครื่องมือสื่อสารให้เห็นว่าเป็นพิธีกรรมที่พิทักษ์ไว้ซึ่งความยุติธรรม

ในเรื่องสังข์ทอง ตอนนางพันธุรัตเห็นเรือสำเภาทองที่พญานาค ราชเนรมิตขึ้น แล้วให้พระสังข์ขึ้นไปยังเมืองของนางพันธุรัต นางจะจับ พระสังข์กินแต่จับกินไม่ได้ เพราะมนต์คุ้มครองของพญานาค นางจึงอธิษฐาน เสี่ยงน้ำ ดังความว่า

มาถึงหาดทรายชายทะเล	เห็นเกตราลอยคอยท่า
ลตองคลั่งริมชลธาร	หัตถาจบน้ำได้สามที
แล้วนางตั้งจิตพิชฐาน	กุมารบุญหนักศักดิ์ศรี
จะมาเป็นลูกข้าในคราวนี้	เทวัญจันทรจึงเล็งแล
ขอให้ลอยเข้ามาถึงฝั่ง	เหมือนหนึ่งยังข้าเห็นให้เป็นแน่
เสี่ยงพลางแล้วนางผันแปร	ลูกยืนชะงัดแลไป
สำเภาลอยเลื่อนเคลื่อนคลา	ไม่ทันพริบตาเข้ามาใกล้
เกยยังฝั่งพลันทันใด	บัดใจเห็นทั่วทุกตัวมาร

สังข์ทองพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2

ในบทประพันธ์ข้างต้น กล่าวถึงเรือสำเภาทองของพระสังข์ได้ ลอยอยู่ในมหาสมุทร นางพันธุรัตได้ “หัตถาจบน้ำได้สามที” และอธิษฐานว่า หากกุมารในเรือจะมาเป็นบุตรของนางก็ขอให้ลอยเข้าสู่ฝั่ง หลังจาก การเสี่ยงทายสิ้นสุดลง ทันใดนั้นเรือสำเภาทองของพระสังข์ก็ “เกยยังฝั่งพลันทันใด” กวีได้สร้างเหตุการณ์เสี่ยงน้ำของนางพันธุรัตในครั้งนี้เพื่อคลาย ข้อสงสัย และเป็นข้อสิ้นสุดของปมปัญหาครั้งนี้ การเสี่ยงน้ำในครั้งนี้จึง เป็นการเสี่ยงที่ทำให้เรื่องราวดำเนินต่อไปอย่างสมบูรณ์ น้ำจึงมีบทบาทเป็น ตัวช่วยให้ตัวละครได้รับรู้ถึงสิ่งที่ต้องการ

น้ำมีบทบาทสำคัญต่อการเสี่ยงภัยในวรรณกรรมนิทานของไทย ทั้งบทบาทในการเฉลยความจริง และบทบาทในการผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรม นอกจากนี้ น้ำยังมีบทบาทในการทำให้ผู้อ่านทราบว่าเกิดเหตุการณ์ใดขึ้นในเรื่อง การเสี่ยงน้ำจึงเป็นการสื่อความคิดและความเชื่อของคนไทยเรื่อง คำอธิษฐานและความเชื่อว่าธรรมชาติมีอำนาจเหนือมนุษย์

จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับน้ำที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานของไทยมีทั้งหมด 4 ประการ ได้แก่ ประการแรกคือความเชื่อเรื่องน้ำกับการสร้างสิริมงคลแก่ชีวิตมนุษย์ โดยปรากฏในบทสวดสรงก่อนออกบิณฑบาต และการยกทัพ และในพิธีกรรมต่าง ๆ ประการต่อมาคือความเชื่อที่นำกับการชำระมลทินแก่ชีวิตมนุษย์ ปรากฏในตอนลอยนาง ประการที่สามคือความเชื่อที่ว่าภายใต้สายน้ำมีสิ่งที่มีอำนาจลึกลับเหนือมนุษย์ ดังที่ปรากฏเป็นตัวละครต่าง ๆ ทั้งพญานาค ผีเสื้อสมุทร นางเงือก ชาละวัน เป็นต้น และประการสุดท้ายคือน้ำกับการเสี่ยงภัยเพื่อคลายข้อสงสัยของตัวละครความเชื่อต่าง ๆ อันเป็นความเชื่อที่ฝังลึกในสังคมไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิด และความเชื่อของชาวไทยแต่ก่อนด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับน้ำที่มีผลต่อการสร้างวรรณกรรมประเภทอื่น
2. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องอื่นในวรรณกรรมนิทานของไทย

บรรณานุกรม

- กุสุมา รัชมณี. **วรรณสารวิจัย**. กรุงเทพฯ: แมคค่าผาง, 2547.
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. “เสียงน้ำในวรรณคดีไทย.” ใน **วารสารราชบัณฑิตยสถาน ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550** : 310-342.
- ณัฐภัทร นาวิกิจวิน. **พระราชพิธีโสกันต์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2518.
- ฐาพร. **วิถีชีวิตคนไทยกับน้ำ**. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.ที.พี.เวิลด์มีเดีย จำกัด, 2541.
- ตรึงใจ หุดงกูร. “มหากุศกภัยในตำนาน.” ใน **จดหมายข่าวศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)**.14, 74 (ตุลาคม-ธันวาคม 2554): 19-21.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. **ไขคำแก้วคำแพงพินิจวรรณกรรมไทย-ไท**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- พระคลัง (หน),เจ้าพระยา. **กาพย์คำกลอน**. พระนคร: กรมศิลปากร, 2504.
- พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช,พระบาทสมเด็จพระ. **บทละครเรื่องรามเกียรติ์**. กรุงเทพฯ: เพชรกะรัต, 2554.
- พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. **อิเหนา**. กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2557.
- _____. **บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ, 2545.

ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. “ตำนานพระแม่คงคาแห่งอินเดีย.” ใน วารสาร
ราชบัณฑิตยสถานฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา 80 พรรษา
5 ธันวาคม 2550: 118-125.

ศิลปากร,กรม. เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน. กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ,
2555.

ส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น,กรม. น้ำพุทมนต์ศักดิ์สิทธิ์ : แหล่งน้ำสำคัญ
ตามโบราณราชประเพณี.2550. เข้าถึงได้จาก
<http://www.pr.moi.go.th/water2.pdf>.

สืบค้น 10กรกฎาคม 2558.

สุนทรโวหาร (ภู่),พระ. พระอภัยมณี. กรุงเทพฯ: ไทยควอลิตี้บุ๊ก2006, 2555.
สุเมธชุมสายณอยุธยา. น้ำบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนา
พานิช, 2529.

เอมอร ชิตตะโสภณ.จารัตินิยมทางวรรณกรรมไทย : การศึกษาวิเคราะห์.
เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, 2534.

